

Konjunkturrapport

NORSK INDUSTRI 2015

2015

Arbeidet med rapporten ble avsluttet 30. januar 2015.

Forsidefoto: iStockphoto.com

Utforming: Malstrøm AS
Trykk: BK Grafisk, Sandefjord

Konjunkturrapport

2015

Innhold

Sammendrag	7
1. Utsiktene for 2015	9
1.1 Omsetning og eksport	9
1.2 Endringer i arbeidsmarkedet	12
1.3 Lønnsomhet	15
1.4 Investering i industri og andre sektorer	16
1.5 Fallet i petroleumsinvesteringer	19
1.6 Situasjonen fremover for oljeklyngen	22
1.7 Utviklingen i verdensøkonomien	27
2. Status for industrien	29
2.1 Kompetanse	29
2.2 Status for forskning og innovasjon	37
2.3 Aktivitetsnivået i industrien	42
3. Skatt og investeringer	57
3.1 Innledning og bakgrunn	57
3.2 Skatt og investeringer	59
3.3 Langsiktige virkninger	63
3.4 Oppsummering	66
4. Markedet for norsk offshore leverandørindustri fremover	67
5. Betydelig realvekst til næringsrettet FoU	77
6. Kronekursens betydning	81
6.1 Kronekursen i 2013-2014 og inn i januar 2015	81
6.2 Medlemmenes respons	84
6.3 Valutakursen fremover	85
7. Omstilling	87
7.1 Oljepengebruk og pengepolitikk	87
7.2 Lønnsoppjøret 2015	88
7.3 Skatter og avgifter	89
7.4 Pilotvirkemidler	91
7.5 Nasjonal strategi for merke- og ferdigvareindustrien	92
7.6 Nasjonal strategi for manufacturing industri	93
7.7 Eksportfinansiering	96
7.8 Produktivitet utfordringer	97
7.9 Energi-, klimapolitikk og industriutvikling	102
7.10 Behov for endringer i arbeidsmiljøloven	104
Om undersøkelsen	111
Vedlegg 1 Spørreskjema	112
Vedlegg 2 Bedrifter som har svart på undersøkelsen	116

Sammendrag

Industrien forventer en eksportvekst i år på elleve prosent og en nedgang i hjemmemarkedet på seks prosent. Forventet utvikling avspeiler to store endringer norsk økonomi står midt oppi i år, drevet av redusert oljepris og svekket kronekurs.

Flere bedrifter vil i 2015 få forbedret konkurransekraft pga. svakere krone, men for andre vil konsekvensene av nedgang i oljepris og aktivitetsnivå i oljeklyngen virke mye sterkere på omsetning, sysselsetting og lønnsomhet. Oljeklyngens bedrifter forventer fem prosent redusert omsetning, annen industri forventer sju prosent vekst. 2015 vil dermed endre det industrielle landskapet. 13. februar leveres PUD (Plan for Utbygging og Drift) for det store petroleumsfeltet Johan Sverdrup. Dette vil bidra til å dempe reduksjonen i investeringene på norsk sokkel i årene 2015-2018. Norsk Industri har tro på ytterligere kontraktstildelinger til dette feltet utover året for norsk leverandørindustri.

Ovennevnte utvikling får konsekvenser for sysselsettingen. Vi anslår seks prosent fall i total sysselsetting for hele medlemsmassen, herunder tre prosent fall blant egne ansatte og hele 31 prosent fall blant innleide. Virkningen er klart mest negativ for leverandørindustrien. Arbeidsmarkedet oppleves nå langt mindre stramt enn i fjor, særlig mht. sivilingeniører og ingeniører.

Innleiemarkedet har bl.a. bestått av dyktige funksjonærer som har vært bevisst sin markedsverdi i gode tider. Disse har i flere år i vesentlig grad bidratt til en særnorsk lønnsvekst. Når dette markedet nå tørker inn i industrien (som i oljeselskapene), vil hele grunnlaget for særnorsk lønnsøkning falle bort i år og i årene fremover. Alt tyder på at vi vil oppnå en lavere samlet lønnsvekst i fjor enn året før. Denne trenden bør og vil kunne fortsette i år.

Hele 1/3 av industribedriftene vurderer større investeringer i år eller neste år. De store bedriftene er noe mer villig til å investere. Investeringer er for mange strengt nødvendig for å opprettholde konkurransekraften.

Deler av industrien møtte motgang allerede i fjor. Innenfor vedlikehold og modifikasjon offshore (V&M) falt aktiviteten med over en tredel fra første til annet halvår i fjor. Dette har ført til ressurstilpassinger gjennom omfattende oppsigelser og permitteringer for mange aktører. V&M-markedet ser ut til fortsatt å være nede på dette nivået ved starten av 2015 og kan kanskje falle ytterligere gjennom året. Det forventes så en stabilisering med en oppgang innen to-tre år.

Rundt halvparten av industribedriftene profiterer på svekket kronekurs. En tredel rapporterer om isolert svekket inntjening pga. dyrere innkjøp, mens konkurransekraften relativt sett ikke nødvendigvis er svekket. I gjennomsnitt har de bedriftene som profiterer

på svekket kronekurs større omsetning og høyere antall ansatte enn de andre. I sum er det derfor en klar fordel for industrien med svekket kronekurs.

Januar 2015 har hatt et svært turbulent valutamarked, med aktiv respons fra flere sentralbanker. Alle prognoser har kommet til kort, så ingen kan med sikkerhet spå i valutamarkedet for tiden.

Regjeringens mål om økt satsing på næringsrettet forskning og utvikling (FoU) er fulgt opp med en betydelig realvekst i de to siste statsbudsjettene. Dette må fortsette også fremover, ettersom det er et dokumentert behov for videreutvikling av nye produkter og prosesser i industrien. For å bringe forskningsresultatene nærmere marked, etterlyser Norsk Industri virkemiddelapparatets bidrag til den dyre pilot- og demonstrasjonsfasen som industrien må gjennom før fullskala produksjon igangsettes.

Oljepengebruken nærmer seg et nivå der den kan få langsiktige negative konsekvenser for norsk økonomi i form av «hollandsk syke». Til tross for at oljepengebruken er ned mot 2,6 prosent av kapitalen i Fondet, vil den utgjøre hele 6,4 prosent av verdiskapingen i fastlands-Norge. Den økonomiske situasjonen i Norge og størrelsen på oljefondet gjør at det vil være vedvarende press for å øke oljepengebruk ut fra handlingsregelen fra 2001. Ytterligere bruk av oljepenger krever at satsingsområdene for økt bruk av oljepenger vektlegges i større grad: Vekstfremmende skattelettelser, forskning og samferdsel er fortsatt prioriteringene.

Det er viktig at endringen av skattesystemet vil favorisere nye investeringer i industrien, ettersom mange bedrifter trenger store investeringer fremover for å bedre sin konkurransekraft og produktivitet i vårt høykostland. Ønskelisten fra bedriftene om skatteforbedringer er at Norge gjennomfører en bedriftsskattereform som våre naboland, fortsetter nedtrapping av formuesskatten, fjerner kommunenes mulighet til å legge eiendomsskatt på arbeidende kapital, fjerner veksthindrende avgifter og doble virkemidler. Økt satsing på veibygging og innovasjon kompletterer ønskene.

Utformingen av rammebetingelser knyttet til klima- og energipolitikken er avgjørende for industrien. Regjeringen må i sitt arbeid med en helhetlig energimelding se klimapolitikk, energipolitikk og verdiskaping i sammenheng. Klimapolitikken må utformes på en måte som gir gode insentiver for videre industriproduksjon i Norge og hindrer karbon- og investeringslekkasje. Et forventet kraftoverskudd fremover gir gode muligheter for videre utvikling av den norske kraftintensive industrien i Norge. For å sikre forutsigbarhet for industrien er det i denne sammenheng viktig at industribedrifter med like karakteristika og nytte for kraftnettet behandles likt, uavhengig av hvilket nettnivå de ligger på.

1. Utsiktene for 2015

1.1 OMSETNING OG EKSPORT

Også i år har Norsk Industri fått solid respons fra medlemmene om hvordan året ser ut til å bli og hvordan de vurderer sentrale utviklingstrekk.

Bedriftene forventer en vekst på eksportmarkedet på elleve prosent og en nedgang på hjemmemarkedet med seks prosent. Forventet utvikling i medlemsbedriftene avspeiler to store endringer norsk økonomi står overfor: Svekket krone og reduksjon i oljepris.

Mange medlemsbedrifter vil i år få forbedret konkurransekraft pga. svakere krone, men for noen bedrifter vil konsekvensene av nedgang i oljepris virke mye sterkere på omsetning, sysselsetting og lønnsomhet. 2015 vil dermed endre det industrielle landskap ved at flere industribedrifter vokser og leverandører til petroleumsvirksomhet får redusert omsetning.

Omsetning

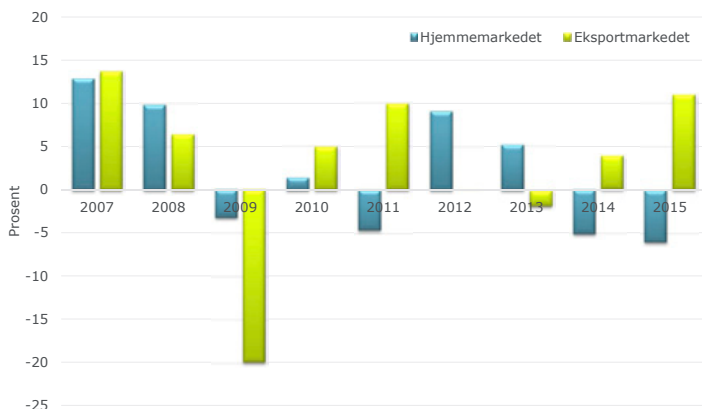
Lederne i Norsk Industris medlemsbedrifter forventer en samlet vekst på to-tre prosent i år. Målt på denne måten blir 2015 samlet et relativt

svakt år for industrien. Det siste halvåret har vi opplevd et dramatisk fall i oljeprisene som deretter har ført til nedgang i investeringsplanene i oljeselskapene. Vi har neppe sett den fulle effekten av dette ennå. Heldigvis for norsk leverandørindustri kommer det store feltet Johan Sverdrup til investeringsbeslutning i år, med PUD-innlevering 13. februar og flere kontraktstildelinger utover året. Dette bidrar til at reduksjonen på norsk sokkel ikke blir like sterk som den ellers ville blitt.

Vi har i årets utgave, som de siste årene, skilt ut de industribedriftene som leverer mer enn 30 prosent eller mer til olje- og gassindustrien/leverandørindustrien. Vi omtaler disse bedriftene heretter i rapporten for bedriftene i «oljeklyngen».

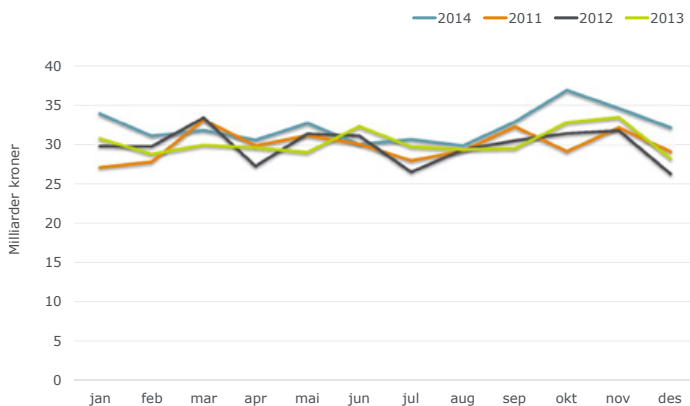
Bedriftene i utvalget som tilhører oljeklyngen utgjør en drøy tredel av total omsetning. Litt mer for de største konsernene og litt mindre for bedrifter med under 100 millioner kroner i omsetning. Bedriftene i oljeklyngen forventer fem prosent redusert omsetning i år, mens annen industri forventer sju prosent vekst.

Bedriftenes omsetning

FIGUR 1.1: Vekst omsetning og eksport 2015 KILDE: NORSK INDUSTRI/SSB

Vareeksport fra fastlands-Norge

FIGUR 1.2: Utviklingen i eksporten de siste fire år. KILDE: NORSK INDUSTRI/SSB

For hele utvalget er eksportandelen 50 prosent, for oljeklyngen drøyt 30 prosent, og rundt 60 prosent for bedriftene utenfor oljeklyngen.

Hele 83 prosent av omsetningen til bedriftene i oljeklyngen går til olje- og gassindustrien/leverandørindustrien. Samtidig betyr dette at 17 prosent av deres omsetning går til kunder i andre bransjer. Utvalget i år og de siste årene er noenlunde likt, og andelen til olje/gass og kunder i andre bransjer har vært noenlunde stabil over tid.

Bedriftene utenom oljeklyngen selger bare tre prosent til olje- og gassindustrien/leverandørindustrien, akkurat samme andel som i fjorårets rapport. Dette indikerer, som i tidligere år, at det er relevant å sette grensen for oljeklyngen på 30 prosent andel.

Oljepriseraset får konsekvenser for oljeklyngen i år og senere år. Takket være estimater på Johan Sverdrup-utbyggingen som industrien har lagt inn, forventes kun en redusert omsetning på fire til fem prosent i oljeklyngen. Blant bedriftene utenom oljeklyngen løftes særlig eksportindustrien av fallet i kronekursen, så forventet omsetning går opp med sju prosent.

Hjemmemarkedet for industrien forventes å bli dårlig i år. Bedriftene forventer mellom fire og sju prosent nedgang avhengig av om bedriftene er innenfor oljeklyngen eller ikke. Mange bedrifter som selger på det norske markedet har betydelig importandel hvor de nå får en kostnadsulempe pga. svekket kronekurs, jf. analyse i kapittel 6. Bedriftenes totale konkurransevne avhenger av om de primært har norske eller utenlandske konkurrenter og i hvilken grad kundene aksepterer å ta denne kostnadsøkningen.

Både i total omsetning og på hjemmemarkedet er det et skille mellom bedrifter med under 100 millioner i omsetning og de største konsernene med over én milliard i omsetning. Gjennomgående er bedriftene med under 100 millioner i omsetning mer optimistiske og planlegger for tosfifret omsetningsvekst totalt og på hjemmemarkedet. Dette gjelder bedrifter både innenfor og utenfor oljeklyngen.

Eksportmarkedene i fjor

Eksportinntektene til fastlandsbedriftene økte 14 prosent i desember 2014 til 32,2 milliarder kroner. Eksporten er den høyeste noen gang for desember måned, og det er fremgang for alle industrisektorer, hovedsakelig pga. svakere krone.

Eksporsten i 2014 kan også på årsbasis notere seg en rekord på 288 milliarder kroner (+ 6,5 %) for fastlandsbedriftene. Dette skyldes hovedsakelig svakere krone gjennom 2014.

Eksporsten til Kina steg med 24,1 prosent til 20,2 milliarder kroner, og det var fremgang på andre store eksportmarkeder som Nederland (21 %), USA (10,4 %), Danmark (6,7 %) og Sverige (6,5 %). Det var nedgang i eksporten til Tyskland (- 0,9 %), Storbritannia (-2,9 %) og Korea (- 3,8 %). Nederland var i 2014 det største eksportmarkedet foran Sverige og Storbritannia.

I løpet av 2014 passerte Polen (+ 11,4 %) Belgia (- 4,2 %) som vårt tiende viktigste eksportmarked. Også importen fra Polen steg kraftig (6,8 %), handelen med Polen var for første gang over 30 milliarder kroner.

Se ytterligere omtale av situasjonen i eksportmarkedet i kapittel 1.7 - Utvikling i verdensøkonomien.

Eksporsten i år

Bedriftene i undersøkelsen venter økt omsetning fra eksportmarkedet på elleve prosent i år. Også

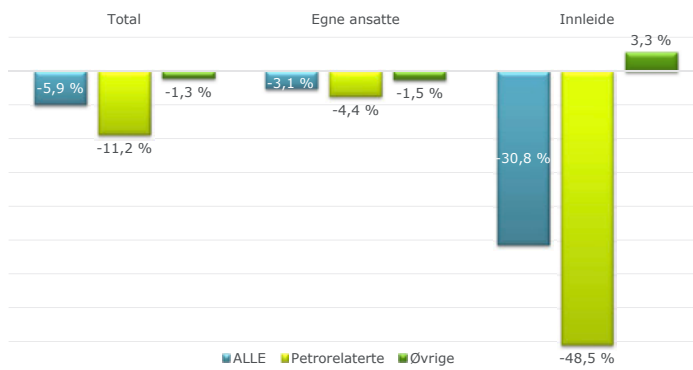
i dette svaret skiller bedriftene seg ut hvorvidt de er i oljeklyngen eller ei. Eksportindustrien utenom oljeklyngen vil ikke nødvendigvis oppleve gode konjunkturer, men de oppnår gode priser hvis den kronekursen vi opplever i januar holder seg. Noen har også svært gode råvarepriser (som salgspriser). Bedriftene forventer 14 prosent eksportvekst.

Ved siden av utviklingen i internasjonal valuta-marked, vil også utviklingen i verdensmarkedet ha stor betydning. Veksten i verdensmarkedet de siste årene har vært lav, men både Verdensbanken og IMF venter et oppsving i 2015.

Innen oljeklyngen går markedet kraftig ned, men mange bedrifter har god ordresreserve på eksport der det så langt ikke er varslet kanselleringer pga. oljeprisfallet. Eksportveksten her er likevel beskjeden – i størrelsesorden én til to prosent.

Gjennomgående er bedriftene med under 100 millioner kroner i omsetning mer optimistiske og planlegger for tosfifret eksportvekst. Dette gjelder bedrifter både innenfor og utenfor oljeklyngen.

Vekst i sysselsetting 2014-2015

FIGUR 1.3: Vekst i sysselsetting 2015. KILDE: NORSK INDUSTRI

1.2 ENDRINGER I ARBEIDSMARKEDET

En halvering av oljeprisen siden sommeren 2014, samt svært stor usikkerhet rundt videre prisutvikling, har i stor grad påvirket oljeselskaperens vilje og evne til å investere fremover. Investeringsviljen er mindre ettersom nåprisen alltid tillegges mye vekt, og investeringsevnen er redusert fordi kontantstrømmen har gått drastisk ned på kort sikt.

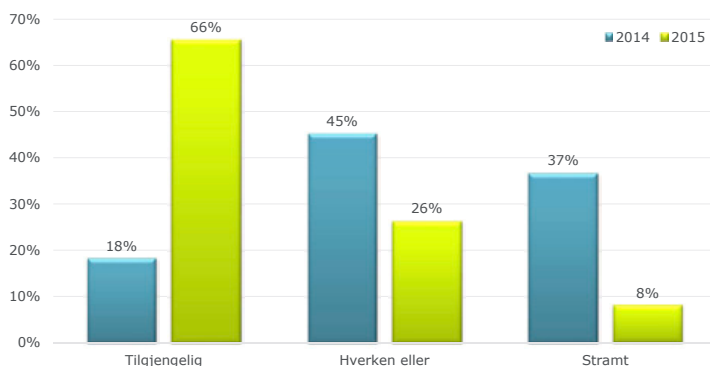
Totalt spår vi seks prosent fall i total sysselsetting for hele medlemsmassen, herunder tre prosent fall blant egne ansatte og hele 31 prosent fall blant innleide. Som ventet er utslagene større for oljeklyngen, men forskjellen viser seg mest blant innleide, i mindre grad i antall fast ansatte. Oljeklyngen rapporterer om drøyt fire prosent fall i antall fast ansatte. Bedriftene utenfor oljeklyngen reduserer fast ansatte med drøyt én prosent. I antall innleide får vi det store utslaget – oljeklyngen reduserer innleide med nær 50 prosent.

Dette er logisk, da flere større bedrifter i oljeklyngen over tid har store, men få kontrakter. De har i stor grad basert seg på å ta produksjonstopper med innleide. Når markedet nå går ned, kuttes det primært i bemanningen gjennom færre innleide.

Det er verdt å merke seg at dette får konsekvenser for utleiemarkedet for operatører og ingeniører som i mange år har eksistert innen industrien. Det har vært et gode i industrien at operatører som på kort sikt har vært overtallige i en produksjonsbedrift ofte kunne leies ut til andre produksjonsbedrifter. Alle har tjent på dette – utleiebedriften har delvis fått fakturert, innleiebedriften har fått produktiv arbeidskraft i en periode og de ansatte har vært i relevant jobb i stedet for alternativene permittering eller oppsigelse. Med spådommen om en viss generell nedbemanning og kraftig nedgang i innleie, tørker mye av dette innleiemarkedet inn. Vi ser konkrete utslag av dette i januar ettersom noen bedrifter med liten aktivitet som i perioder har basert seg på omfattende utleie av operatører, nå ikke finner kunder innenlands. Dette får konsekvenser for noen bedrifters evne til å overleve gjennom krevende tider.

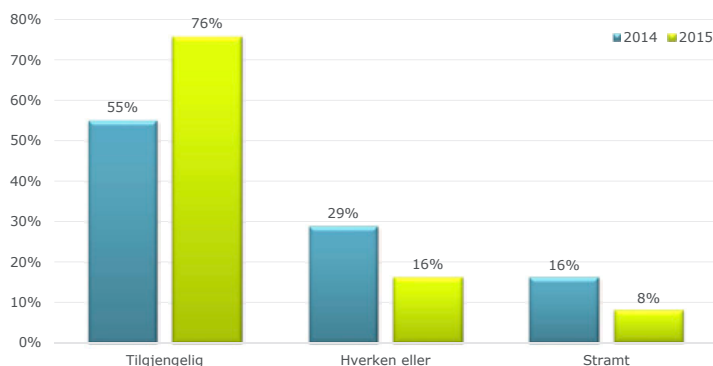
Deler av dette innleiemarkedet har bestått av svært dyktige funksjonærer som har vært bevisst sin markedsverdi i gode tider. Disse har i vesentlig grad bidratt til en særnorsk lønnsvekst. Når dette markedet nå tørker inn (vi ser samme trenden i oljeselskapene), så vil grunnlaget for særnorsk lønnsøkning falle bort i år og i årene fremover.

Hvordan oppleves tilgang på sivilingeniører og ingeniører?

FIGUR 1.4: Tilgang på sivilingeniører og ingeniører. KILDE: NORSK INDUSTRI

Hvordan oppleves tilgangen på operatører?

FIGUR 1.5: Tilgang på operatører. KILDE: NORSK INDUSTRI

Hvordan oppleves arbeidsmarkedet?

Det er et markant skifte i hvordan bedriftene opplever arbeidsmarkedet for alle de tre yrkesgruppene sivilingeniører, ingeniører og operatører, sammenlignet med i fjor. Figur 1.4 viser et skifte fra det bedriftene opplevde som et relativt stramt arbeidsmarked for ingeniører/sivilingeniører i 2014, til en situasjon med god tilgjengelighet i år. Per januar 2015 oppgir 66 prosent av bedriftene at tilgangen på sivilingeniører/ingeniører er god, 26 prosent mener tilgangen verken er god eller stram (nøytral), mens åtte prosent opplever at tilgangen er stram. Tallene er vektet med sysselsetting.

For operatører ser vi samme trend, der tyngdepunktet skyves mot god tilgjengelighet i arbeidsmarkedet, selv om pendelen ikke svinger like mye (figur 1.5). Dette skyldes at det ikke har vært den samme stramheten i arbeidsmarkedet for operatører som vi har opplevd de senere årene for ingeniører, og for sivilingeniører særskilt. Per januar 2015 oppgir 76 prosent av bedriftene at tilgangen på operatører er god, 16 prosent opplever at tilgangen er nøytral, mens åtte prosent melder om et stramt arbeidsmarked for operatører. Tallene er vektet med sysselsetting.

Pendelen svinger mest for oljeklyngen

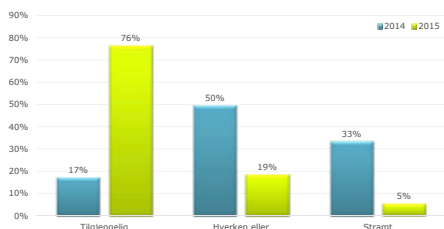
Ser vi på tallene for petroleumsrelatert industri isolert, forsterkes bildet som er beskrevet over. Her oppgir 76 prosent av bedriftene at tilgangen på ingeniører/sivilingeniører er god, mot 53 prosent i ikke-petroleumsrelatert industri (fig. 1.6). 86 prosent oppgir at tilgangen på operatører er god, mot 65 prosent i ikke-petroleumsrelatert industri.

Svarene avspeiler at det er pågående nedbemanning i petroleumsindustrien; noe blant fast ansatte, men mest blant innleid arbeidskraft. Det er lite sannsynlig at vi vil oppleve et nytt oppsving med det første. Derimot er det ikke usannsynlig at det vil komme flere kuttrunder fra oljeselskapene fremover. På kort sikt er derfor behovet for nyrekruttering lavt.

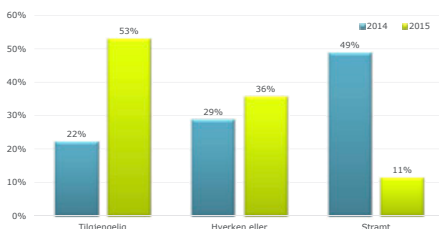
Tilgang på arbeidskraft – vurdert etter bedriftenes omsetning

Vi har studert om hovedbildet for hvordan arbeidsmarkedet oppleves stemmer når vi ser nærmere på bedriftenes størrelse. Dette har vi gjort ved å sammenligne svarene fra bedriftene med omsetning mindre enn 100 millioner kroner med svarene fra de største bedriftene (omsetning større enn én milliard kroner).

Hvordan oppleves tilgangen på sivilingeniører og ingeniører i petroleumsrelatert industri?

Hvordan oppleves tilgangen på sivilingeniører og ingeniører i ikke-petroleumsrelatert industri?

FIGUR 1.6: Tilgang på sivilingeniører og ingeniører sammenlignet i petroleumsrelatert industri og ikke-petroleumsrelatert industri. KILDE: NORSK INDUSTRI

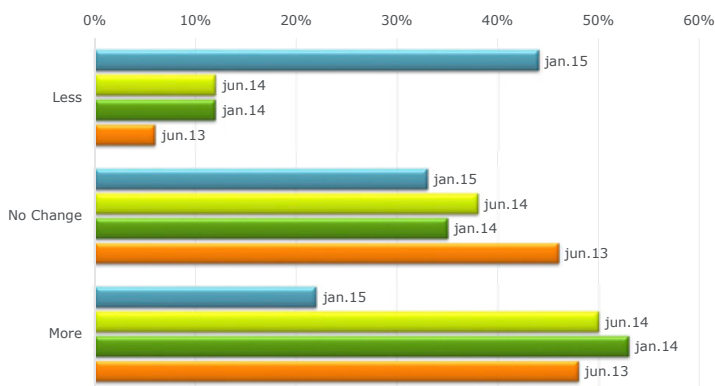
Hovedkonklusjonen er den samme. Når vi regner med de nøytrale – bedriftene som svarer midt på treet – er hovedkonklusjonen at det oppleves god tilgjengelighet på arbeidsmarkedet for alle de tre yrkeskategoriene, for både små og store bedrifter.

Vi ser likevel at det er særlig de største bedriftene som opplever svært god tilgang på arbeidskraft, mens kurvene for bedrifter med omsetning mindre enn 100 millioner kroner er mer normalfordelt.

Svarene avspeiler at pågående nedbemanning er størst i de største bedriftene.

Rigzone.com er det ledende nettsted for den globale olje- og gassindustrien. Undersøkelsen blant «hiring managers and recruiters», primært i USA, som jobber innen olje- og gassnæringen, bekrefter at det kraftige skiftet i arbeidsmarkedet innen oljeindustrien som har funnet sted de siste seks måneder naturlig nok er et globalt fenomen (fig. 1.7).

"In the next six month, how will your hiring of oil and gas professionals differ with the previous six months?"

FIGUR 1.7: Behov for bemanning innen olje og gass de siste seks månedene. KILDE: RIGZONE.COM

1.3 LØNNSOMHET

Norsk Industri har i denne undersøkelsen tidligere år spurt medlemmene om utviklingen i driftsresultatet og underliggende lønnsomhet, både for fjoråret og året man så vidt hadde startet på.

Våre erfaringer gjør at vi har kuttet dette spørsmålet i år. Begrunnelsen er tredelt.

- Spørsmålene er sensitive, og det er flere bedrifter som ikke ønsker å gi svar på dette.
- Erfaringer over tid har vist at å svare i januar om lønnsomheten i inneværende år, gir liten mening. Det er svært liten sammenheng mellom de svarene som gis i januar inneværende år og det som fremkommer som fasit året etter. Vi har i flere år vært oppmerksom på dette og derfor ikke publisert svaret på lønnsomhet inneværende år. I årets undersøkelse har vi derfor kuttet spørsmålet helt ut.
- Erfaringer over tid har også vist at å svare i januar om lønnsomheten i foregående år, har sine svakheter. Riktignok vet bedriftslederne langt mer da, men det er mange revisjoner i den enkelte bedrift som kommer før alt slutføres.

Det er også liten tvil om at flere oljerelaterte bedrifter vil merke nedgangen i oljeinvesteringene og økte krav til effektivisering i eksisterende kontrakter i 2015. Et vesentlig forbehold vil være hvordan kontraktstildelingene for kjempeprosjektet Johan Sverdrup slår ut. De som får sterkt redusert omsetning, har ofte redusert lønnsomhet. Da det er vanskelig å tilpasse kostnadene raskt nok til redusert volum.

For 2015 er det liten tvil om at valutakursen vil gi utslag i lønnsomheten for mange eksportbedrifter. Men som kapittel 6 viser, slår dette svært ulikt ut for de forskjellige bedriftene. Flere vil øke lønnsomheten ved svekket kronkurs, ikke minst bedrifter med verdensmarkedspriser i dollar eller euro. Kronkursen mot sentrale valutaer, samt priseffekter i ulike delmarkeder i 2015, er ikke enkel å spå. I tillegg er det bare å konstatere at noen få uker inn i året er turbulensen i valutamarkedet enorm.

SSB har regnskapstall for industrien. Disse utsettes i blant for relativt store revisjoner. Dette innebærer at verken vi eller andre bør stirre blindt på de siste årgangene og trekke altfor klare konklusjoner. Tallene under indikerer at lønnsomheten var bedre rett før finanskrisen enn i årene etterpå.

	DRIFTSMARGIN	TOTALRENTABILITET
2007	6,2	12,3
2008	5,7	3,5
2009	3,8	5,9
2010	5,6	8,1
2011	4,1	4,6
2012	4,6	5,7
2013	4,4	5,5

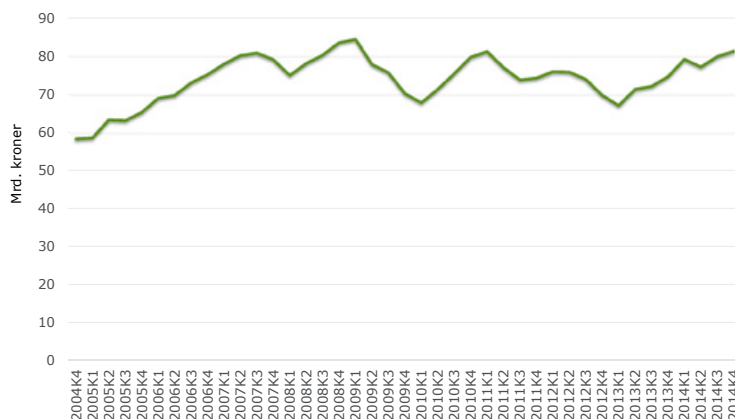
TABELL 1.1: De siste tre årene har både driftsmarginen og totalrentabiliteten i industrien vært lavere enn gjennomsnittet fra tidligere år.

Vi konstaterer at mange organisasjoner og sjeføkonomer har klare meninger om hvordan lønnsomheten utvikler seg i industrien, og som deretter også blir momenter før lønnsoppgjøret i år. Vi advarer mot de sterkeste oppfatningene.

I Nasjonalregnskapet viser SSBs egne tall en relativt stabil utvikling for lønnsomheten i næringene industri, bergverk og tjenester til utvinning av petroleum, se figur 1.8. I nominelle tall viser Nasjonalregnskapet at brutto driftsresultat (bruttoprodukt fratrukket lønnskostnader) har holdt seg stort sett mellom 70 og 80 milliarder kroner siden 2007. Samtidig har produksjonsverdien i de tre nevnte bransjer steget, slik at den relative utviklingen i lønnsomhet er svakt negativ, noe som også gjenspeiles i den fallende driftsmarginen i industrien.

Perioden har også vært preget av stabil omsetning fra eksportmarkedet og omsetningsvekst på hjemmemarkedet, men med høy reallønnsvekst. Mange av Norsk Industris medlemsbedrifter har meldt om marginpress på nye kontrakter, og at denne tendensen har forsterket seg de siste årene.

Brutto driftsresultat i industrien

FIGUR 1.8: Lønnsomheten i industri, bergverk og tjenester til petroleum målt ved verdiskaping minus lønnskostnader har vært mellom 70 og 80 milliarder kroner per år de siste åtte årene. KILDE: SSB, NASJONALREGNSKAP, NORSK INDUSTRI

1.4 INVESTERING I INDUSTRI OG ANDRE SEKTORER

Industrien investerte mer i 2014 enn på mange år, og de siste årene har det vært en jevn økning i bedriftenes investeringsvilje. Samlede investeringer i industrien var 35 milliarder kroner i 2014.

Respsen fra medlemmene viser at 1/3 av bedriftene vurderer større investeringer i år eller neste år. De store bedriftene er noe mer villig til å investere. 46 prosent av bedriftene vektet med omsetning vurderer større investeringer, og dette bekrefte av pressemeldinger som bedriftene har sendt de siste månedene, se omtale nedenfor.

Forskjellene mellom oljeklyngen og resten av industrien er ikke så stor når det gjelder investeringer. Som forventet er det litt større investeringsvilje i bedriftene som ikke leverer til oljeselskapene. Men også i leverandørsektoren er det bedrifter med investeringsvilje i innværende år. Og, ikke overraskende er det bedrifter som venter økt omsetning i år som er mest villig til å gjennomføre større investeringer.

Medlemsbedriftene er spurt om hva de viktigste forutsetningene er, for at større investeringer skal realiseres de nærmeste to år. De aller fleste viser til forutsetninger om priser, lønnsomhet og gode

markeder. Enkelte rammevilkår nevnes eksplisitt av noen bedrifter, mens tilgang til finansiering, enten i eget konsern eller i finansmarkedet er for noen en premiss som må avklares.

Industribedriftenes investeringsvilje har kommet gradvis tilbake fra investeringstørken i 2009/2010, og investeringene i industri og bergverk passerte 35 milliarder kroner i 2014, se figur. I tillegg har SSB oppjustert historiske investeringstall for industribedriftene som del av en revidering av Nasjonalregnskapet.

Behov for økt kapasitet i noen av leverandørbedriftene, lavere forskjell i lønnsutvikling i Norge versus konkurrentland og bedre utvikling på eksportmarkedet har gjort industribedriftene mer interessert i større investeringer i fastlands-Norge. Den største investeringen som er gjennomført de siste årene ved siden av oppgradering av Mongstad-raffineriet, er en ny gassbasert fôrfabrikk på Fosen for Marine Harvest til nærmere en milliard kroner.

Forbedring av lønnsomheten etter skatt ved investering i maskiner

Investering i maskiner (saldogruppe d) har blitt mer lønnsomt etter skatt ved at det fra 2014

ble innført en startavskrivning på 30 prosent i denne saldogrupper (avskrivningssats øvrige år 20 %). Mesteparten av driftsmidlene i gruppen er industrimaskiner, og investering i disse har dermed forbedret lønnsomhet etter skatt. I samme retning trekker en lavere skattesats for næringslivet i fastlands-Norge som i 2014 ble senket ett prosentpoeng til 27 prosent.

En industribedrift som vurderer å investere i en ny industrimaskin til ti millioner kroner over fem år, vil få en økning i dekningsbidraget på tre millioner kroner. Med det gamle skatteregimet ville bedriften være i tvil om investeringene ga en positiv avkastning (nåverdi etter skatt på fem år -57 000 kroner med et avkastningskrav på åtte prosent). Etter 2014-reglene blir nåverdien etter skatt over fem år på 58 000 kroner. Slike eksempler vil det være mange av i industrien. For det nevnte eksempel vil beregningsgrunnlaget for investeringen se slik ut:

Den store forskjellen mellom nye og gamle avskrivningsregler vil være skattebetalingen i investeringsåret, der gamle regler i vårt eksempel gir en skatt på 280 000 kroner, mens nye regler ikke gir skatt i investeringsåret. Allerede i år to vil skatten være høyere med nye regler enn de gamle. For at skatten i år to skal være lik mellom de to avskrivningsalternativene må selskapsskatten senkes til 24,5 prosent.

Vilkårene for investeringer i maskiner og produksjonsutstyr er blitt bedre i 2014 med innføring av startavskrivning og lavere selskapsskatt. Dette er et skritt i riktig retning, men fortsatt

INDUSTRIINVESTINGER I PRAKSIS

De 35 milliarder kronene som investeres i industribedriftene hvert år har store variasjoner. Glava og Yara Glomfjord er to bedrifter som investerer over 500 millioner kroner for å bli mer konkurransedyktige. Bedriftene er gode eksempler på hva industriinvesteringene går ut på i praksis:

Glava var en av finalistene «Norges smarteste industri» som Siemens og Norsk Industri delte ut i 2014. Bedriften har investert mye i nytt produksjonsutstyr for å være konkurransedyktig, bl.a. nytt oppfangerutstyr for glassvatt, ny fabrikk i Spydeberg for det nye Trollveggen-systemet, en modernisering av fabrikanlegget i Askim og over 100 millioner kroner i oppgradering av fabrikk i Stjørdal. (KILDE: GLAVA.NO)

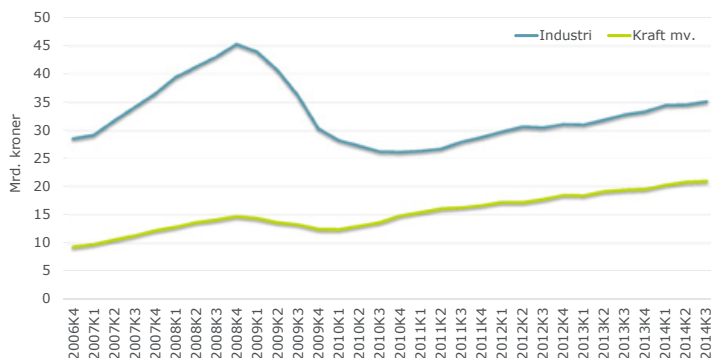
Yara Glomfjord har investert flere hundre millioner kroner i oppgradering av produksjonsanlegget, både i vedlikehold og utskifting av kostbart produksjonsutstyr frem til 2018, bl.a. 20 millioner kroner til ny, stor syretank i 2007. I 2008 investerte bedriften 100 millioner til fosfat flex, i 2012 90 millioner til renovering av kaien, i 2013 80 millioner kroner til bytte av kompressorer i syrefabrikken. Fremover skal det legges ny vannledning fra Hydrodammen til om lag 80 millioner kroner, installeres sentralkjeler i syrefabrikken med en prislapp på ca 26 millioner, gasskjøler i Syre B til om lag 15 millioner samt nytt losseanlegg i PKL, en investering som trolig blir rundt 50 millioner.

(KILDE: GLOMFJORDINDUSTRI.PARK.NO)

INVESTERING PÅ 10 MILLIONER KRONER					
	2014	2015	2016	2017	2018
Driftsresultat/kontantstrøm	3 000 000	3 000 000	2 500 000	2 500 000	2 000 000
Avskrivning, gamle regler	2 000 000	1 600 000	1 280 000	1 024 000	1 180 800
Avskrivning, nye regler	3 000 000	1 400 000	1 120 000	896 000	716 800
Resultat før skatt, gammel	1 000 000	1 400 000	1 220 000	1 476 000	819 200
Resultat før skatt, ny	0	1 600 000	1 380 000	1 604 000	1 283 200
Skatt, gammel	280 000	392 000	341 600	413 280	229 376
Skatt, ny	0	432 000	372 600	433 080	346 464

TABELL 1.2: Startavskrivning medfører lavere skattebetaling for en nyinvestering, noe som gjør investeringer i maskiner mer lønnsomt etter skatt.

Industriinvesteringer

BEDRIFTSEKSEMPEL:

HEXAGON RAGASCO AS er verdensledende innen produksjon og salg av propanbeholdere/trykketanker i kompositt (LPG-beholdere). Produksjonen på Raufoss er fullautomatisert og selskapet leverer til ledende internasjonale distributører av propan og butan gass, og til noen av de største statseide olje- og gasselskapene. I 2015 vil Hexagon Ragasco ha stort fokus på innovasjon og videreutvikling av dagens produkter og prosesser for å sikre konkurransekraft, samt utvikling av nye markeder for våre produkter.

Pga. vårt særnorske kostnadsnivå og bedriftens høye eksportandel kommer vi til å ha et gjennomgående høyt fokus på kostnader og produktivitet.

Fra myndighetene ber vi særskilt om videreutvikling av infrastruktur i regionen. Da tenker vi spesielt på vei og bane, samt å legge til rette for videre investeringer lokalt både med hensyn til administrative prosesser i kommuner/fylkeskommune etc. og å gi stimulerende tiltak på finansieringssiden. Det særnorske kostnadsnivået gjør det viktig å gå inn med infrastrukturstøtte slik at potensielle investeringer i bygg, maskiner og utstyr legges til regionen/landet og ikke løftes ut av regionene/landet i retning et lavere kostnadsnivå.

Her har også Norsk Industri en særlig viktig jobb å gjøre slik at vi beholder kompetanse, utvikling

og produksjon i Norge på ikke-oljerelaterte næringer.

IDUN KRISTINE FRIDTUN,
ØKONOMIDIREKTØR HEXAGON
RAGASCO AS

FIGUR 1.9: Industribedriftene har økt investeringene jevnt fra 2010, og som figuren viser øker investeringene i høyere takt for industrien enn kraftforsyning mv. de siste årene. KILDE: SSB, NASJONALREGNSKAP

er betingelsene for investeringer bedre i Sverige. For eiere med formuesskatt eller i kommuner med eiendomsskatt på maskiner bidrar fortsatt norske særskatter til at tilsvarende investeringer i andre land er mer attraktive. I forbindelse med en reform av selskappskatten må alle elementene ved skattlegging av maskiner tas med i vurderingen og i regnestykket.

Flere store industriinvesteringer i beslutningsstadiet

Yara har i år satt i gang en investering på mer enn det dobbelte av den største i 2014, bl.a. i ny salpetersyrefabrikk på Herøya. Flere større industribedrifter har varslet at de kan komme til å gå for milliardinvesteringer i ny produksjonskapasitet i Norge de nærmeste årene. Tizir, Borregaard, Hunton, Glava, Boliden og Exxon er andre industribedrifter som setter i gang oppgraderings- og utvidelsesprosjekter på mer enn 100 millioner kroner i 2015. Marine Harvest arbeider med ytterligere en fôrfabrikk etter mønster fra den nybygde på Fosen.

Hydro Aluminium planlegger en utvidelse av aluminiumsverket på Karmøy med norskutviklet verdensledende produksjonsteknologi. Første del

av prosjektet kan bli iverksatt i 2015, og det vil i så fall bli en milliardinvestering. Flere av Norsk Industris medlemsbedrifter arbeider med større investeringsplaner i Norge, som ikke er offentlige ennå. Hvis flere slike store investeringer blir satt i gang vil industriinvesteringene kunne stige betydelig de nærmeste årene.

1.5 FALLET I PETROLEUMS- INVESTERINGER

Nedgangen i oljepris og petroleumsinvesteringer har allerede påvirket norsk økonomi, og vil fortsette å bety mye gjennom 2015. Heldigvis demper utbyggingen av Johan Sverdrup-feltet fallet i petroleumsinvesteringene.

Økte petroleumsinvesteringer har vært en motor for veksten i Norge de siste årene. Både for oljevirkosomheten og for leverandørindustrien til sektoren. Petroleumsinvesteringene var på 220 milliarder kroner i 2014. I 2015 forventer investeringsnivået å bli redusert med 15 prosent, tilsvarende 30-35 milliarder kroner. Enkelte analytikere forventer enda høyere fall, på over 40 milliarder kroner i reduserte investeringer fra ett år til et annet, se figur 1.11.

Innenfor vedlikehold og modifikasjon offshore (V&M), falt aktiviteten med over en tredjedel fra første halvår 2014 til annet halvår 2014. Dette har vært svært utfordrende for denne delen av industrien det siste året, og ressurstilpassinger gjennom oppsigelser og permitteringer har vært omfattende for mange aktører. V&M-markedet ser ut til fortsatt å være nede på dette nivået ved starten av 2015 og kan kanskje falle ytterligere gjennom året. Imidlertid kan ikke alle oppgaver innenfor V&M stoppes eller utsettes på ubestemt tid, så det forventes en stabilisering med en oppgang innen to-tre år.

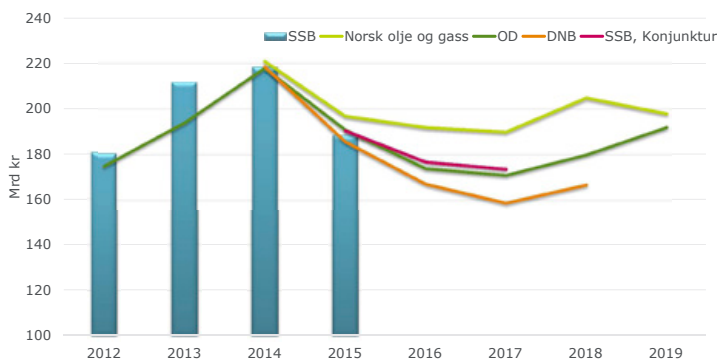
Internasjonalt vil det være en tilsvarende nedgang i investeringene i olje- og gassfelt. Financial Times skrev 16. desember i fjor at prosjekter innen petroleumssektoren for 1 000 milliarder dollar står i fare for å bli skrinlagt i årene fremover med en oljepris på \$ 70/fat.

Den største samfunnsmessige virkningen av fallet i petroleumsinvesteringene er redusert sysselsetting i petroleumsutvinning og i leverandørbedrifter. Hittil er det samlet varslet nedbemanning og permittering av ca 10 000 stillinger. Mange av stillingene i leverandørbedriftene er plassert i egen bransje for tjenester til utvinning av petroleum, se nærmere omtale av denne i kapittel 2.3.

FIGUR 1.10: Aktivitetsfallet i V&M-markedet har vært svært utfordrende for denne delen av industrien det siste året.
KILDE: NORSK INDUSTRI

Lavere petroleumsinvesteringer

FIGUR 1.11: Størrelsen på nedgangen i petroleumsinvesteringene vil være en svært viktig faktor for utviklingen av norsk økonomi i 2015 og 2016. Prognosemakerne har ulikt syn på utviklingen særlig i 2016.

FAKTA OM JOHAN SVERDRUP-FELTET

- Feltet er lokalisert i Nordsjøen like sør for 59. breddegrad, vest av Stavanger. Korteste avstand til land på Karmøy er 155 km. Feltet har en utstrekning på ca 200 km², og vanndybden i området er 110-120 m.
- Feltet vil bli bygget ut i flere faser. Første utbyggingsfase vil ha oppstart av produksjonen i år 2019, mens installasjonen av brønnrammer ventes å skje allerede i år 2015. Utbyggingen i første fase omfatter et feltcenter bestående av fire plattformer knyttet sammen med broer: En prosessplattform, en boreplattform, en stigerørplattform og en boligplattform. Ytre mål på plattformdekkene varierer mellom 2 300 m² og 3 500 m², og totalvekten inkl. stålunderstell varierer mellom 26 000 tonn og 45 000 tonn. Feltet vil ha en tilknytning til prosessanleggene på land, sannsynligvis Mongstad.
- Investeringer i fase én er 100-120 milliarder kroner.

Norske Industri har mange medlemsbedrifter som leverer produkter og tjenester til petroleumssektoren. Disse bedriftene vil redusere antall innleide betydelig, og noen bedrifter vil også gjennomføre nedbemanning av fast ansatte. En oversikt fra våre bedrifter innen KIS (Korrosjons-, Isolerings- og Stillasentreprenørens Forening) viser at av om lag 2 000 stillinger som er fjernet pga. fallet i oljepris, er 55 prosent hos underleverandører, 33 prosent oppsigelse av fast ansatte og tolv prosent permitterte ved utgangen av januar.

2015 blir et utfordrende år for leverandørindustrien med lavere aktivitetsnivå og med fortsatt stor usikkerhet knyttet til utviklingen i oljepris.

Pågående nye feltutbygginger, norsk konkurransekraft

I 2015 vil det, ved siden av Johan Sverdrup, være flere større utbygginger i gang; Goliat, Ivar Aasen, Martin Linge, Edvard Grieg, Aasta Hansteen/ Polarled og Gina Krogh. Med unntak av Grieg er mye av aktiviteten til disse utbyggingene i Asia og Syd-Europa. Mange prosjekter kommer hjem fra Asia, med påfølgende kontrakter for «hook-up» og idriftsettelse. Erfaringsmessig har det vært et betydelig omfang av sluttarbeider som gjøres i Norge på «Asia-prosjektene», og det vil ikke være

overaskende om dette også gjelder enkelte av de pågående prosjektene. Goliat vil bli den første plattformen i denne sammenheng.

Effekten av Johan Sverdrup-utbyggingen

Johan Sverdrup-feltet er et av de største funnene på norsk sokkel og vil være en bærebjelke for norsk industri og verdiskaping i hele feltets levetid. Statoil og partnere har satt en ambisøs plan for utbygging og drift, med planlagt oppstart i 2019.

Aker Solutions ble tidlig engasjert for tidligfase-engineering og design. 21. januar inngikk selskapet den svært viktige og omfattende kontrakten for prosjektering og innkjøpsledelse (EPma) frem til planlagt produksjonsstart i 2019. Kontraktverdien er på 4,5 milliarder kroner. Kontrakten omfatter prosjektering og innkjøpsledelse for stigerørs- og prosessplattformdekket til Johan Sverdrup-feltets første fase, i tillegg til sammenkoblinger og gangbroer for hele feltet. Samtidig fikk Kværner Verdal tildelt kontrakt på leveranse av stålunderstell til stigerørsplattformen. Understellet blir et av de største som er bygget og kontraktverdien er på to milliarder kroner. Understellet skal leveres sommeren 2017. Utover dette har de en intensjonsavtale om levering av ytterligere et stålunderstell.

Aker Solutions og Kværner har allerede jobbet lenge med tidligfasen av megaprojektet, og nå de nå har fått kontraktene, viser det den globale konkurransekraften selskapene har. Når Aker Solutions har fått innkjøpsansvaret for store deler av Johan Sverdrup-utbyggingen, vil dette, sammen med kunnskapen og innsikten selskapet og Statoil har om norsk leverandørindustri, gi muligheter for god uttelling på norske industrileveranser til prosjektet.

Norsk Industri har stor tro på ytterligere tildelinger og uttelling for norske leverandørmiljøer. Det er i lang tid blitt jobbet med å forberede seg til konkurransen om plattformdekkene, og det er et håp om at også norske miljøer skal få noen av disse. Tilbyderne har de siste to årene utviklet gode og veltrimmede leverandørkjeder både med norske og utenlandske leverandører for å

BEDRIFTSEKSEMPEL:

VÅRT HOVEDFOKUS I 2015 er å tilpasse oss en utfordrende markedssituasjon i olje- og gassindustrien. Bilfinger Industrier er markedsleder for ISO-tjenester som omfatter isolasjon, stillas og tilkomstteknikk, overflatebehandling og passiv brannbeskyttelse. Selskapet har langsiktige vedlikeholdsavtaler både på norsk sokkel og på landanlegg. I det korte bildet er utsiktene for 2015 mer usikre enn i fjor, ettersom etterspørselen har blitt betydelig redusert på kort tid. Vi har derfor hatt behov for å tilpasse oss et lavere aktivitetsnivå, noe som er krevende etter mange år med sterk vekst. I den forbindelse har vi redusert bemanningen og iverksatt forbedringsinitiativ for å redusere kostnader og øke effektiviteten. Omstillingsprosesser vil pågå gjennom hele 2015 og omfatter oppgradering og endring av egne arbeidsprosesser og systemer for å forbedre våre leveranser.

Forutsigbarhet er for øvrig særdeles viktig for denne delen av bransjen som har vist lav lønnsomhet og begrenset evne til å bære kostnader knyttet til store svingninger i volum. Økt risiko i våre kontrakter må kompenseres med økt effektivitet eller større forutsigbarhet som igjen gjør det mulig å dimensjonere vår drift best mulig. Tett samarbeid og integrert planlegging med våre kunder er derfor en viktig faktor med hensyn til vår mulighet for å redusere kostnader samtidig som sikker og effektiv drift ivaretas på en god måte.

Vi har tro på langsiktige utviklingsmuligheter innen olje- og gassindustrien. Der er anlegg både til havs og på land som skal vedlikeholdes i mange år fremover, og vi fortsetter derfor å investere i effektivisering og produktutvikling for å støtte våre kunder på best mulig måte. Jeg velger å se på situasjonen som en mulighet for effektivisering og endring. Mange år med kontinuerlig vekst gir ofte mindre kapasitet til omstilling. Jeg tror vi kan realisere effektiviseringsgevinster som kommer hele industrien til gode hvis vi bevisst bruker denne perioden til å forbedre oss.

TOVE H. TYBERØ,
ADM. DIR. BILFINGER INDUSTRIER
NORGE AS, OIL & GAS DIVISION

ha kapasitet og konkurransekraft for bygging av plattformdekkene.

1.6 SITUASJONEN FREMOVER FOR OLJEKLYNGEN

Eventyrlig vekst de siste ti år

Norsk leverandørindustri, maritime verft og rederivirksomhet til olje- og gassbransjen har hatt en eventyrlig vekst de siste ti årene. Dette gjelder de fleste markedssegmenter, og det har vært en parallell vekst i det nasjonale og det internasjonale markedet. Det var en mindre nedgang under finanskrisen, men de fleste teknologileverandører og verft hadde langsiktige ordreserver som sikret høy aktivitet gjennom perioden, selv om det var tørke i ordretilgangen på nærmere et år. Oljeprisen falt den gang ned mot 50 USD/fat, men kom forholdsvis raskt tilbake mot 100 USD/fat. Planlagte prosjekter ble raskt tatt ut av skuffen og vurdert på nytt, og nye utbyggings- og modifikasjonsprosjekter ble initiert, drevet av et sterkt ønske fra de fleste oljeselskaper om produktjonsvekst med tilhørende vekst i kontantstrøm.

Totalomsetningen nasjonalt og internasjonalt for norsk oljeklynge i bred forstand ble i 2013 beregnet til 529 milliarder kroner, hvorav omsetning på aktivitet i Norge utgjorde ca 60 prosent.

Fremtidig aktivitetsnivå på norsk sokkel

Når det snakkes om endringer i investeringsnivået på norsk sokkel, menes først og fremst investeringer i nye felt. Leverandørindustrien i Norge er naturligvis sterkt påvirket av investeringsnivået på norsk sokkel, men det er også et stort marked utenom nybygg. Dette markedet består av leting, drift, forsyning, vedlikehold og modifikasjonsarbeid på feltene i drift på norsk sokkel. Dette markedet er egentlig grunnplanken i mye av aktiviteten i den norske leverandørklyngen, spesielt på Vestlandet, Midt- og Nord-Norge. Det er 79 felt i drift, et antall som øker til 85 i løpet av to til tre år. Mange av disse skal produsere i mange tiår fortsatt, og bør bidra til et stabilt aktivitetsnivå i årene fremover.

Kostnadsutt hos oljeselskapene, aktivitetsnedgang og oljeprisfall

Investeringsprognosene har blitt kraftig nedjustert den siste tiden. Dette skyldes bl.a. et høyt kostnadsnivå og et raskt og dramatisk fall i oljepris som gir negativ kontantstrøm med tilhørende kapitalbegrensninger. Kostnadsutfordringen bransjen har kommet i er både nasjonal og internasjonal. Statoil startet en aktiv kostnadsjakt for ett år siden, før oljeprisen begynte å falle. Gjennom Statoils teknologi- og effektivitetsprogram (STEP) skulle kostnadene ned og gi årlige besparelser på 1,3 milliarder USD fra og med 2016. Til å begynne med var dette et stort internt forbedringsprogram, men etter hvert ble leverandørindustrien også inkludert av programmet. Norsk Industri mener det er avgjørende at prosessen skjer i tett samarbeid med leverandørene. På mange av områdene som det er satt fokus på, er det en felles forståelse og enighet om betydelige muligheter til å få bedret effektivitet og reduserte kostnader. Det er sentralt at leverandørindustrien kan bidra med sine erfaringer, konsepter, teknologi og løsninger for at bransjen får kostnadene ned og konkurransekraften opp.

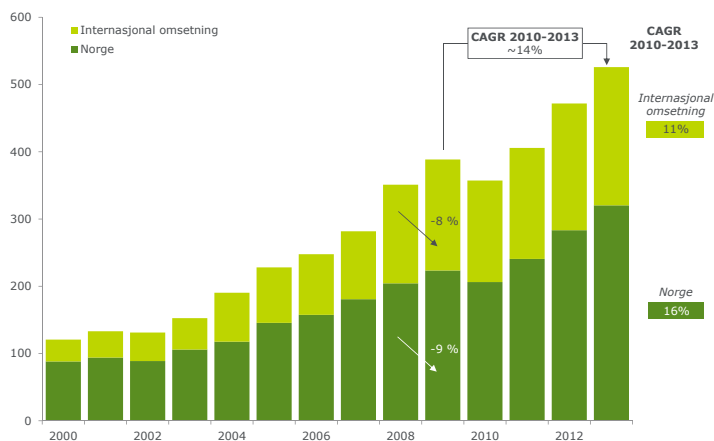
I tillegg til et sterkt press på kostnader og priser har leverandørindustrien opplevd en aktivitetsnedgang, og en rekke prosjekter er stoppet eller forskjøvet. Med den dramatiske oljeprisnedgangen har dette akselerert, og investeringsprognosene har blitt redusert, jf. kap. 1.5.

Pågående nye feltutbygginger, norsk konkurransekraft

Det ble tatt investeringsbeslutninger og kontrakter tildelt for mange nye prosjekter på norsk sokkel for to til tre år siden. Statoil var operatør eller medeier i de fleste av disse. Asiatiske leverandører, spesielt de tre store verftsmiljøene i Sør-Korea, var på den tiden svært offensive for å vinne kontrakter innen store olje- og gassprosjekter, pga. stor konkurranse fra bl.a. Kina på tradisjonelle skipstyper. Kronekursen var på dette tidspunktet svært sterk. Det endte med at seks av åtte plattformdekk havnet i Asia. Kun Gudrun og Edvard Grieg-prosjektene av de åtte ble plassert hos norske verft. I tillegg plasserte Statoil også den store kontrakten for plattformdekket til Mariner-feltet på UK-sokkel til Asia. Det var

Total omsetning fra norske leverandører

Milliarder kroner, nominelle verdier

FIGUR 1.12: Norsk og internasjonal omsetning og salg fra norsk-baserte leverandørbedrifter til olje- og gass-bransjen inkl. rederier m.m. KILDE: RYSTAD ENERGY «INTERNASJONAL OMSETNING FRA NORSKE OLJESKAPER», RAPPORT TIL OLJE- OG ENERGIDEPARTEMENTET OKTOBER 2014.

overaskende og skuffende for norske leverandørbedrifter at ikke flere av disse ble satt til norske verftmiljøer. Disse tapte kontraktene medførte umiddelbart strategiske diskusjoner i selskapene med en påfølgende offensiv kostnads- og produktivitetsforbedringsjakt samt gjennomgang av sine egne leverandørkjeder.

Det ble satt ned en egen arbeidsgruppe i KonKraft-regi (LO, Norsk Industri, Norsk olje og gass og Norges Rederiforbund). Arbeidsgruppen utarbeidet konkrete anbefalte forbedringsområder og tiltak både hos industrien selv (norske offshore-verft) og forslag til tiltak fra myndighetene. Rystad Energy gjennomførte også en grundig analyse av konkurransesituasjonen og vurdering av den faktiske totalkostnaden ved fabrikasjon i Asia kontra levering fra Norge. Konklusjonene i analysen viste at norske leverandører kan være konkurransedyktige på leveranser til norsk sokkel i tiden fremover. Rapporten viste også at enkelte prosjekter gjennomført i Asia har hatt store overskridelser og forsinkelser, der Goliat er en av de verste eksemplene. Statoils egne prosjekter har så langt blitt levert på tid og kvalitet, men med et større behov for ekstra oppfølging og ressursbruk under bygging enn det som ble lagt til grunn.

Oljeindustriens særegne kostnader

Det er eksempler på høyere kostnadsnivå i petroleumsbransjen enn i industrien ellers. Under oljemessen i Stavanger, ONS, brukte Helge Lund eksempelet med at General Electric leverte to 100 MW turbiner, nesten helt identiske produkter. Turbinen til kraftindustrien hadde kravspesifikasjoner som ga 5 000 interne GE-timer, mens den tilsvarende turbinen til petroleumsindustrien trengte 37 000 interne GE-timer. FMC har vist en sammenligning av to relativt like prosjekter med henholdsvis FMCs standarder og kundespesifikke krav hvor FMC observerte henholdsvis 20, 95 og 50 prosent reduksjon i timeforbruk, antall dokumenter og leveransetid, hvis kunden aksepterte FMC sine standarder og løsninger snarere enn skreddersøms løsninger.

Behovet for kostnadsreduksjon, effektivisering, industrialisering og ytterligere standardisering i bransjen er udiskutabelt. Forbedringer er i gang for lengst hos bransje og enkeltselskaper, og vurderinger gjøres av myndigheter på deres virkemidler. For norsk sokkel er NORSOK og Standardkontrakter de mest kjente «institusjonene» som i sin tid ble etablert nettopp

SANKSJONER MOT RUSSLAND

I kjølvannet av Russlands involvering på ukrainsk jord, innførte regjeringen restriktive tiltak mot Russland 15. august i fjor og besluttet å skjerpe tiltakene 10. oktober. Det norske regelverket er på linje med tiltakene innført av EU 31. juli og 12. september. Tiltakene er regulert gjennom en egen forskrift og forvaltes av UD.

De restriktive tiltakene omfatter:

- Frysing av penger og formuesgoder og forbud mot å gjøre tilgjengelig penger og formuesgoder for visse fysiske og juridiske personer.
- Forbud mot import av varer fra Krim eller Sevastopol, forbud mot finansiering av infrastruktur på Krim eller i Sevastopol, samt mot salg av visse typer utstyr og teknologi til Krim eller Sevastopol.
- Våpenembargo og forbud mot salg av flerbbruksvarer til forsvarsindustrien og til fysiske og juridiske personer i Russland.
- Restriksjoner for russisk oljeindustri:
 - Krav om forhåndstillatelse for salg eller levering av visse teknologier til bruk i Russland.
 - Forbud mot visse tjenester for oljeleting og -utvinning på dypt vann, arktisk oljeleting og -utvinning eller skiferoljeprosjeKter i Russland (boring, brønntesting, logging og komplettering, levering av spesialiserte flytende innretninger).
 - Krav om forhåndstillatelse for faglig eller finansiell bistand knyttet til visse teknologier.
 - Forbud mot kjøp, salg mv. av visse omsettelige verdipapirer utstedt av enkelte juridiske personer.

- Alt ovennevnte er i detalj presisert i tiltakene som finnes på nettsidene til UD.

Vær oppmerksom på:

- **Søknader om lisens og forhåndstillatelse**
De restriktive tiltakene medfører at norske eksportører i visse tilfeller må søke UD om forhåndstillatelse. Det er gratis å søke lisens og forhåndstillatelse. Behandlingstid forventes å være to til fire uker.
- **For eksportører av varer, teknologi og tjenester til oljeindustrien:** Eksport av visse varekategorier til oljeindustrien i Russland krever forhåndstillatelse fra UD. Liste med varekategorier er definert i Russland-forskriftens vedlegg IV. UD kan gi tillatelse dersom eksporten gjelder oppfyllelse av en forpliktelse i henhold til en kontrakt eller avtale inngått før 16. august 2014. Tillatelsen utstedes i brev form og må følge forsendelsen og fremvises Tollvesenet ved eksport.
- **Mer informasjon**
Generelle henvendelser knyttet til håndhevelse av de restriktive tiltakene kan rettes til lisens@mfa.no. Andre henvendelser knyttet til de restriktive tiltakene kan rettes til UD's service-telefon 23 95 10 50.

(KILDE: UDS NETTSIDER, FORKORTET OG NOE OMSKREVET AV NORSK INDUSTRI)

for kostnadsreduksjon på norsk sokkel utover selskaps-spesifikke forbedringsprogrammer.

For den enkelte bedrift og bransjen er kostnadsreduksjon og økt konkurransekraft viktig. Basert på erfaringer og vurderinger, er potensialet innen kostnadsoptimalisering og prosessforbedringer (15 %), standardisering, industrialisering og skala tiltak (35 %), samt innovasjon og forenkling av tekniske løsninger (50 %). De store gevinstene ligger i forbedringer i grensesnittene mellom alle aktørene – myndigheter, oljeselskaper, leverandører og arbeidstakere.

Standardkontraktene på norsk sokkel har en historie fra slutten av 80-tallet. Standardkontraktene er et middel for å sikre kostnadseffektivitet i gjennomføring av prosjekter i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Videre er målet forutsigbarhet, økt effektivitet gjennom risikodeling og balanse mellom oljeselskapenes og leverandørenes behov for effektiv gjennomføring.

I 2011-2012 ble et nytt regime for bruk av standardkontrakter innført for norsk sokkel ved at det var Norsk olje og gass og Norsk Industri som var parter (i stedet for en bilateral avtale mellom Statoil og Norsk Industri). Standardkontraktene vil bidra til større kostnadseffektivitet og bedre

prosjektgjennomføring gjennom forenkling, effektivisering av anbud og enklere kontraktsadministrasjon. Bruken av standardkontrakter kan utvikles sektorvis etter hvert som man vinner erfaring. For tiden er det modifikasjonskontrakten NTK MOD det forhandles om, med plan om å «speile» en stor del av betingelsene der til øvrige kontrakter. Et nytt regime for videreutvikling av standardkontrakter vil ha stor betydning for petroleumsvirksomheten på norsk sokkel og internasjonalt.

Betydelig variasjoner innenfor ulike markedssegmenter

Leverandørindustri og oljeservice har innenfor ulike segmenter varierende følsomhet for svingninger i markedet. Dette skyldes hvor

selskapene befinner seg i leverandørkjeden, hvem som er kunde og leveringstider for produktene og tjenestene som blir tilbudt. For eksempel har subsealeleverandører stort sett oljeselskap som kunder, mens borepakkeleverandørene har verft og rederier som kunder.

Det mest følsomme segmentet er naturligvis selskaper som leier ut personell, enten det er fagarbeidere eller ingeniører, og utleie av utstyr og maskiner. Ved redusert behov og kapasitetsjustering er det disse som først merker det. Segmentene innenfor vedlikehold, modifikasjoner, leting og boring er også aktiviteter som fort kan stoppes, reduseres eller skyves ut i tid. Det er reduksjon av aktivitet innen disse segmentene som har vært spesielt merkbart de siste månedene.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

NORISOL er en av Norges ledende bedrifter innen ISO-fagene; isolering, stillas og overflatebehandling. Selskapet har flere avdelinger i Norge, samt i Aberdeen (UK).

2014 ble et år med betydelig vekst for oss. Vi sysselsatte 500-600 personer gjennom hele året. Forventningene til 2015 er at det blir mer som et normalår. Vi har lavere forventninger til omsetning enn hva vi oppnådde i 2014, mer på nivået med de foregående årene.

Norisol har foreløpig en god ordresreserve, men vi jobber målrettet for å sikre flere kontrakter fremover. Vi er med og gjør arbeid på bl.a. utbyggingen av Edvard Grieg og ferdigstillingen av Eldfisk 2/7s offshore. Til sommeren starter hook up-arbeidet på Goliat hvor vi er med, i tillegg vil vi bl.a. ha arbeid både på Ivar Aasen og Edvard Grieg hook up. Selv om vi har en del større oppdrag rettet mot offshore, har vi i tillegg til vedlikeholdsoppdrag offshore også fått en del langsiktige vedlikeholdskontrakter for industriprosjekter på land.

På ulike oppdrag offshore er det krav om å bruke kun norsktalende personell, dette pga. sikkerheten. Med avdeling i Aberdeen har vi selv i egne rekker engelsktalende personell. Vi opplever å ikke få tak i nok norske ressurser og ønsker derfor at myndighetene i større grad gir aksept for også å benytte noe engelsktalende personell. Vi jobber med rekruttering. Den har bedret seg noe og vi opplever at det er mer ledige folk enn hva som

var tilfelle for et år siden. Det er mer bevegelse i markedet. Vi trenger fagfolk spesielt innen isolering og overflatebehandling.

Svingninger i valutakursen betyr usikkerhet for oss. Vi har flere kontrakter der materialinnkjøpene skjer fra mellom-Europa. Med en kostbar euro har det en klar innvirkning på vår inntjening.

De nye permitteringsreglene byr på utfordringer for oss. Vi er et selskap med en portefølje bestående av mange ulike prosjekter. Dette krever fleksibilitet med hensyn til å kunne bemanne prosjektene med riktig fagkompetanse og ha rett kapasitet for alle fagene våre til enhver tid. Prosjektene svinger, noe som resulterer i at vi ofte får noen mellomperioder hvor vi ikke klarer å sysselsette alle, før nye prosjekter starter opp. Kostnadene med de nye reglene har ført til at bransjen i større grad sier opp folk, i stedet for å permittere dem.

Det jobbes iherdig for å sikre nyrekruttering og at folk blir i bransjen og ikke går over til andre fagområder og yrker. Markedssituasjonen og de nye permitteringsreglene er dessverre ikke med å underbygge for dette.

MERETHE KNAPPSKOG,
ADM. DIR. NORISOL AS

Innenfor subsea-produksjonsutstyr og boreutstyr er det lengre horisonter, og normal ordresreserve er på ett til to år. Disse leverandørene har en betydelig del av sin omsetning i det internasjonale markedet. Disse selskapene har i dag brukbar ordresituasjon, men mengden forespørsler, aktivitet og tilbud går raskt ned i svakt marked. Servicemarkedet for disse selskapene er mer stabilt, og har vært voksende de siste årene, men redusert aktivitet på leting og innsparing på vedlikehold vil også slå ut på dette markedet.

Bygging av plattformdekk og stålunderstell er store kontrakter og ordre med lang varighet. For leverandører i dette segmentet slår markeds-svingningene ut ett til to år etter at prosjekter blir besluttet eller kansellert. Til norsk sokkel er det en rekke prosjekter under bygging først og fremst i Asia. Disse kommer til Norge i løpet av perioden 2015 til 2017 og har behov for tjenester til ferdigstilling, oppkopling og idriftsettelse.

Flere leverandørbedrifter har over år jobbet med russiske kunder i oljeindustrien, og markedet er stort. Sanksjonene mot Russland er kommersielt krevende. Regelverket er noe uklart, men har så langt ikke stoppet så mange leveranser. Problemene vil tilta i tiden fremover, ettersom både de norske bedriftene jobber frem større kontrakter og de internasjonale sanksjonene demper aktivitetsnivået i Russland.

Teknologioverføringer og nye markeder

Med et generelt lavere aktivitetsnivå i markedene for leverandørindustrien til olje og gass en tid fremover, vil mange industribedrifter nedbe- manne. Markedsendingene akselererer imidlertid leverandørindustriens dreining mot andre mar- keder. Dette er drevet av muligheter for å bruke kunnskap og teknologi fra olje og gassindustri i nye fremvoksende markeder.

Områder som er spesielt interessante er havbruk og maritim fornybar energiproduksjon. Innenfor havbruk har bl.a. store selskaper som Salmar, Marine Harvest og Lerøy spennende teknologiprojekter og pilotprosjekter hvor oljeteknologi og bransjekunnskap blir aktivt benyttet. Innenfor havvind er det allerede

godt etablerte norske aktører innenfor kabler, styringssystemer, fartøyer og maritimt design. Innenfor fornybar energiproduksjon fra tidevann og havstrøm er flere selskaper i gang med prosjekter med stort potensiale. Norsk Industri etterlyser mer midler for pilotering og uttesting av ny teknologi, og det ser ut til at flere pilot- og demoprojekter nå blir gjort i andre land pga. bedre støtteordninger.

Erfaringene innen teknologiutvikling, maritim sektor, store prosjekter og drift og vedlikehold fra petroleumsindustrien er en solid kunnskapsbase å bygge videre på.

Nye markeder over natten?

Vi viser til Konjunkturrapport 2014 der vi skrev: *«Det overrasker oss ikke at mange i leverandørin- dustrien til olje- og gassnæringen kan omstille seg til å bli leverandør til andre næringer. Tross alt selges svært mye utstyr og tjenester til olje- og gassindustrien som ikke utelukkende har anvendelse der. Mange ligger langt fremme på teknologisk utvikling, som åpenbart har alternative bruksområder.»*

Flere påpeker imidlertid at de frykter at et høyt kostnadsnivå gjør omstillingen krevende. Dessuten er ikke andre markeder nødvendigvis like beta- lingsvillige som oljeselskapene. Det er derfor liten tvil om at et evt. brått skifte i olje- og gassnæringen vil gi krevende omstillingsprosesser innenfor leverandørindustrien.»

Oljeprisnedgang i andre halvår 2014 og inn i 2015 er såpass «brått skifte» at det er logisk med en umiddelbar ressurstilpasning i oljeklyngen. Norsk Industri ser imidlertid et stort potensiale (jf. analysen i fjorårets rapport) i at kompetanse utnyttes godt i flere markeder og forventer at myndighe- tene responderer der de kan bidra konstruktivt for å realisere dette potensialet. Den største innsatsen fra selskapene vil være å øke markedsarbeidet mot nye prosjekter og kunder innenfor de produkt- og tjenesteområdene de har i dag. Utfordrende tider skaper også et ekstra press på produktivitet, teknologi og kostnader, slik at næringen kan komme styrket ut med økt konkurransekraft i eksisterende markeder samtidig som nye blir bearbeidet og utviklet.

1.7 UTVIKLINGEN I VERDENSØKONOMIEN

2014 ble et nytt år der verdensøkonomien utviklet seg svakere enn forventet. Uro i Ukraina og i Midtøsten reduserte veksten, og euro-sonen har fortsatt svak vekst. Noe bedre vekst i USA ble bremsert av lavere vekst i Kina. Ulike bankers og finansinstitusjoners vekstanslag for verdensøkonomien ble gradvis redusert. Verdensbanken forventet en vekst på 3,2 prosent, mens veksten havnet på 2,6 prosent ifølge en rapport fra Verdensbanken av 14. januar.

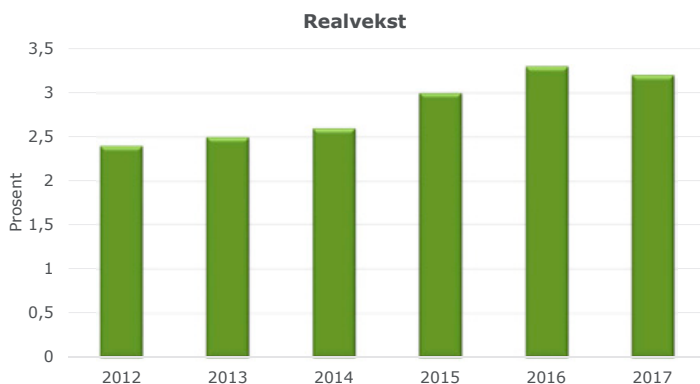
International Monetary Fund (IMF) leverte en oppdatering av utviklingen i verdensøkonomien 20. januar med følgende justeringer fra hovedrapporten i oktober:

PROSENTPOENG	2015	2016
Globalt	-0,3	-0,3
USA	+0,5	+0,3
Euro-sonen	-0,2	-0,3
Japan	-0,2	-0,1
Russland	-3,5	-2,5
Kina	-0,3	-0,5
India	-0,1	0,0

IMF forventer nå en vekst i verdensøkonomien i år på 3,5 prosent og 3,7 prosent i 2016, noe over Verdensbankens anslag på henholdsvis tre prosent og 3,3 prosent, se figur 1.13. IMF har også et høyere anslag for verdensøkonomien historisk med 3,3 prosent i 2014 mot Verdensbankens 2,6 prosent. IMF er generelt mer positiv til den økonomiske utviklingen fremover, særlig i «resten av» den tredje verden, mens Verdensbanken har høyere anslag for den økonomiske utviklingen i Kina og India. Verdensbanken har imidlertid prognoser for det største oppsvinget i økonomisk utvikling på 0,4 prosentpoeng i 2015 mot IMF's anslag på 0,2 prosentpoeng.

USA og EU forhandler nå om en bred handels- og investeringsavtale (TTIP) som man håper å ferdigstille i løpet av året. For oss er det sentralt at norsk industri får likeverdige rammebetingelser som våre konkurrenter på våre to viktigste markeder, vi jobber aktivt for norsk tilknytning til TTIP eller andre løsninger som sikrer dette.

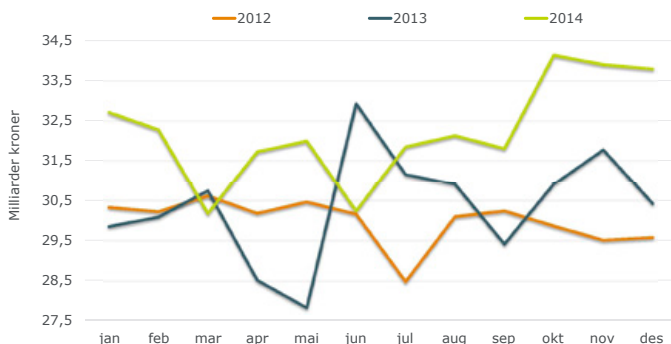
Utviklingen i verdensøkonomien

FIGUR 1.13: Verdensbankens anslag er på tre prosents vekst for 2015, en markant økning fra 2,6 prosent i fjor.

KILDE: VERDENSANKEN 14. JAN. 2015

Vareeksport fra fastlands-Norge

FIGUR 1.14: Fastlandsbedriftene fikk en vekst på 6,5 prosent i eksportinntektene i 2014, sesongjusterte tall fra Statistisk sentralbyrå viser at veksten kom hovedsakelig i fjerde kvartal. KILDE: SSB

Eksporten i 2014

Eksportbedriftene i fastlandsøkonomien fikk en økning i inntektene på 23,5 milliarder kroner (6,5 %) til 388,1 milliarder kroner i 2014. Alle større eksportvarer hadde vekst over gjennomsnittet, utenom petroleumsprodukter.

Etterspørsel av norske varer utenom petroleumsprodukter har økt, og i andre halvår bidro en svekkelse av kronen til ytterligere økning av eksportinntektene.

Aluminium er et av norsk industris største eksportprodukter og utviklingen i aluminiums- prisen i norske kroner illustrerer godt hvordan utviklingen i verdensøkonomien og valuta- markedet påvirker eksportinntektene. Prisen på

aluminium har steget nærmere 30 prosent i 2014 fra januar til desember, ifølge SSBs beregnede tall hentet fra spotmarkedet. Bedriftenes realiserste aluminiumspris avviker fra den beregnede prisen fra SSB ved at de sikrer både pris og valuta i markedene for å eliminere risiko. Det er grunn til å tro at virkningen av høyere pris kommer langsommere hos bedriftene enn i spotmarkedet på London Metal Exchange. Mesteparten av prisøkningen kom i annet halvår pga. økt aluminiumspris på verdensmarkedet og svakere krone. Dermed bidrar økt aluminiumspris til en del av oppgangen i eksporten som bedriftene rapporterer om i 2015, jf. omtalen ovenfor. Slik er det også for andre eksportvarer selv om det ikke leveres egne prisindekser for disse fra SSB.

VIKTIGE EKSPORTVARER FRA FASTLANDS-NORGE, UTENOM PETROLEUMSPRODUKTER								
MILLIARDER KRONER	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Fisk mv	38,5	40,0	46,3	55,6	55,2	54,2	64,3	72,1
Kjemiske produkter	40,0	44,0	37,2	44,9	45,8	40,7	41,5	45,7
Maskiner	74,1	87,3	85,3	74,9	69,8	74,2	80,1	85,9
Instrument mv	8,4	9,7	9,2	8,9	9,3	11,1	12,1	13,4
Metaller	75,0	66,1	43,2	56,0	59,0	52,1	47,4	53,3

TABELL 1.3: Utenom petroleumsprodukter fra raffineriene økte eksporten av de viktigste eksportvarer betydelig i 2014. For industrivarene kom økningen mot slutten av året pga. svakere krone.

2. Status for industrien

2.1. KOMPETANSE

På oppdrag fra NHO utførte NIFU i fjor en undersøkelse som kartla kompetansebehovene hos medlemsbedriftene i NHO. For å få et bedre bilde av hva som er kompetansebehovene i industrien spesifikt, har vi bedt NIFU om å gå et trinn dypere i analysen, med å se nærmere på besvarelsene fra Norsk Industris medlemmer.

Studien viser at nærmere 62 prosent av Norsk Industris medlemsbedrifter oppgir at de i stor eller noen grad har et udekket kompetansebehov. Dette tilsvarer omtrent tallene fra NHO-bedriftene totalt. Kompetansebehovet er størst i de største bedriftene i Norsk Industri (mer enn 250 ansatte). Der svarer 80 prosent at de har et udekket kompetansebehov.

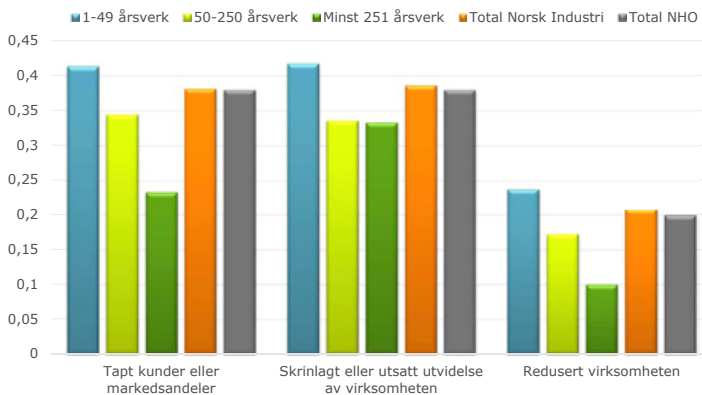
Bedriftene som oppga at de har et udekket kompetansebehov, ble også bedt om å svare på hvilke konsekvenser dette har for bedriften (fig. 2.1). Besvarelsene viser at det er mange som opplever at mangelen på kompetanse gir utslag – særlig i form

av tapte kunder eller markedsandeler eller skrinlagt eller utsatt utvidelse av virksomheten. En mindre andel av utvalget svarer at de må redusere virksomheten som følge av kompetansemangel.

For Norsk Industri er besvarelsene omtrent på nivå med NHO totalt, men brutt ned på bedriftsstørrelse ser vi at konsekvensen av kompetansemangel slår ulikt ut. Generelt ser det ut til at små bedrifter lider mest under mangel på kompetanse, selv om altså kompetansebehovet er størst hos de største bedriftene.

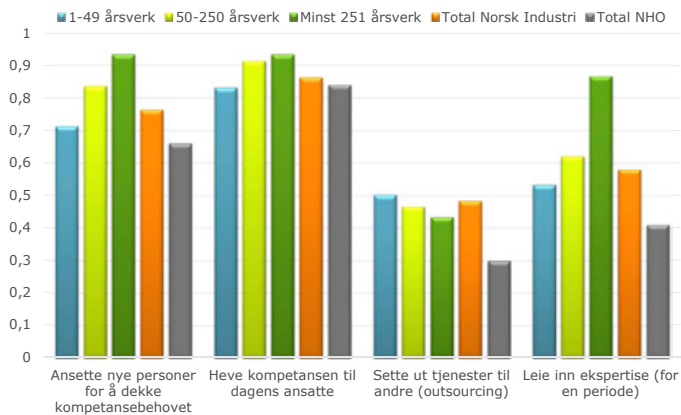
Dette bildet henger til dels sammen med neste funn i undersøkelsen som viser at industrien bruker et sett av strategier for å hente inn den kompetansen de mangler. Figur 2.1 viser at industribedriftene i Norsk Industri skiller seg signifikant fra NHOs medlemmer på tre av fire søyler. Industribedriftene møter i større grad enn næringslivet for øvrig kompetansebehovene med nyansettelser, outsourcing og innleie av eksperter.

Udekket kompetansebehov

FIGUR 2.1: Bedrifter i Norsk Industri med udekket kompetansebehov, andel som oppgir følgende konsekvenser av kompetansemangel (N=414). KILDE: NIFU/KOMPETANSEBAROMETER FOR NHO

Behov for å dekke kompetanse gjennom ulike forhold

FIGUR 2.2: Andelen bedrifter i Norsk Industri som oppgir i hvilken grad det er aktuelt å dekke behovet for kompetanse gjennom følgende forhold (N=414). KILDE: NIFU/KOMPETANSEBAROMETER FOR NHO.

Noter: 1) Figuren omfatter kun de bedriftene i Norsk Industri som oppgir at de i stor grad eller i noen grad har et udekket kompetansebehov i dag.
2) Andelen uoppgitte svar er ikke vist i figuren.

I tillegg ser vi at store industribedrifter i særlig grad bruker nyansettelser og innleie av ekspertise som kompetansestrategi.

Dette stemmer godt med den virkelighet som oppleves i industribedriftene, hvor det er vanlig å bruke innleid fagkompetanse i perioder med produksjonstopper, eller når det er behov for spesialisert kompetanse for kortere perioder.

Outsourcing er også mer brukt i industrien. Den tøffe internasjonale konkurransesituasjonen for konkurranseutsatt industri medfører at bedriftene i større grad konsentrerer seg om sin kjernevirksomhet, det de er best på, og setter ut det andre kan gjøre mer effektivt.

At industribedriftene leier inn og outsourcer mer enn NHO-bedriftene for øvrig, dokumenterer i tillegg hvorfor industri er viktigere enn det egen sysselsetting tilsier, fordi industri har større ringvirkninger enn andre næringer i NHO.

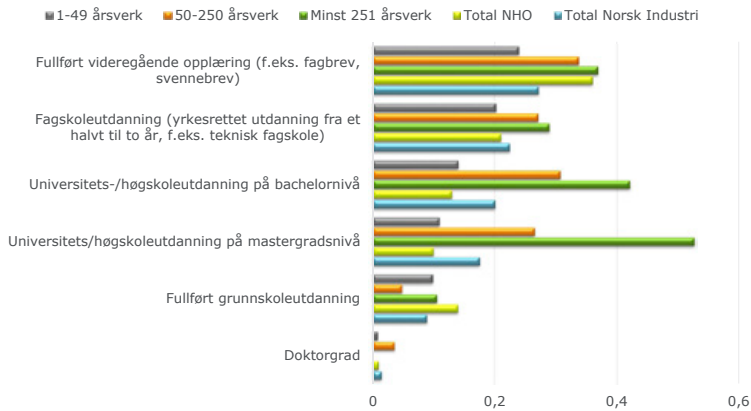
Når det gjelder behov for fagkompetanse (i dag og/eller om fem år) ser vi ikke uventet forskjeller på besvarelsene fra NHO-bedriftene og Norsk

Industris medlemmer. Det er klart flest bedrifter fra industrien som oppgir at de har behov for fagkompetanse fra den brede kategorien naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag. Blant de største bedriftene i Norsk Industri er andelen 76 prosent, og tilsvarende 40 prosent for Norsk Industris medlemmer totalt. For NHO-bedriftene totalt er andelen 30 prosent.

NIFUs analyse kartlegger også kompetansebehov etter utdanningsnivå, totalt for NHO-bedriftene og for Norsk Industri spesifikt. Bildet som her tegner seg viser at det er forskjell i behov på kompetanse, særlig når det gjelder kategoriene universitets-/høyskoleutdanning på mastergradsnivå og universitets-/høyskoleutdanning på bachelornivå der det for begge kategoriene er et markert større kompetansebehov hos Norsk Industris medlemmer. Forskjellene er størst for store, og deretter for mellomstore bedrifter (fig. 2.3).

Undersøkelsen viser at behovet for å rekruttere personale på doktorgradsnivå er lite, sammenlignet med øvrige utdanningsnivåer. Det er naturlig at behovet for de høyest utdannede er lavere enn for lavere universitetsgrader, da de fleste arbeids-

Behov for å rekruttere personale på ulike utdanningsnivå i dag og/eller om fem år

FIGUR 2.3: Andelen bedrifter i Norsk Industri som oppgir at de i stor grad har behov for å rekruttere personale på følgende utdanningsnivå i dag og/eller om fem år (N=673). KILDE: NIFU/KOMPETANSEBAROMETER FOR NHO

oppgavene tross alt ikke krever høyeste utdanningsnivå for utføring. Vi ser likevel at behovet for personale på doktorgradsnivå er vesentlig høyere i de store bedriftene, og høyere enn for NHO. Dette stemmer godt med virkeligheten vi opplever, hvor de største industribedriftene har egne forskningsavdelinger der en stor andel av personalet har doktorgrad. I tillegg kommer innleie av spesialisert fagkompetanse for prosjekter med begrenset tidsrom. Dette er ofte forskere tilknyttet de teknisk-industrielle instituttene. Innleie av fagpersoner med doktorgrad avspeiles ikke i denne undersøkelsen.

Industribedriftene skiller seg fra NHO totalt når det gjelder behov for å rekruttere personale med fullført videregående opplæring (eksempelvis fagbrev og svennebrev) eller fullført grunnskoleutdanning. Behovet er vesentlig lavere i industrien enn hos NHO-bedriftene totalt.

Fagopplæring

Flere og bedre industriarbeidere

Kunnskapen til de ansatte er den viktigste ressursen for industribedriftene, og norske

industriarbeidere er de dyreste i verden. Skal vi være konkurransedyktige må vi ha kvalitet og relevans i utdanningen. I tillegg må utdanningssystemet gi oss nok fagarbeidere, teknikere, ingeniører, realister og forskere til å fylle posisjonene i industrien.

I årene som kommer trenger vi flere lærere, og de vi har trenger kompetansepåfyll. Det er derfor positivt at regjeringen har satt i gang et stortilt lærerløft for etter- og videreutdanning av lærere. Innsatsen på dette feltet er styrket med over 700 millioner kroner fra 2013 til 2015, over 5000 lærere vil få tilbud om videreutdanning i 2015. I tillegg er det gjennom budsjettforliket med KrF og Venstre om budsjettet for 2015 bevilget 50 millioner kroner til å styrke kompetansen for ikke-kvalifiserte som jobber i skolen. Regjeringen innfører i 2015 et nytt tiltak for kompetanseheving for yrkesfaglærere (åtte millioner kroner).

Realfagene er særlig viktige for industrien, det er godt dokumentert at norske elever ikke har gode nok resultater. Norsk Industri ser derfor

frem til at regjeringen skal lansere en ny nasjonal realfagsstrategi i 2015.

Mange begynner, få fullfører

Både i industrien og i samfunnet ellers vil det i fremtiden generelt bli mindre manuelt arbeid og dermed også mindre behov for ufaglært arbeidskraft. I industrien vil effektivisering og automatisering redusere behovet for ufaglærte, mens behovet for faglærte med avansert IKT-kompetanse vil øke. SSBs fremskrivninger (figur 2.4) viser at Norge vil mangle totalt 90 000 fagarbeidere i 2030, og samtidig få et like stort overskudd av ufaglærte.

Halvparten av ungdommene begynner på yrkesfag, men bare rundt en tredjedel av disse fullfører på normert tid. Situasjonen har vært stabil siden teoretiseringen av yrkesfagene gjennom Reform 94, på tross av ulike regjeringers tiltak for å redusere frafallet.

Økt kunnskap kan gi flere og mer motiverte søkere

Industrien rekrutterer hovedsakelig fra teknisk industriell produksjon (TIP), men også fra elektrofag og bygg- og anleggsteknikk. Mens elektrofag tradisjonelt har hatt god søking og høyt karaktersnitt, er situasjonen de fleste steder en annen for TIP og bygg- og anleggsgfag. Vi tror at

en viktig grunn til lavt karaktersnitt og høyt frafall på TIP og bygg- og anleggsteknikk er mangel på kunnskap om hvilke muligheter og fordeler et fagbrev i hånden gir i industrien.

Norsk Industri jobber med å synliggjøre fordelene gjennom tilrettelegging av informasjonsmateriell for opplæringskontor og rådgivere. I tillegg jobber vi direkte gjennom sosiale medier, en videokampanje og rådgiversamlinger.

Tettere samarbeid mellom skole og næringsliv

Et godt samarbeid mellom skole og næringsliv er en forutsetning for en relevant utdanning, økt tilfang av læreplasser og god kunnskap hos elevene om jobbmulighetene som venter dem. Dette er faktorer som også er avgjørende for elevenes motivasjon. Våre medlemsbedrifter rapporterer om stor variasjon i hvordan dette fungerer. Et fellestegn der det fungerer er at industrien har tatt initiativ til samarbeidet. Utdanning er fylkets ansvar, og fylkene må derfor komme på banen å måle skolene på samarbeid med lokalt næringsliv. Tettere samarbeid vil også kunne øke bruken av hospitering for lærere i industrien og utplassering for elever i bedrift.

KONKURRANSER GJØR FAGOPPLÆRING ATTRAKTIVT

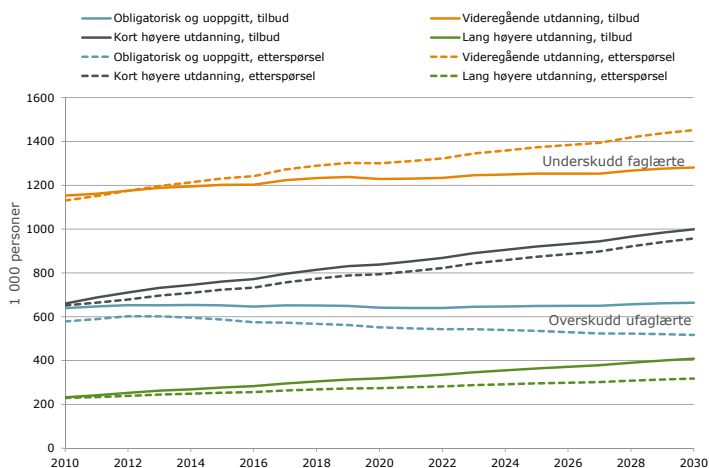
Som i idretten motiverer konkurranser i yrkesfag elever til i første omgang å velge yrkesfag, og siden å jobbe for å bli best mulig i sitt fag. Industribedriftene rapporterer om økt motivasjon og ferdighetsnivå hos elever de får fra skoler med yrkesfagkonkurranser. Norsk Industri huser til daglig sekretariatet til WorldSkills Norway, som jobber for at flere regioner og flere fag skal arrangere skolekonkurranser. Målet er at konkurranser skal bli en naturlig del av undervisningen i yrkesfag.

Yrkes-VM arrangeres i 2015 i Sao Paulo i Brasil. Norge stiller med Yrkeslandslaget som i år utgjør ca 19 unge fagarbeidere.

Automatikerne Sindre K. Hellingsrud og Petter Rustad fra FMC Technologies på Kongsberg skal delta i Yrkes-VM 2015 i Brasil. FOTO: KRISTIAN HANSEN

For få faglærte – for mange ufaglærte

FIGUR 2.4: Norge 2030: Mangel på fagarbeidere, for mange ufaglærte. KILDE: SSB

Trepartssamarbeid om godkjenning av utenlandske fagbrev og satsing på språkopplæring

NOKUT godkjenner i dag utenlandsk høyere utdanning. Det eksisterer i dag ikke en fungerende ordning for godkjenning av utenlandske fagbrev. Som en del av frontfagsoppgjøret 2014 ble Norsk Industri og Fellesforbundet enige med Kunnskapsdepartementet om å opprette en ordning for godkjenning av utenlandske fagbrev. Løsningen som det nå jobbes med innebærer at Utdanningsdirektoratet godkjenner innholdet i de utenlandske fagutdanningene, mens NOKUT godkjenner ektheten av papirene.

Partene ble også enige med Kunnskapsdepartementet om å styrke språkopplæringen for arbeidsinnvandrere gjennom programmet Basiskompetanse for arbeidslivet (BKA). Dette har konkret resultert i at tildelingen til BKA ble økt med totalt 40 millioner kroner (25 millioner i revidert 2014, 15 millioner i statsbudsjettet for 2015). Se vox.no dersom din bedrift ønsker å søke midler til norskopplæring.

LUDVIGSEN-UTVALGET

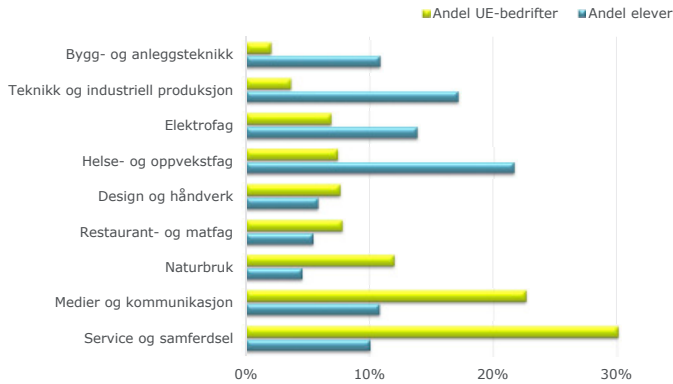
Ludvigsen-utvalget er et regjeringsoppnevnt utvalg som skal vurdere grunnopplæringen opp mot krav til kompetanse i et fremtidig samfunns- og arbeidsliv. Styreleder i Norsk Industri, Kjersti Kleven, er medlem av utvalget som skal levere sin innstilling i juni 2015. Kleven er næringslivet sin representant i utvalget.

- Det er utfordrende å jobbe under overskriften «Fremtidens skole». Skolen er så mye; den er både limet i samfunnet vårt og kritisk for den framtidige konkurranseevnen vår. Tilgangen på kunnskap har blitt både «uendelig» og «lett tilgjengelig». I dette spennet har arbeidslivet en rolle som læringsarenaer, der eleven får rom for utprøving og opplevelse av relevans.

Styreleder i Norsk Industri, Kjersti Kleven

Ungt Entreprenørskapsbedrift i yrkesfag i 2014

FIGUR 2.5: Hvem startet Ungt Entreprenørskapsbedrift på yrkesfag i 2014? KILDE: NORSK INDUSTRI/UNGT ENTREPRENØRSKAP

Ungt Entreprenørskap – reduserer frafallet og skaper bedrifter

En del videregående skoler tilbyr entreprenørskapsopplæring. NIFU har studert resultatene fra 95 videregående skoler for å se om det er en sammenheng mellom entreprenørskapsopplæring og frafallet på skolene. De fant at entreprenørskapsopplæringen ikke påvirker frafallet generelt, men at det har en positiv effekt for gutter på yrkesfag og for elever med tilpasset undervisning.

Det er derfor synd at de tre yrkesfagene med høyest andel gutter, bygg- og anleggsgfag (96 %), teknisk industriell produksjon (TIP) (89 %), og elektrofag (94 %), er de som har startet færrest ungdomsbedrifter. TIP har for eksempel 17 prosent av yrkesfagelevene, men under fire prosent av ungdomsbedriftene. Fylket, som eier skolene, og skolene selv, bør ta inn over seg disse resultatene og tilby yrkesfagene undervisning i entreprenørskap. Dette kan også generere flere nye industribedrifter i fremtiden.

Partene i arbeidslivet må bestemme innhold og dimensjonering

Industrien tar i dag et betydelig opplæringsansvar gjennom lærlingordningen. Vi er også med å

påvirker det faglige innholdet gjennom flere av de faglige rådene. Oppgaven til rådene har vært å rådggi Utdanningsdirektoratet når det gjelder fagene. Fra 2015 har imidlertid rådene, etter påtrykk fra Norsk Industri og resten av NHO-fellesskapet, fått vedtaksmyndighet for VG3 (lærlingtiden) i fagene. Vi vil i 2015 jobbe videre mot Kunnskapsdepartementet og Stortinget for at også ansvaret for VG1 og VG2 blir overført til rådene, og dermed partene i arbeidslivet.

Fylket har også ansvar for dimensjonering. I Rogaland er dette ansvaret delegert til Y-nemnda, der lokale representanter for partene i arbeidslivet har flertall. Rogaland er det fylket der fagopplæringen fungerer best. Norsk Industri jobber for at Rogalandsmodellen bør tas i bruk i resten av landet, og at de lokale opplæringskontorene alltid bør høres i dimensjoneringssaker.

Veien videre med fagbrev

Fagarbeidere som tar teknisk fagskole eller tar ingeniørutdanning (Y-veien), får kombinasjonen mellom praksis og teori, og blir derfor ettertraktet som for eksempel prosjektledere i industrien.

Fagskoleutvalget leverte i desember 2015 sine anbefalinger til kunnskapsministeren. Utvalget anbefalte bl.a. å gi studentene rettigheter på linje med studenter på høyskolene, og å innføre smidigere overganger fra fagskolene til høyskolene. Det siste er særlig viktig for overgangen mellom teknisk fagskole til ingeniørutdanning.

I dag gir høyskolen i Bergen og Stavanger en avkorting av ingeniørstudiet på 60 studiepoeng (tilsvarende ett års studium) for de med fagskole, mens man på høyskolen i Telemark ikke gir avkorting. Her må departementet på banen og stille krav til at alle høyskolene med ingeniørutdanning samarbeider med de tekniske fagskolene.

Ingeniørutdanningene sliter med høy strykprosent i matematikk. Fagskolene må derfor også legge til rette for at de som faller av matematikken på ingeniørutdanningen kan få en smidig overgang til fagskolene.

Påfyll av kunnskap gir konkurransekraft

Påfyll av ny kunnskap er avgjørende for at den enkelte og bedriftene skal henge med i den internasjonale konkurransen. I en spørreundersøkelse gjennomført for NHO, sier 41 prosent at det meste de kan, har de lært i jobb, mens 35 prosent sier det samme om utdanningen sin. Og hele 93 prosent sier at det daglige arbeidet er viktig for egen kompetanseutvikling.

Norsk Industri har et omfattende tilbud av kurs som er skreddersydd for industrien. Vi tilbyr fagutdanning i de fleste industrifagene, og bachelor- og mastergradsutdanning i ingeniørfag. Alle utdanningene kan kombineres med full jobb.

Høyere utdanning

Kvantitet eller kvalitet – samma det?

Gjennom siste tiår har kvantitet vært et gjennomgående utviklingstrekk for universitets- og høyskolesektoren: Flere studieplasser på bachelor- og mastergradsnivå, flere studieretninger, flere universiteter, flere stipendiat- og forskerstillinger, økt vitenskapelig publisering, økt produksjon av avlagte studiepoeng m.m.

De viktigste politiske styringsverktøyene har hatt en innretning som har stimulert til en slik utvikling, med finansieringsmodellen for UoH-sektoren som det viktigste.

Kvalitet har også vært et hovedmål for sektoren, men trykket på kvantitet har vært størst – i hvert fall kan utviklingen tyde på det. En rekke kartleggingsstudier, evalueringer og internasjonale analyser peker i retning av at Norge har sovet litt i timen når det gjelder å sikre en fremtidig posisjon i fremste rekke av en global kunnskapsøkonomi.

Middels prestasjoner for norske elever i PISA-undersøkelsen, svak internasjonal rangering av norske universiteter og et beskjedent norsk bidrag til internasjonal gjennombruddsforskning er symptomer på dette.

TA MASTER PÅ DELTID

Norsk Industri og NTNU oppretter høsten 2015 en erfaringsbasert mastergrad innen olje- og gasteologi ved NTNU. Tilbudet retter seg mot ingeniører med bachelorgrad som ønsker å ta mastergrad ved siden av full jobb, eller ingeniører med mastergrad som ønsker å ta enkeltfag ved NTNU.

- Dette er et produkt næringen har etterspurt i flere år. Vi ser frem til oppstarten høsten 2015, sier Runar Rugtvedt, bransjesjef Olje & Gass, Norsk Industri.

Norsk Industri og NTNU starter høsten 2015 opp en erfaringsbasert mastergrad innenfor olje og gass. Her fra inngåelsen av kontrakten.

FOTO: KRISTIAN HANSEN

Regjeringen har ambisjoner om å styrke kvaliteten i utdanning og forskning. For høyere utdanning vil de største endringene i innværende stortingsperiode komme med regjeringens nye stortingsmelding om struktur i høyere utdanning, denne kommer i løpet av 2015.

Industriens behov – hva er problemet?

Industrien er avhengig av et relevant og tilstrekkelig tilfang fra utdanningen for å kunne hevde seg på en global konkurransearena. For et høykostland som Norge, vil vår evne til innovasjon og til å flytte teknologifronten alltid være vårt fremste konkurransefortrinn. Industribedrifter og utdanningsinstitusjoner knyttet til de industrielle næringsklyngene har bl.a. pekt på følgende utfordringer med dagens struktur og finansiering av utdanningssektoren:

- Norske industriarbeidsplasser, med tilhørende næringsliv og kunnskapsmiljøer, trenger både utvikling av universiteter på et faglig internasjonalt toppnivå og høyskoler med fokus på regional næringsrelevans.
- Dette krever to vidt forskjellige strategier:
 - Å bli rangert som et toppuniversitet krever for eksempel langsiktig og spisset forskning, publikasjoner og omfattende

PhD-program. Tellekantene er særdeles akademiske.

- En høyskole som skal støtte en regional klynge krever relevant og praksisnær forskning og utdanning, og gode etter- og videreutdanningsprogram. Samspill med næring og hurtighet blir her viktig – langt viktigere enn akademiske publiseringer.
- Nasjonalt leverer universitetene grunnmuren og høyskolene den nødvendige spissing og anvendelse.

Med den kommende stortingsmeldingen om strukturer i UoH-sektoren blir det svært viktig for rekrutteringen til norske industriarbeidsplasser å ivareta og styrke arbeidsdelingen mellom regionale og nasjonale kunnskapsinstitusjoner. Regionale høyskoler mener at det i dag ikke er gode nok insentiver til at de får styrket sin spesialiserte og praksisnære utdanning.

Det oppleves som et problem at dagens finansieringsmodell ikke gir gode nok insentiver til å bygge ut de faglig tunge og utstyrskrevede studieløpene, men at den heller premierer «billige» studiepoeng.

Industrien har gjennom en årrekke tatt en aktiv rolle med å motivere flere elever til å velge

FINANSIERINGUTVALGET – HØYERE UTDANNING

Ekspertgruppen i Finansieringsutvalget ble ledet av Thorbjørn Hægeland, og utvalgets rapport ble lagt frem 7. januar 2015. Utvalget kom med følgende hovedanbefalinger:

- Ekspertgruppen mener dagens finansieringsordning fungerer såpass bra at den ikke vil anbefale en full omlegging av dagens ordning, men foreslår heller mindre endringer for å videreutvikle og forbedre dagens ordning.
- Ekspertgruppen fremhever institusjonenes strategiske ansvar for å fremme kvalitet og løse sitt samfunnsoppdrag innenfor utdanning, forskning og formidling. Gruppen anbefaler derfor at Kunnskapsdepartementet ikke bør redusere institusjonenes strategiske handlingsrom ved å øremerke ulike deler av bevilgningen.

- Et nytt grep fra ekspertgruppen er forslaget om at det innføres flerårige utviklings-, kvalitets- og profilavtaler (UKP-avtaler) mellom departementet og den enkelte institusjon. Hensikten er å gi hver institusjon rom for å utvikle sin profil og kvalitet i utdanning og forskning. Ekspertgruppen foreslår at fem prosent av totalrammen for basisfinansieringen skal gå til UKP-avtaler.
- Ekspertgruppen foreslår et fortsatt sterkt insentiv knyttet til avlagte studiepoeng, men med noe lavere insentivstyrke enn i dag. Det foreslås også fire nye kategorier for uttelling av studiepoeng – basert på fagområde, og ikke nivå – 1) teorifag, 2) utdannings- og velferdsfag, 3) laboratorie- og utstyrskrevede fag, og 4) kliniske fag og utøvende kunst- og musikkfag.

realfaglige og teknologiske studier. Vi antar at de senere års høye søkertall til disse utdanningsløpene delvis henger sammen med at arbeidslivet har vært tydelig på hva de trenger av arbeidskraft. Derfor er det frustrerende å observere at mange kvalifiserte søkere ikke har fått tilbud om studieplass, fordi utdanningsinstitusjonene ikke har respondert raskt nok med kapasitetsutvidelse av studietilbudene. En ny finansieringsmodell bør etter vår mening gi sterkere insentiver til raskere omstilling av studietilbud når både søkertall og samfunnets behov for kandidater peker i samme retning.

I januar 2015 leverte Finansieringsutvalget sin analyse av dagens finansieringsmodell for UoH-sektoren, med anbefalinger om utvikling av ny modell. Rapporten vil være en viktig del av kunnskapsgrunnlaget for forslagene som kommer med strukturmeldingen.

Forslaget om innføring av en flerårig og avtalebasert komponent i basisfinansieringen er positivt. Om nivået er stort nok til å få ønsket effekt på arbeidsdeling og styrking av faglig profil, må evt. vurderes nøye underveis.

Norsk Industri har spilt inn at finansieringskategoriene for uttelling av studiepoeng har vært negativt for ingeniørfagene, som med dagens ordning er plassert i den nest laveste av seks kategorier (A til F). Med ekspertutvalgets forslag vil ingeniørfagene «rykke opp» i finansieringshierarkiet, til kategori tre av fire. Norsk Industri er positiv til forslaget om at fagområde, og bruk av utstyr og laboratorier, skal være førende for finansieringskategoriene. Et nytt system må evt. følges nøye slik at vi oppnår ønsket effekt på sikt: En finansieringsfordeling som avspeiler de faktiske kostnadene for studieplassene.

2.2 STATUS FOR FORSKNING OG INNOVASJON

Regjeringen fikk mye ros for sin styrking av næringsrettet FoU med statsbudsjettet i 2014. Næringsrettet forskning fikk da en betydelig vekst, etter en lengre periode der offentlige midler til næringsrettet FoU tapte i kampen om budsjettmidlene. Denne utviklingen fikk bred omtale i fjorårets konjunkturrapport, der

en analyse gjennomført av NIFU av siste 15 års FoU-bevilgninger ble presentert.

NIFU har på oppdrag fra Norsk Industri foretatt en oppdatering av analysen etter å ha studert utviklingen i statsbudsjettet for 2015. Analysen er vist i sin helhet i kap. 5.

Veksten i FoU-bevilgningene fra næringsrettede departementer er lavere fra 2014 til 2015 enn den var fra 2013 til 2014. De næringsrettede departementene omfatter her NFD, LMD, KMD og OED. NIFU anslår en realvekst på 3,3 prosent i bevilgningene til næringsrettet forskning i 2015. Til sammenligning er veksten totalt for offentlige bevilgninger til forskning 4,5 prosent, når kontingenten til EUs rammeprogram for forskning er inkludert.

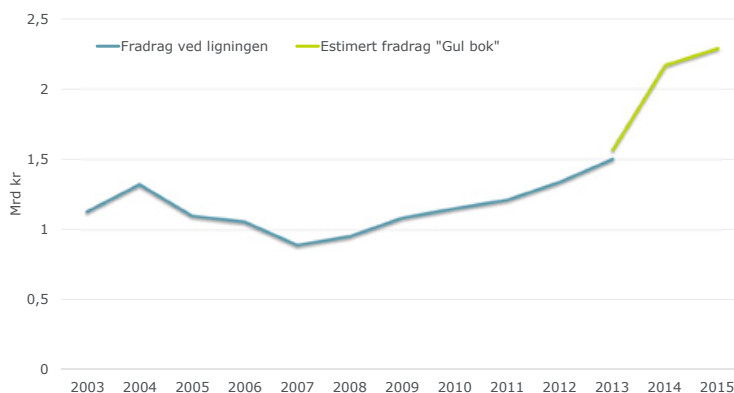
Norsk Industri er spesielt fornøyd med at flere av ordningene som har størst nedslagsfelt blant medlemsbedriftene fikk en betydelig vekst i statsbudsjettet for 2015, herunder SkatteFUNN, Brukerstyrt Innovasjonsarena (BIA) og Miljøteknologiordningen.

For SkatteFUNN ble satsene for maksimum støtte per prosjekt under ordningen hevet fra åtte millioner kroner til 15 millioner kroner for egenutførte prosjekter, og fra 22 millioner kroner til 33 millioner kroner for innkjøpt FoU fra forskningsinstitusjoner. Med disse endringene er det anslått et provenytap for ordningen som følge av bortfall av skatteinntekter på til sammen 2,35 milliarder kroner i 2015. Anslaget er basert på provenytapet for 2014, som ble kraftig oppjustert i forhold til tidligere anslag.

Årsakene til den økte bruken av SkatteFUNN er ifølge Forskningsrådet en økning i antall søknader, og i tillegg en økning i gjennomsnittlig projektkostnad første prosjektår, fra 2013 til 2014. Dette forklares dels ved de økte rammene for ordningen, og at ordningen har blitt bedre kjent gjennom målrettet kommunikasjon fra Forskningsrådet.

Enkelte store prosjekter fra store bedrifter står for en del av kostnadsveksten, for eksempel innenfor olje og gass, energi og marine næringer. Sektoren petroleum/gass står for en stor del av økningen i

Skattefradrag for forskning (SkatteFUNN)

FIGUR 2.6: Utviklingen i bruk av SkatteFUNN. KILDE:STATSBUDSJETTET/SSB

antall søknader til SkatteFUNN, og petroleumsprosjektene har også de høyeste kostnadsbudsjettene i porteføljen. Eksempelvis var gjennomsnittet per prosjekt for petroleum/olje/gass på 3,9 millioner kroner i 2013, mot 2,9 millioner kroner som var snittet for alle prosjekter.

I tillegg kan veksten forklares med at bedriftene samarbeider mer om prosjektene, prosjektenes kompleksitet er større; og at innsatsfaktorer i prosjektene og kompetanse har blitt dyrere. Dermed har behovet for støtteordningen vokst.

Brakerstyrt innovasjonsarena (BIA)

BIA er et annet svært viktig forskningsprogram for industrien. BIA er en åpen innovasjonsarena uavhengig av tema og bransje, og er Forskningsrådets største program rettet mot næringslivet. Bortimot halvparten av BIA-midlene går til industriprosjekter. Programmet opplevde en solid vekst med statsbudsjettet i fjor, og får også i år en økning, på 70 millioner kroner. Programmet vil med dette ha et volum på om lag 550 millioner kroner i 2015. Forskningsrådet opplevde en formidabel pågang av søknader ved siste utlysning, der søknadsmengden økte med rundt 50 prosent fra året før. Dette viser at veksten i BIA de senere årene ikke har tatt unna etterspørselen, snarere tvert imot. Når

BIA nå går inn i en ny tiårsfase, vil derfor en fortsatt vekst være viktig for videreutviklingen av programmet.

Senter for Forskningsdrevet Innovasjon (SFI)

SFI er et virkemiddel som har vist seg å ha en viktig rolle med å bringe et mer langsiktig perspektiv inn i forskningen som utøves i bedriftene. Forskningsrådet tildelte hele 17 nye SFI-sentre ved utgangen av 2014, og industrideltakelsen i SFI'ene er svært høy – industrien er representert i 16 av 17 sentre. Forskningsrådet bevilger ca 1,6 milliarder kroner over de neste åtte årene til de nye sentrene, som skal drive forskning i tett samarbeid mellom bedrifter og forskningsmiljøer.

Ett av de nye sentrene, Industrial Catalysis Science and Innovation for a competitive and sustainable process industry (iCSI), tar sikte på å utvikle «nye katalysator- og reaktorsystemer» i samarbeid med blant annet Yara, Ineos og Dynea, for å redusere utslipp av klimagasser.

Størst internasjonalt samarbeid er det på CAsA-senteret ved NTNU der både BMW, Honda, Audi, Toyota og Benteler er med som bedriftspartnere.

I løpet av 2014 har også de første Globale Centres of Expertise (GCE) blitt lansert, med klynge-nettverkene olje- og gassklyngen GCE NODE på Sørlandet og GCE Blue Maritime i Ålesund.

Miljøteknologiordningen

Miljøteknologiordningen til Innovasjon Norge har fungert godt, og tilbakemeldingen fra medlemmene i Norsk Industri har vært tydelig; ordningen må videreføres og styrkes. Ordningen ble kraftig styrket i statsbudsjettet i 2015, og er nå oppe i et volum på 330 millioner kroner. Miljøteknologiordningen bidrar til å dekke et behov fra industribedriftene når det gjelder støtte til testing og oppskalering av forskningsresultater.

Enova

Enova forvalter midlene fra Klima- og energifondet, som ifølge statsbudsjettet i 2015 vil få en samlet kapital på 53,5 milliarder kroner. Enova blir tilført 2,148 milliarder kroner i år (avkastning fra fondet i fjor, påslaget på nettariffen og renteinntekter). Samtidig har de fra 2015 fått tilført nye oppgaver, som overføringen av Transnova fra Statens vegvesen og en utvidelse av støtteordningen for enøk-tiltak i husholdninger.

Norsk Industri har en egen samarbeidsavtale med Enova. Erfaringene fra 2014 er at Enova er et treffsikkert virkemiddel for å oppnå resultater på områdene energiledelse, energieffektivisering i bedriftene og klimateknologi i industri. I følge Enova ble det i 2014 vedtatt støtte på totalt 2,178 milliarder kroner til industriprosjekter. Disse skal gi nærmere én TWh i energiresultat. 2014 var et «all time high» år for antall prosjekter som ble innvilget støtte, 187 prosjekter, mot 138 prosjekter i 2013, som var forrige rekord. Enovas beslutning om å tildele 1,55 milliarder kroner til Hydro Karmøys testpilot i fjor er det største klimateknologiprojektet som så langt har fått vedtatt støtte. Men dette var ikke det eneste store prosjektet i 2014: 25 av prosjektene innebar støtte på over fire millioner kroner, og tolv av disse hadde støttenivå på over 20 millioner kroner. Elkem Bjølvefossen, Boliden Odda og Yara Porsgrunn er andre eksempler på store prosjekter som fikk vedtatt støtte av Enova i fjor.

Regjeringens langtidspan for forskning

Regjeringens langtidspan for forskning ble lagt frem samme dag som statsbudsjettet for 2015. Planen gir noen føringer for hvordan regjeringen vil foreta strategiske prioriteringer i perioden fremover. Det ble lagt frem seks strategiske områder for satsing frem mot 2024:

- Hav
- Klima, miljø og miljøvennlig energi
- Fornyelse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse- og omsorgstjenester
- Muliggjørende teknologier
- Et innovativt og omstillingsdyktig næringsliv
- Verdensledende fagmiljøer

BEDRIFTSEKSEMPEL:

MØRENOT AQUACULTURE produserer notlin og oppdrettsnøter i Nylon og Dyneema® og leverer skreddersydde fortøyninger, avlusningspresenninger, taknett, dødfiskhover og annet utstyr til oppdrettsanlegg. Vi øker vår produksjonskapasitet langs hele norskekysten, på Shetland og i Spania, for å tilpasse oss sterk vekst hos våre kunder i havbruksnæringen.

Utvikling og innovasjonstakt i havbruksnæringen er et hovedfokus i årene fremover. Som leverandør til denne næringen er vi opptatt av nyskaping og utvikling av forbedrede løsninger til våre kunder. Vi opplever at kvalitetskravene er økende, både fra kunder og myndigheter. Vi satser derfor på å forbedre løsninger og utvikle kvalitetsprodukter som ivaretar rømmingsproblematikk og luseutfordringer.

Havbruksleverandørene har stort fokus på FoU, noe som vil være et krav for suksess for norske leverandører i fremtiden. Vi ønsker å forbedre metoder og verktøy for prosjektering av anlegg i alle områder, noe som krever sterk økonomi. Jeg oppfordrer myndighetene til å forenkle prosessene for tilgang til forskningsmidler. Vi møter stadig større konkurranse fra leverandører i lavkostland og må være i forkant av utviklingen hele veien.

BENTE LUND JACOBSEN,
ADM. DIR. MØRENOT AQUACULTURE AS

BEDRIFTSEKSEMPEL:

INTEK ENGINEERING AS ble etablert i 1980 og holder til på Raufoss. Vi er et ledende kunnskaps-senter innen industriell IT og automatisering, og er en systemintegrator som leverer spesialtilpassede løsninger for den vareproduserende industrien. Vårt marked er hovedsakelig i Norge, med noen leveranser til utlandet.

Utsiktene for 2015 er positive, og vi skal fortsette å jobbe for å være en stor og seriøs aktør innen automatiserte løsninger i markedene olje og gass, vareproduserende, maritim og næringsmiddelindustri. Kundene skal se at våre løsninger er de beste og at vi leverer det vi lover.

I 2015 er vi mest opptatt av å hjelpe til med å bevare og gjøre industrien i Norge konkurransedyktig. Vi har vært tett på konkurser og utflagginger, og vi ønsker å bidra til at norske industribedrifter øker lønnsomheten sin ved å automatisere gjennom å få økt volum, mindre manuell arbeidskraft og økt produktivitet. Samtidig ser vi at også sporbarhet og redusert sykefravær gjennom mindre arbeidsbelastende arbeidsoppgaver er temaer som er høyaktuelle.

Vi har de siste par årene gjennomført mye forskning og utvikling som vil komme våre kunder til gode, og vi ser frem til å presentere dette bl.a. innen næringsmiddel, marin industri og olje og gass. Et godt bedriftseksempel fra 2014 er vår produktmerking med robotcelle; det reduserte arbeidstimer fra ca 3 200 til 400 arbeidstimer i året for kunden.

Kostnadsveksten er en utfordring og lønnsnivået er høyt i mange segmenter. Vi kompenserer dette gjennom et kontinuerlig fokus på effektivisering hos kunde. Vi har forventninger til myndighetene når det gjelder satsing på landbasert industri med hensyn til kompetanse og utvikling. Vi tenker spesielt på virkemiddelapparatet gjennom Innovasjon Norge. Å få støtte til å utvikle og effektivisere kan gjøre at automatisering også skjer i SMB-bedrifter og ikke i store konsern med velfylte lommebøker. Vi trenger å skape et enda mer kompetansebasert næringsliv. Den tradisjonelle industrien er også viktig for svært mange lokalsamfunn rundt om i landet. Så la oss gjøre den tradisjonelle industrien litt mindre tradisjonell gjennom å automatisere og effektivisere.

ANITA HAGER,
DAGLIG LEDER INTEK ENGINEERING AS

For å bygge opp under disse satsingene, vil regjeringen øke bevilgningene til rekruttering av fagfolk, utstyr, infrastruktur og stimulering til deltakelse i EUs forskningsprogram, i perioden fra innværende statsbudsjett til 2018.

Regjeringen har satt store mål om å øke utbyttet av Norges deltakelse i EUs forskningsprogrammer, med Horisont2020 i spissen. Dette henger til dels sammen med den høye prisen vi betaler for å delta i forskningssamarbeidet, med en kontingent som i 2015 utgjør omlag rekordhøye 2,1 milliarder kroner, samtidig som det har vært vanskelig å få opp deltakelsen fra norske aktører i forskningsprosjektene.

EUs rammeprogram for forskning har utviklet seg til å bli det største internasjonale samarbeidet om forskning. Det nye rammeprogrammet for forskning og innovasjon, Horisont2020, startet i 2014 og er det største av alle rammeprogrammene siden starten av samarbeidet for 20 år siden. For norske bedrifter kan forskningssamarbeidet ha betydning i form av direkte deltakelse i prosjekter, tilgang til internasjonale forskningsnettverk eller indirekte gjennom kompetanse som norske forskere fra akademia og instituttsektoren henter hjem.

Virkeligheten hos mange av våre industribedrifter er likevel at systemet oppleves komplisert, og at kostnaden og risikoen ved å investere i store søknadsprosesser ofte veier for tungt til at det kan prioriteres i en hverdag hvor tid, kostnader og utbytte av dette må vurderes nøye.

Fra industriens side vil det være helt avgjørende at de bedriftene som i utgangspunktet vil kunne ha nytte av deltakelse i langt større grad enn tidligere hjelpes frem av eksperter gjennom søknadsprosessene. Det vil også være viktig med tilrettelegging for forskningsinstitutter som opplever utfordringer knyttet til større konkurranse og lavere finansierungsgrad i det nye forskningsprogrammet.

STIM-EU, som er en ordning som skal bidra til å avhjelpe disse utfordringene, er vesentlig styrket med statsbudsjettet for 2015. Ordningen skal trappes opp med en vekst på 400 millioner kroner innen 2018, ifølge langtidspanen for forskning. Norsk Industri mener en styrking av denne typen stimuleringsordninger vil være en riktig måte å

motivere næringslivet til økt deltakelse i europeisk forskningssamarbeid.

Ocean Space Centre prioriteres

Med langtidsplanen for forskning går regjeringen et skritt videre mot realiseringen av oppgraderingsplanene for Marintek, med Ocean Space Centre. At Norge i dag har industri som er internasjonalt konkurransedyktig innenfor maritime næringer, olje- og gassvirksomhet og fiskeri- og oppdrettsvirksomhet, skyldes at vi har forvaltet tilgangen på naturressurser klokt gjennom satsing på kunnskap. Maritime virksomheter har gjennom årtier hatt tilgang til både fagfolk og infrastruktur ved Marintek i Trondheim – som er et enestående eksempel på samarbeid mellom forskning og næringsliv om å ta verdensledende posisjoner i teknologifronten. Norsk Industri mener denne typen offentlige investeringer i næringsnær forskningsinfrastruktur vil få økende betydning for flere teknologitunge industribransjer fremover.

Muliggjørende teknologier

Et annet nytt signal til industrien fra langtidsplanen for forskning er at «Muliggjørende teknologier» trekkes frem som et av de seks strategiske satsingsområdene. Avanserte produksjonsprosesser er ett av tre innsatsområder under denne fanen.

Fra flere hold hevdes det at industrilandene nå står overfor en ny industriepoke, eller en form for re-industrialisering. Gjenoppliving av amerikansk bilproduksjon, amerikansk skifergass og energiomstillingen i Europa er eksempler på dette. Vi ser også en global megatrend hvor mer avanserte produksjonsteknologier erstatter eldre teknologi, som for eksempel robotautomatisering og 3-D printing.

For et høykostland som Norge vil det være viktig å følge med i denne omstillingen, og på denne måten berede grunnen for fremtidig industrivekst i Norge. Norge er langt fremme på automatisering i produksjon innenfor enkelte bransjer, for eksempel knyttet til bildelindustri, mens potensialet for økt automatisering er stort i andre deler av industrien.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

SIEMENS er et teknologiselskap som kontinuerlig arbeider med å utvikle miljøvennlige løsninger for å produsere, transportere og bruke energi. Mer vindkraft og økt elektrifisering kan ta Norge fra oljealderen og inn i en mer bærekraftig fremtid. I Siemens utvikler vi teknologi som muliggjør dette, og mener at fremtidens løsninger er elektriske. Samtidig vet vi at det kan være utfordrende å være konkurransedyktige i et høykostland som Norge. Derfor er det vesentlig for vår velferd, effektivitet og produktivitet å bruke ressursene våre smartere. Norske industribedrifter må tenke smart og innovativt for å lykkes i fremtiden, ikke minst når det gjelder bruken av moderne teknologi. Investeringer i fremtidens teknologi er både samfunnsøkonomisk og bedriftsøkonomisk lønnsomt, og Siemens kan bidra ved å skape nye muligheter for både offentlig sektor så vel som for norsk næringsliv ved hjelp av innovativ teknologi.

Vi ser en økt etterspørsel etter elektrifisering, automatisering og digitalisering. Dette vil derfor være våre hovedfokusområder i 2015. Kort fortalt handler elektrifisering om produksjon, distribusjon og effektiv bruk av strøm og om overgang fra hydraulisk til elektrisk og fra fossil til elektrisk. Elektrifisering basert på ren kraft gjør det mulig å opprettholde levestandarden samtidig som vi bygger et bærekraftig samfunn. Bedre utnyttelse av fornybare energiresurser og økt elektrifisering utgjør fantastiske muligheter for smartere bruk av energi. Automatiseringsteknologi muliggjør effektiv utnyttelse av ressurser og bedre prosesser, som igjen styrker produktivitet og konkurransekraft i industrien. Digitalisering gjør alt fra design og produksjon, drift og vedlikehold, både tids- og kostnadseffektivt. At fremtidens produksjonssystem digitaliseres innebærer at maskinene og bestanddelene i industriproduksjonen kan «tenke selv». Det gjør veien fra design til marked kortere enn den er i dag og produktet kan i større grad skreddersys for kunden. Gjennom disse tre hovedpilarene ønsker

Siemens å være en rådgivende partner når en bærekraftig og ressursmart fremtid skal planlegges.

ANNE MARIT PANENGSTUEN,
KONSERNSEJF SIEMENS AS

Med dette som bakteppe vil Norsk Industri jobbe for at langtidsplanen på dette punktet følges opp med konkrete tiltak og virkemidler som støtter opp om industrien der behovene er størst. Se for øvrig boks om pilotordninger og strategi for manufacturing i kapittel 7 som berører dette temaet.

2.3 AKTIVITETSNIVÅET I INDUSTRIEN

Industri og bergverkbedriftene har opprettholdt aktivitetsnivået gjennom fjoråret. Lavere oljepris har foreløpig i liten grad påvirket det samlede aktivitetsnivået i industrien negativt, og svakere kronekurs virker i motsatt retning. Sesongjusterte tall for produksjonsindeksen viser et rekordhøyt

nivå i august, og høy industriproduksjon i fjerde kvartal. Produksjonen påvirkes negativt av midlertidige reduksjoner i noen få store bedrifter pga. oppgradering og redusert tilgang på råvarer. Justert for disse enkelthendelsene er produksjonsnivået høyt ved inngangen av 2015, se figur 2.7.

Ved utgangen av november var det fortsatt høyt aktivitetsnivå i industrien med lite reduksjon i produksjonen pga. lavere oljepris. Bedret økonomi pga. svak kronekurs, god ordrebok ved inngangen til 2014 og brukbar ordretilgang i løpet av året, har bidratt til at aktivitetsnivået er om lag fem prosent høyere enn for ett år siden.

DET NORSKE INNOVASJONSPARADOKSET

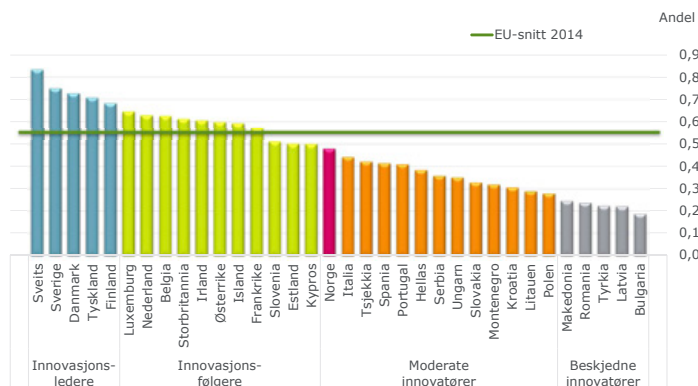
Investeringer i innovasjon, utdanning og forskning regnes som en forutsetning for økonomisk vekst og velferd for fremtiden. Derfor er årlige rangeringer av universiteter og innovasjonsevne gjenstand for stor internasjonal oppmerksomhet.

På flere internasjonale målinger kommer Norge høyt ut på produktivitet, og Norge er kåret til verdens beste land å bo i flere år på rad på FNs levekårsundersøkelse. I følge den norske indikatorrapporten er Norge blant de fem til ti beste nasjonene på de fleste rangeringene av innovasjon,

men det er et gjennomgående trekk at vi er svakere enn de andre nordiske landene.

Mest oppmerksomhet er knyttet til den årlige publiseringen av EUs Innovation Union Scoreboard (IUS), der Norge gang på gang scorer oppsiktsvekkende lavt. Her plasseres Norge på 17. plass, i kategorien «moderate innovatører» – i selskap med blant andre Italia, Tsjekkia og Spania. I øverste kategori, «innovasjonsledere», troner våre nordiske naboer Finland, Danmark og Sverige (se figur).

Innovation Union Scoreboard 2014

Innovation Union Scoreboard 2014. KILDE: INDIKATORRAPPORTEN 2014/ INNOVATION UNION SCOREBOARD (IUS) 2014

Samlet sett har industrien en del ledig og nedstengt produksjonskapasitet ved inngangen til året. Hvis noe av denne kapasiteten startes opp kan aktiviteten i industrien øke uten nye investeringer. Norsk Hydro er i ferd med å starte opp SU3-produksjonslinjen i Sunndal. Igangsetting av midlertidig nedstengt kapasitet vil, isolert sett, øke aktivitetsnivået og eksportinntektene for industrien.

Utvikling av en leverandørnæring for fiskeoppdrett

Den norske havbruksnæringen har vokst kontinuerlig gjennom flere tiår. Næringen har en sterk

vekstkraft, og har gjennom innovative løsninger vokst til å bli en betydelig næring i Norge. Produktivitetsveksten har også vært sterk og verdiskapingen har økt fra 350 000 kr/sysselsatt på 1980-tallet til over én million kroner i dag, målt i faste kroner. Det er i all hovedsak lakseoppdrett som har stått for denne veksten.

Det er mange faktorer som peker mot at produksjonen i havbruk vil fortsette å øke. De siste ti årene har verdens konsum av sjømat steget med 60 prosent, og økningen har i all hovedsak blitt dekket av oppdrettsprodukter. I 1970 sto akvakultur bak omkring fire prosent av verdens

Uttrykket *det norske innovasjonspadokset* er særlig myntet på denne innovasjonsundersøkelsen. Hvordan er det mulig å score så lavt på innovasjon når vi er så gode på produktivitet, sysselsetting og velferd?

De fleste som har opplevd den høyteknologiske hverdagen hos norske industribedrifter, kjenner seg ikke igjen i den middelmådige statusen som Norge har år etter år pga. lave IUS-rangeringer. Også innenfor offentlig sektor er Norge langt fremme på noen områder, som bruk av IKT-løsninger. Vi som bor her ser en moderne kunnskapsøkonomi med en høyt utdannet befolkning.

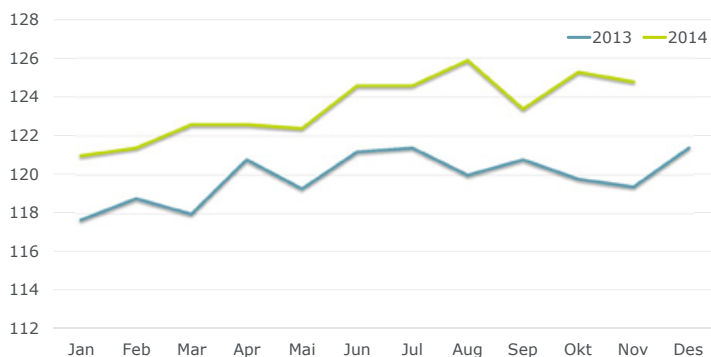
Hvorfor er vi flere hestehoder bak våre nordiske naboer på IUS?

Den svake norske rangeringen diskuteres jevnlig hos aktørene i det norske innovasjonssystemet. IUS er et måltall satt sammen av en rekke indikatorer. De fleste aktørene i det norske innovasjonssystemet er enige i at de svake resultatene for Norge i hvert fall delvis kan forklares ut fra enkeltindikatorer som ikke fanger opp særtrekk for Norge. Norge skiller seg fra de fleste land med vårt høye BNP, og vi har en næringsstruktur som i relativt stor grad er bygget opp rundt tilgangen på naturressurser og råvareproduksjon. Det er særlig tre hovedfaktorer som har vært trukket frem som forklaring på Norges svake rangering:

- Mange av indikatorene måles mot BNP. Dette medfører lavt score for Norges del pga. vårt høye BNP.
- Norge scorer lavt på indikatorer som gjelder teknologisk og forskningsbasert innovasjon i næringslivet. Dette henger delvis sammen med at indikatorene for teknologisk og forskningsbasert innovasjon definerer lavteknologisk og høyteknologisk ut fra hvor stor andel av omsetningen som brukes på FoU. På den måten blir for eksempel Statoil lavteknologisk, så også resten av olje- og gassnæringen. IUS fanger heller ikke opp prosessinnovasjoner i større bedrifter, noe som slår negativt ut for store deler av norsk industri. Antall doktorgradstudenter, patenter og vitenskapelig publisering er andre indikatorer som inngår i IUS.
- Det antas at norske bedrifter rapporterer for lav innovasjonsaktivitet i de jevnlig innovasjonsundersøkelsene (Community Innovation Survey - CIS). Grunnen til dette er bl.a. at innovasjonsaktiviteten kan være vanskelig å skille ut, fordi den er integrert i forskning, prosess og produksjon.

Forklaringene over er ikke bortforklaringer, men faktorer som viser at hovedresultatet blir galt når inputen er feil. Norge har likevel hatt en negativ utvikling for innovasjonsaktivitet på de siste tre målingene i perioden fra 2008 til 2012 (Indikatorrapporten 2014).

Industriproduksjon 2005 = 100

FIGUR 2.7: Industriproduksjonen har økt gjennom 2014, og ligger ved utgangen av året nær all-time-high-noteringen fra august. KILDE: SSB

sjømatproduksjon. I 2010 hadde denne andelen økt til 40 prosent.

I 2014 engasjerte Norsk Industri Menon Business Economics til å gjøre en undersøkelse og analyse av omsetning, verdiskaping og antall ansatte i den norske leverandørindustri av teknologi,

utstyr, tjenester mv. Norske utstyrsleverandører til havbruksnæringen omsatte i 2012 for 4,2 milliarder kroner, sto bak en verdiskaping på 1,3 milliarder og sysselsatte nærmere 1 500 ansatte. Bransjen spiller en betydningsfull rolle i en raskt voksende marin næring, en næring som aldri har stått sterkere i Norge enn den gjør i dag.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

KARSTEN MOHOLT AS har over flere generasjoner bygget opp unik kompetanse og erfaring innenfor roterende elektromekanisk utstyr. Stikkord er utvikling, prosjektering, service, reparasjoner og vedlikehold. Hovedkontoret er på Askøy, utenfor Bergen. Hele verden er nedslagsfelt. Forretningsområdene er shipping, energi, offshore og subsea.

Norsk industri er utfordret fra mange hold. Uventet lav oljepris, kombinert med et rekordhøyt kostnadsnivå og lav etterspørsel etter fossilt brensel, rammer norsk konkurransekraft og skaper uforutsigbare markeder. Karsten Moholt AS vil derfor i 2015 fokusere på effektiviserings- og forbedringsprosjekter. Det er viktig for selskapet å opprettholde konkurranseevnen vår i de urolige markedene vi nå opplever, og ettersom lønnsnivået er gitt er det smartere måter å jobbe på som best kan løse dette. Vi vil også fokusere på å vinne nye markedsandeler i andre markeder enn oljeservice.

Det er viktig at politikerne følger situasjonen tett, og fortløpende vurderer om eventuelle insentivordninger kan være riktig. Samtidig er det viktig at de politiske rammevilkårene for å drive virksomhet i Norge forblir stabile og forutsigbare, og at politikerne ikke velger å bruke rammevilkår for å regulere aktivitetsnivået.

Forutsigbare rammevilkår er viktig for at industrien selv skal klare å tilpasse seg dagens situasjon, og samtidig løse utfordringene knyttet til høyt lønnsnivå, overkapasitet og lav konkurransekraft i et langsiktig perspektiv.

LINN CECILIE MOHOLT,
ADM. DIR. KARSTEN MOHOLT AS

Marine utstørsprodusenter har opplevd sterk vekst det siste tiåret. I perioden 2004-2012 har omsetningen og verdiskapingen mer enn tredoblet seg, mens sysselsettingen har doblet seg. Bransjen opplevde en langt lavere vekstrate i årene etter finanskrisen, og fra 2008 til 2009 sank omsetningen med fire prosent. Etter en solid vekst det påfølgende året har omsetningen stabilisert seg. Fortsatt er hjemmemarkedet det klart viktigste, men næringen eksporterte også tjenester og utstyr til en verdi av 800 millioner kroner i 2013, tilsvarende 19 prosent av omsetningen.

I 2013 ble det en vekst i omsetning på ti prosent, noe høyere enn gjennomsnittsveksten de siste fem årene. Fremtidsutsiktene er også positive. Ordrebøkene økte fra 2012 til 2013, og 70 prosent av bedriftene forventet også ytterligere vekst fra 2013 til 2014. Bransjen består av mange små og mindre selskaper, og hele 85 prosent av selskapene hadde en omsetning på under 100 millioner i 2012. Samtidig finnes det enkelte større konsern som er dominerende. De tre største bedriftsgruppene var Egersund Group (inkl. AKVA Group), Ocea og Mørenot. Bedrifter i disse konsernene sto bak 30 prosent av bransjens omsetning.

Industribedrifter som leverer tjenester

Samlet sett er det flere hundre industribedrifter som leverer det som defineres som tjenester i for eksempel Nasjonalregnskapet. Noen industribedrifter er registrert som tekniske tjenester og andre forretningsmessige tjenester da de hovedsakelig er leverandører av byggeplaner, konstruksjonstegninger osv. Svært mange industribedrifter bruker regnskapsbyråer, service-selskaper og selskaper for utleie av arbeidskraft. Noen bedrifter leier selv ut arbeidskraft til andre bedrifter. I tidligere konjunkturrapporter har vi anslått at det er om lag 25 000 som arbeider i industribedrifter, som i nasjonalregnskap regnes som serviceaktivitet.

Norsk Industri forventer at antall serviceansatte i industribedriftene går noe ned i 2014/2015 pga. lavere petroleumsinvesteringer, særlig gjelder dette innleid arbeidskraft til verftene. Undersøkelsen viser at dette kan omfatte drøye 3 000 stillinger. Industrien omfatter også tre servicebransjer: Gjenvinningsindustrien, tjenester til utvin-

ning av petroleum og vask og rens. Aktiviteten i bransjene i Norsk Industri er ved inngangen av 2015 som følger:

Gjenvinningsindustrien

Gjenvinningsindustrien i Norge omsetter for om lag 25 milliarder i året og sysselsetter over 8 000 personer. Dette betyr at omsetningen innen avfall og gjenvinning er over doblet de siste 10-15 årene. Antall sysselsatte i bransjen har også økt med om lag 2 000 personer i samme periode.

Årsaken til veksten er todelt. For det første har ressursutnyttelsen av avfall økt kraftig de siste årene. Avfall som tidligere gikk til deponi bearbeides i dag til industrielt råstoff eller foredlet avfallsbrensel. I tillegg øker avfallsmengdene, pga. økt forbruk og økonomisk vekst. Aktiviteten i gjenvinningsindustrien er derfor nært knyttet opp mot aktiviteten i næringslivet for øvrig.

Som regel er det en sterk sammenheng mellom avfallsmengder og økonomisk utvikling. Unntaket fra regelen har vært landbasert industri, der økonomisk vekst mellom 1995 og 2010 var forbundet med reduserte avfallsmengder. Dette kan forklares ved at stadig mer av restproduktene fra industrien utnyttes til å lage biprodukter istedenfor å bli levert som avfall til gjenvinning eller sluttbehandling. Industrien var den kilden som hadde desidert mest avfall i 1995, med 41 prosent av avfallsmengdene. I 2010 var andelen redusert til 25 prosent, og den er beregnet å reduseres videre til 19 prosent i 2020.

Tjenester til utvinning av petroleum (09-bransjen)

Bransjen er en blanding av industribedrifter og rederier (2/3 industribedrifter og 1/3 rederier, fordelt etter ansatte) og har vokst betydelig de siste ti årene. Bedriftene leverer tjenester knyttet til maskiner, utstyr og offshore-skip, og i noen grad er dette bedrifter som har verksteder og fabrikasjon på fastlandet (se Norske Industris Konjunkturrapport 2013 for en nærmere omtale av bransjen). I 2014 hadde bedriftene som inngår i bransjen noe over 31 000 sysselsatte og en omsetning ved utgangen av tredje kvartal på over 135 milliarder kroner, ifølge SSBs Nasjonalregnskap.

Det publiseres ikke egen produksjonsindeks for disse bedriftene.

Denne bransjen er sannsynligvis den som blir hardest rammet av nedgangen i oljepris. Reduksjonene kom på slutten av fjoråret og inn i 2015, og konsekvensene er nærmere vurdert i kapittel 1. Noen bedrifter valgte å permittere ansatte i siste del av 2014, siden det er stor usikkerhet om utviklingen i modifikasjon/vedlikehold og i supply-markedet.

Vask og rens

Om lag 330 bedrifter med 2 800 ansatte er registrert i bransjen for vask og rens. I tillegg er det noen vaskerier som er integrert i helsebedrifter, særlig sykehjem. Vaskeriene på sykehusene er vanligvis registrert som egne foretak. Bransjen har en kommersiell omsetning på 2,8 milliarder kroner, og det er i tillegg en ikke ubetydelig omsetning i interne vaskerier. Aktivitetsnivået i 2014 har vært

stabilt, men lavere oljepris kan føre til redusert aktivitet og lavere marginer i bransjen.

Industrivaskeriene er konkurransedyktige, men utfordringer knyttet til ulike og uklare rammebetingelser gjør at bransjens bidrag til norsk økonomi blir svekket. Flere sykehus eier og driver egne vaskerier, selv om disse er samfunnsøkonomisk ulønnsomme. Helse Sør-Øst har eksempelvis investert flere titalls millioner kroner i et industrivaskeri på Biri som i 2013 fikk et betydelig underskudd og måtte tilføres ny kapital. Investeringene og kapitalinnsprøytningene går på bekostning av innkjøp av medisinskteknisk utstyr til sykehusene. I tillegg må sykehusene og eierkommunene betale mer for produktene fra eget vaskeri enn det de kunne betalt i markedet. Bakgrunnen for dette er at sykehusene ikke får fradrag for merverdiavgift. Dermed kan de drive interne tjenester, som vaskeri, inntil 25 prosent dårligere enn markedet, og likevel få dette til

RESIRKULERING – BRA FOR MILJØET OG NÆRINGS-LIVET

Europeisk regelverk legger sterke føringer på norsk avfallspolitikk. Det var derfor knyttet stor spenning til EU-kommisjonens "pakke om sirkulær økonomi", som ble lagt frem sommeren 2014. Pakken inneholdt fire meddelelser om fremtidig EU-politikk, ambisiøse mål for økt ressursutnyttelse av avfall og forslag til revisjon av EUs avfallsdirektiv, emballasjedirektiv og deponidirektiv.

Noen sentrale forslag var:

- 70 prosent resirkulering eller ombruk av husholdningsavfall innen 2030
- 80 prosent resirkulering eller ombruk av emballasjeavfall innen 2030, herunder:
- 30 prosent reduksjon i mengdene matavfall innen 2025

Resirkulering gir større miljøgevinst, mer verdiskaping og flere arbeidsplasser enn energiutnyttelse og deponering av avfall. Både nærings- og miljøpolitiske hensyn er derfor motivasjonen bak satsingen på en kretsøkonomi, som er anslått til å gi 580 000 nye arbeidsplasser i EU.

Den nye kommisjonen, som tiltrådte høsten 2014, har nå trukket tilbake forslagene til endringer i av-

fallsdirektivene, men har uttalt at den vil legge frem enda mer ambisiøse tiltak i løpet av 2015.

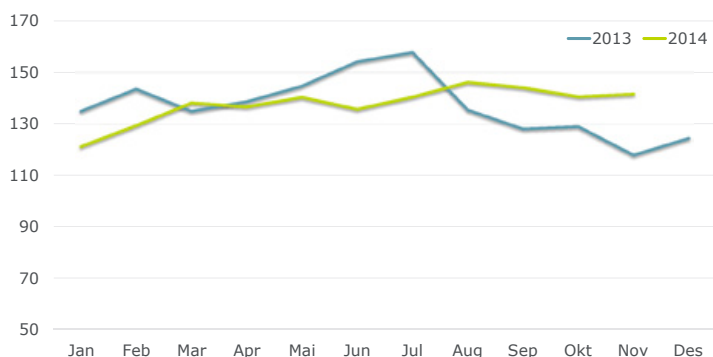
For å henge med i utviklingen i Europa må vi allerede nå iverksette virkemidler som gir fortsatt økt ressursutnyttelse av avfall i Norge. I Sverige har Naturvårdsverket, tilsvarende Miljødirektoratet, nylig utført et regjeringsoppdrag for å utrede nye mål på avfallsområdet. Naturvårdsverket har foreslått et nasjonalt mål om 60 prosent ombruk og resirkulering av husholdningsavfall og næringsavfall innen 2020.

Norsk Industri mener at vi trenger et tilsvarende nasjonalt resultatmål i Norge og foreslår følgende konkrete tiltak for å få til økt ressursutnyttelse av avfall:

- Nye nasjonale miljømål for ombruk og resirkulering av avfall
- Forskriftskrav til at avfall som kan resirkuleres skal sorteres ut før forbrenning av restavfall

Virkemidler som bidrar til best mulig ressursutnyttelse av avfall er bra for både miljøet og næringslivet. Satsing på økt resirkulering bør være en vinnesak for norske politikere.

Produksjon innen bergverk 2005 = 100

FIGUR 2.8: Bergverksbedriftene har et bedre andre halvår i 2014 enn i 2013, men nivået er omtrent på samme nivå som i første halvår i år og i fjor. Bransjen svinger mye fra måned til måned, slik at sesongjusteringen er spesielt vanskelig.

KILDE: SSB

å fremstå som «bedriftsøkonomisk lønnsom» aktivitet.

Regjeringen har varslet at de vil nøytralisere momsen for sykehusene fra 1. januar 2016, og dette vil etter hvert føre til mer samfunnsøkonomisk lønnsom drift ved industrivaskeriene som leverer produkter til norsk helsevesen.

Bergverk

Bergverksbedriftene har økt andelen av produksjonen innen industri og bergverk fra 2,41 prosent til 2,57 prosent av samlet produksjon fra 2010 til 2014, ifølge produksjonsindeksen til SSB. Bransjen har svært store svingninger fra måned til måned. Sesongjusterte tall viser økt produksjon de siste årene, med en utflating i 2014. Siste del av 2013 var svakt, slik at andre halvdel av 2014 er bedre enn for ett år siden, men som figuren viser er det en flat utvikling for bransjen gjennom 2014. Bransjen har betydelige muligheter for vekst pga. store ressurser i norske fjell. Noen større prosjekter står foran avgjørelser om tillatelser til oppstart av virksomhet.

Pga. svakere utvikling i verdensøkonomien har prisene på flere av varene fra gruver falt. Dette har ført til omstilling og oppsigelser. Både Syd-Varanger og Rana Gruber har varslet nedbemanning i 2015.

Maskinindustri

Maskinindustrien har hatt en svært god produksjonsaktivitet de siste årene. I 2014 viste produksjonen en jevn stigende tendens også etter at oljeprisen begynte å falle. Underliggende tall viser en utflating i november, men samlet sett er aktiviteten i andre halvår rekordhøy. Fra 2010 til 2014 økte bransjen betydningen i SSBs produksjonsindeks fra 12,2 prosent til 13,7 prosent. Kun næringsmidler har høyere andel av industriproduksjonen.

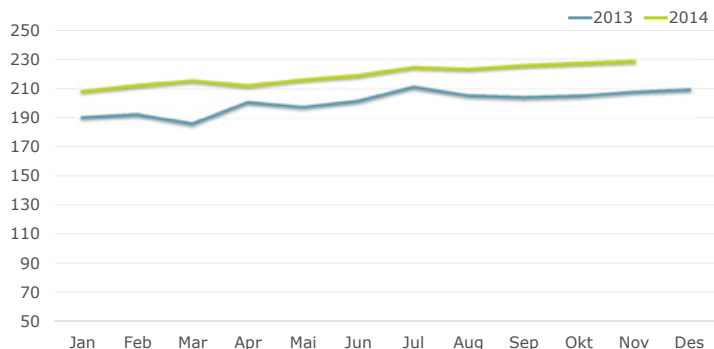
Bransjen leverer en stor andel skips- og offshore-utstyr til store verft i Japan, Kina og Korea. De siste årene er det også eksportert utstyr til Singapore pga. offshorekontrakter til verft. I 2014 passerte eksporten til Singapore ti milliarder kroner (+13,5 %), hovedsakelig pga. utstyr til petroleumsutvinning. Eksporten til Kina økte med 24 prosent og 45 prosent til Japan, noe pga. svakere kroner, men også fordi leveransene av maskiner til skip/rigger økte.

Verft

Verftene har opprettholdt andelen av industriproduksjonen med litt over ti prosent, og bransjen er den tredje største industribransjen. Utviklingen de siste årene har vært sterk, drevet av både høyere aktivitet på sokkelen og forskningsbasert innovasjon i bedriftene. Produksjonen er doblet siden

Produksjon innen maskinindustri

2005 = 100

FIGUR 2.9: Produksjonen i maskinindustrien er mer enn fordoblet siden 2005, og har etter finanskrisen vist en jevn økning som har fortsatt gjennom 2014. KILDE: SSB

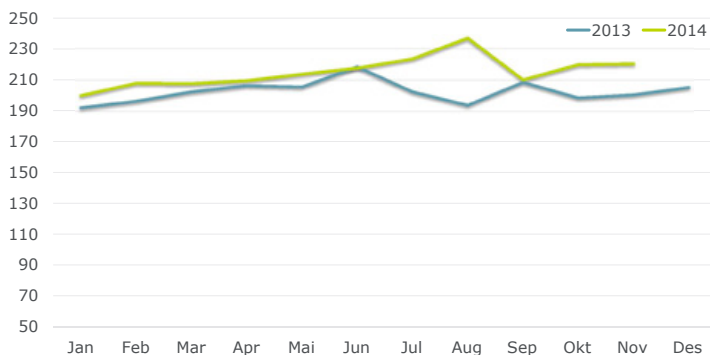
2005, og har vært stabil på et høyt nivå gjennom 2013/2014. Bransjen leverte all-time-high produksjon i august, se figur 2.10, og har holdt et høyt nivå i fjerde kvartal da det har vært tilstrekkelig med ordrer i bedriftene. Ordretilgangen i fjerde kvartal varierte fra bedrift til bedrift. Noen bedrifter har god kontraktsdekning i årene fremover, mens andre trenger nye ordrer allerede i 2015 for å sikre fortsatt høyt aktivitetsnivå.

Bransjene omfatter både skipsverftene og offshoreverftene.

Skipsverftene hadde 1. januar en ordresreserve på 35,3 milliarder kroner, en nedgang fra 37,5 milliarder kroner i fjor, men på nivå med ordresreserven for to år siden på 35,8 milliarder kroner. I januar har både Kværner Verdal og Ulstein Group sikret seg nye kontrakter på hhv. Johan Sverdrup og to servicefartøy for offshore vind.

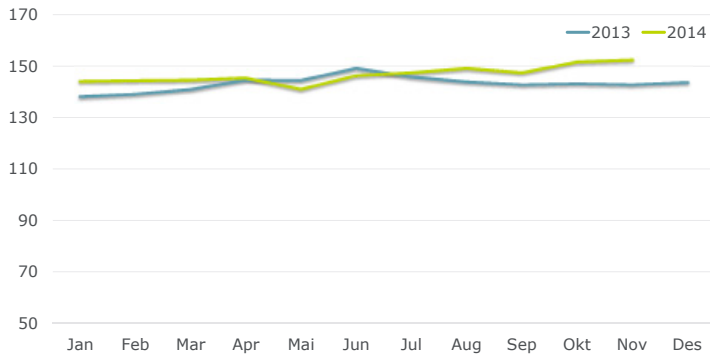
Produksjon ved verft

2005 = 100

FIGUR 2.10: Verftene hadde rekordhøyt produksjonsnivå i august med nedgang i resten av andre halvår, men bedriftene har fortsatt høyt produksjonsnivå. KILDE: SSB

Produksjon av metallvare 2005 = 100

FIGUR 2.11: Metallvareindustrien hadde en god utvikling i 2014 med stadig økende produksjon, og i november var produksjonen vesentlig høyere enn for ett år siden. KILDE: SSB

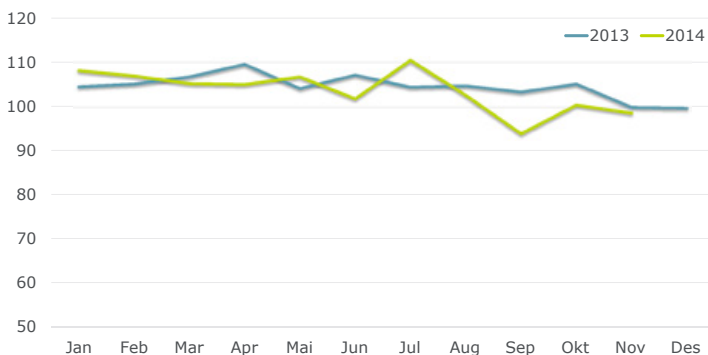
Metallvareindustri

Bransjen er en av de mest sammensatte i industrien, fra leverandører av stålkonstruksjoner til offshore-bransjen via forsvarsmateriell til produkter mot forbrukermarkedet. Samlet sett har bransjen hatt en sterk utvikling i omsetning, sysselsetting og verdiskaping de siste årene, og produksjonsnivået ligger i dag 50 prosent høyere enn i 2005. Bransjen står for ni prosent av produksjonen i industri og bergverk.

Kjemisk industri

Kjemisk industri fikk en markant tilbakegang under finanskrisen, men i og med at bransjen inneholder to oljeraffinerier og deler av produksjonsanlegget på Kårstø, ble nedgangen mindre merkbar i produksjonsindeksen da disse bedriftene ikke i samme grad ble rammet. I 2014 var det oppgradering og omlegginger ved de tre store petroleumsproduktbedriftene og dermed en nedgang i produksjonen, se figur 2.12. Bransjens

Produksjon innen kjemi, inkludert oljeraffinerier 2005 = 100

FIGUR 2.12: Større oppgraderinger hos noen store bedrifter har bidratt til lavere produksjon i kjemisk industri i andre halvår 2014, inkludert oljeraffinering. KILDE: SSB

andel av industriens produksjon falt fra elleve prosent i 2010 til 8,4 prosent ved utgangen av 2014. Oppgraderingene ble ferdigstilt i fjerde kvartal og produksjonen vil ventelig øke i 2015.

Bransjen hadde fortsatt noe nedstengt produksjonskapasitet i 2014, slik at det er mulighet for økt produksjon uten nye investeringer. Yara har varslet en større investering på Herøya på over to milliarder kroner, og flere andre bedrifter i bransjen har vedtatt planer om utvidelser. Investeringene i bransjen var om lag fem milliarder kroner i 2014.

Elektro, data mv.

Bransjen står for åtte prosent av industriens produksjon og har omtrent vært på dette nivået de siste årene. Produksjonen er 40 prosent høyere enn i 2005, og har steget jevnt siden finanskrisen. Økt behov for utstyr til skip, kraftnett og kraftproduksjon både i Norge og utlandet har bidratt til veksten.

Sesongjusterte tall viser at produksjonsnivået i bransjen konsistent har vært høyere i 2014 enn i 2013, størst forskjell i produksjonsnivået var det i januar (+10,1 %) og i oktober (+7,5 %). Aktiviteten avspeiler et etterslep i investeringer og behov for oppgraderinger i kraftsektoren i Norge,

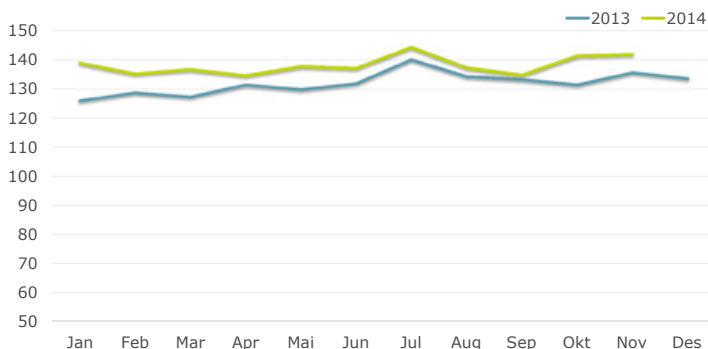
noe som langt på vei finner sin årsak i en overinvestert situasjon ved innføringen av energiloven i 1993. En del av denne økte aktiviteten finner sted basert på rene bedriftsøkonomiske kriterier, og noe er tuftet på pålegg og forskriftsjusteringer fra myndighetene. Aktiviteten i utlandet viser også positiv utvikling. Et stadig økende behov for ren energi, og økt krav til riktig bruk av denne bidrar til økende etterspørsel etter produksjons-, distribusjons- og styringssystemer.

I siste kvartal av 2014 har bedriftene i bransjen registrert en noe varierende utvikling. Bedrifter og produkter som er innrettet mot utstyrsleveranser til petroleumssektoren har i noen grad stagnert med nedbemanning eller permitteringer som ytterste konsekvens, mens bedriftene som er innrettet mot fornybar energi og utstyr til kraftoverføring fortsatt har høy aktivitet.

På eksportmarkedet har det vært mest positiv utvikling for produkter som klassifiseres som apparat eller instrument med en økning på ti prosent, og utstyr til kraftproduksjon med en økning på 13 prosent.

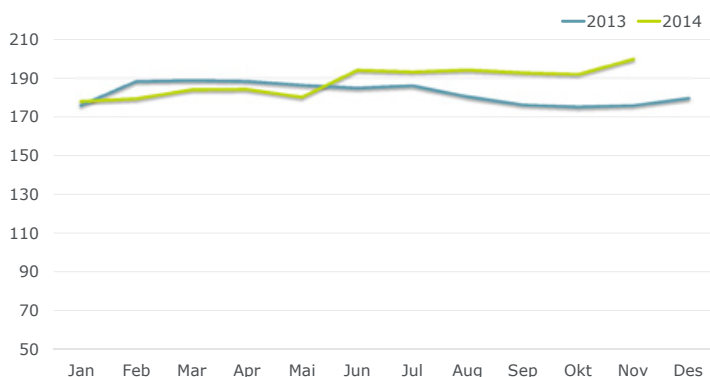
En stabil utvikling i bransjen har bidratt til økt «anseelse» blant utdanningsøkende ungdom. Elektrotekniske studier på ingeniørhøgskoler og NTNU opplever økt interesse og søkerantall.

Produksjon innen elektro, data mv
2005 = 100

FIGUR 2.13: Utviklingen i bransjen for utstyr til utstyr, apparat og instrument for elektrisitet, data osv. har vært sterk gjennom hele 2014. Svak utvikling i euroområdet og Nordsjøen er, foreløpig, oppveid av bedre konkurransekraft for bedriftene på eksportmarkedet. KILDE: SSB

Produksjon innen maskinreparasjon mv 2005 = 100

FIGUR 2.14: Maskinreparasjon har utviklet seg positivt siden finanskrisen og nærmer seg et produksjonsnivå som er dobbelt så høyt som i 2005. KILDE: SSB

Maskinreparasjon mv.

Bransjen hadde et godt år i 2014, og utgjorde nærmere åtte prosent av industriens produksjon. Aktivitetsnivået i bransjen steg gjennom året og var svært høy i november. Bransjen har utviklet seg positivt etter finanskrisen og nærmer seg et produksjonsnivå som er dobbelt så høyt som i 2005. Bransjen har nesten 2 400 bedrifter og gjennomsnittlig antall ansatte i bedriftene er

åtte personer, så bransjen har relativt mange små bedrifter. Maskinindustrien har til sammenligning mer enn dobbelt så mange ansatte i gjennomsnitt.

Mineralindustri, plast mv.

Denne bransjen har størst nedgang i sesongjustert produksjon fra 2013 til 2014. Trenden er rimelig

BEDRIFTSEKSEMPEL:

BAREL utvikler og produserer elektroniske produkter for den internasjonale belysningsindustrien. Bedriften er spesialist på elektronikk for krevende og farlige miljøer, som en typisk finner i olje- og gassindustrien. Det leveres bl.a. lysarmaturer, delkomponenter, termostater og styring av varmeovner, rømningssystemer for skip og interiørbelysning til fly.

I 2015 vil vi ta større markedsandeler innenfor eksisterende marked og nye. Ikke minst vil vi tilpasse oss mer de forskjellige markedene i vår bransje. Vi driver videre den teknologiske utviklingen i det vi kaller Ex-LED. Kompetanseheving er viktig, for oss gjelder det spesielt elektroingeniører og salgspersonell. Internt har vi også fokus på effektivisering og mer LEAN, både når det gjelder ledelse og produksjon. Vi startet med LEAN i 2014, men fullfører integrasjonen i 2015. Arbeid med LEAN er

en kontinuerlig prosess. Vi ser at vi gjennom LEAN blir en bedre bedrift!

Vi ber politikerne om å bedre rammebetingelsene for industrien, særlig for transport og logistikk i Nord-Norge. Tiltakssonen for Nord-Troms og Finnmark må opprettholdes.

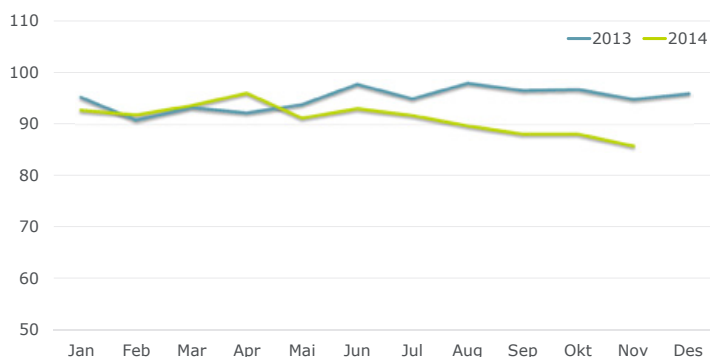
Forholdet til Russland er en avgjørende faktor. Samarbeidet med Russland må opprettholdes, god dialog er viktig. Sanksjonene er et stort trusselbilde for Barel og vårt område. Barel har produksjon i Murmansk, og Russland er en av grunnene til vår

lokalisering i Kirkenes. Vi setter pris på fortsatt full fokus på Nordområdesatsing og Barents-samarbeid.

TRINE GUSTAVSEN,
ADM. DIR. BAREL AS

Produksjon innen mineralindustri, plast mv 2005 = 100

FIGUR 2.15: Bransjen har hatt en markant nedgang gjennom 2014 pga. nedleggelse og omstilling hos flere bedrifter.
KILDE: SSB

klar gjennom året. Bransjen hadde i november 2014 om lag ti prosent lavere produksjon enn i november året før. Bransjen står for seks prosent av industriens produksjon. Pga. at råvaretilgangen for noen bedrifter er knyttet til gruvevirksomhet er det større svingninger i bransjen fra år til år.

Nedgangen i produksjonen skjer pga. at det har vært svært krevende år for mange bedrifter etter finanskrisen. Bransjen har hatt en rekke konkurser, nedleggelse og utflytting av produksjonsaktivitet de siste årene. Imidlertid har også bransjen flere lønnsomme bedrifter som gjennom innovasjon har bygget seg opp solid konkurransekraft og et robust fundament. Andre bedrifter har de siste årene satset mot offshore-markedet og vil få utfordringer knyttet til en lavere oljepris i 2015.

Metallurgisk

Metallurgiske og metallbearbeidende bedrifter har hatt flere svake år på rad fra 2008. Flere bedrifter er nedlagt eller har redusert aktiviteten, og noen produksjonslinjer og ovner er fortsatt midlertidig nedstengt etter finanskrisen. Grunnen er både lav vekst i verdensøkonomien, svekkede rammebetingelser i Norge, økte kostnader, manglende krafttilgang og trege prosesser i EU knyttet til karbonlekkasje. 2014 var bedre pga. svakere krone, men fortsatt er

rammebetingelser og vekst en utfordring. I 2014 sto metaller for 4,6 prosent av industriens produksjon, en nedgang på over ett prosentpoeng fra 2010.

Hele nedgangen fra 2010 kommer fra jernholdige metaller, mens ikke-jernholdige metaller som sink, nikkel og aluminium har opprettholdt den relative andelen av industriproduksjon i perioden.

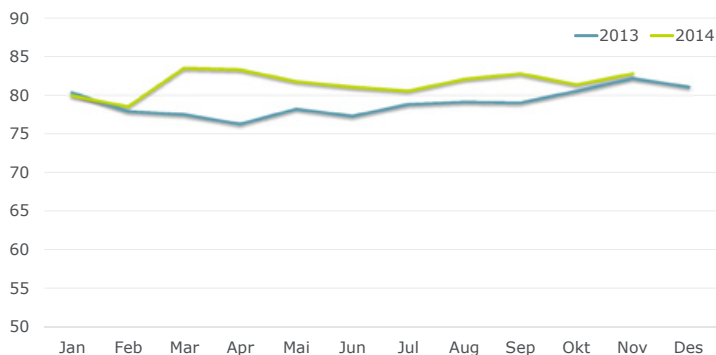
Produksjonen i 2014 var høyere enn i 2013 med unntak av de to siste månedene, se figur 2.10, til tross for en fordelaktig prisutvikling i priser i norske kroner. Relativt lavere aktivitet de to siste månedene skyldes først og fremst utviklingen i én bedrift. Vi forventer en gradvis oppgang i denne sektoren etter hvert som nedstengt kapasitet startes opp igjen. Flere bedrifter arbeider med nye investeringer, noe som vil øke kapasiteten. Men for å gjennomføre større investeringer er det nødvendig med stabile rammebetingelser, et felles europeisk regelverk som hindrer karbonlekkasje og langsiktig krafttilgang.

Møbel og interiørindustri

Bransjen består av en halvpart møbelindustri og en halvpart interiørindustri innen porselen, glass, husholdningsmaskiner og -artikler,

Produksjon av metall

2005 = 100

FIGUR 2.16: Produksjonen i 2014 var høyere enn i 2013 med unntak av de to siste månedene, til tross for en fordelaktig prisutvikling i priser i norske kroner. KILDE: SSB

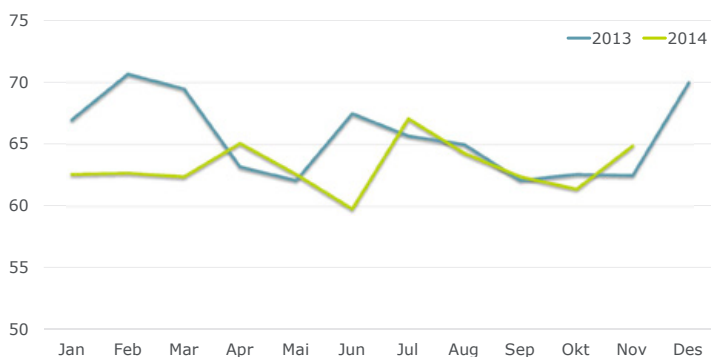
interiørtekstiler, belysning og gull- og sølvvarer til hjemmet. Bransjen står for om lag 2,5 prosent av produksjon i industri og bergverk. I første kvartal 2014 hadde bransjen en svakere utvikling enn i 2013, deretter en produksjon på nivå med fjoråret og i siste kvartal melder bedriftene om vekst. I 2014 er produksjonsnivået om lag 27 prosent lavere enn i 2007.

Bransjen opplevde stort fall etter finanskrisen, men har i årene fra 2010 hentet inn igjen noe av fallet i produksjon. Denne bransjen har de siste fem til sju årene flyttet ut mye produksjon, mens bedriftene har opprettholdt sin omsetning (viser statistikk fra Brønnøysund).

I 2014 økte eksporten med 3,6 prosent, men er fortsatt åtte prosent lavere enn toppåret i

Produksjon av møbler mv

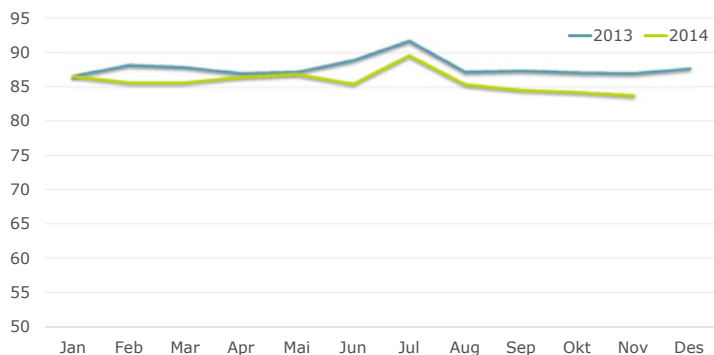
2005 = 100

FIGUR 2.17: I første kvartal 2014 hadde bransjen en svakere utvikling enn i 2013, men har siden hatt en produksjon på nivå med 2013. KILDE: SSB

Produksjon innen trykking mv

2005 = 100

FIGUR 2.18: I løpet av 2014 har produksjonsindeksen utviklet seg negativt for bransjen og årets svakeste notering var november. KILDE: SSB

2007. Bransjen har lysere utsikter i 2015 enn på lenge da den svake kronkursen har økt konkurransekraften både i hjemmemarkedet og på eksport, samt lagt grunnlaget for en bedret lønnsomhet. Samtidig er det nå en sterkere vekst i flere av de viktige eksportmarkedene. I 2014 var eksportandelen for bransjen på 39 prosent.

Det er viktig å øke innovasjonstakten for ferdigvareindustrien, noe som møbel- og interiør-

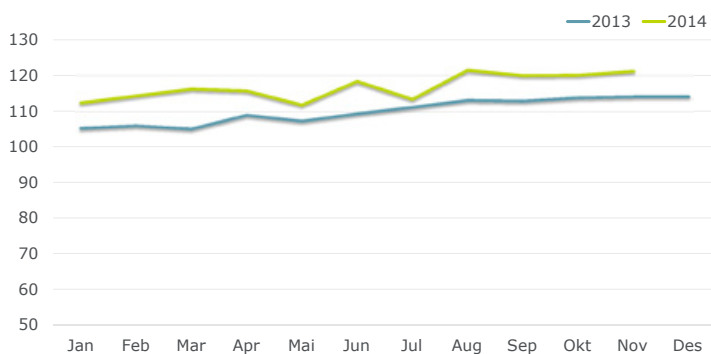
industrien vil dra nytte av. Denne industrien er Norges største designindustri og flere av bedriftene er blant Norges mest kjente merkevarer hjemme og ute.

Trykking, grafisk

Bransjen ble betydelig endret ved revisjon av Nace-kodene i 2007, og står i 2014 for vel to prosent av industriproduksjonen, en liten nedgang

Produksjon innen øvrig verksted

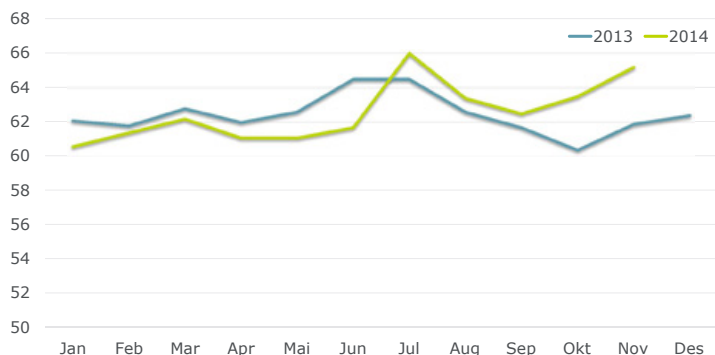
2005 = 100

FIGUR 2.19: Produksjonsutviklingen var positiv gjennom 2013/2014 med økende vekst i produksjonsvolumet. KILDE: SSB

Produksjon innen teko

2005 = 100

FIGUR 2.20: Etter en forsiktig start på året hadde bedriftene innen teko-industrien en produksjonsøkning i andre halvår i 2014. KILDE: SSB

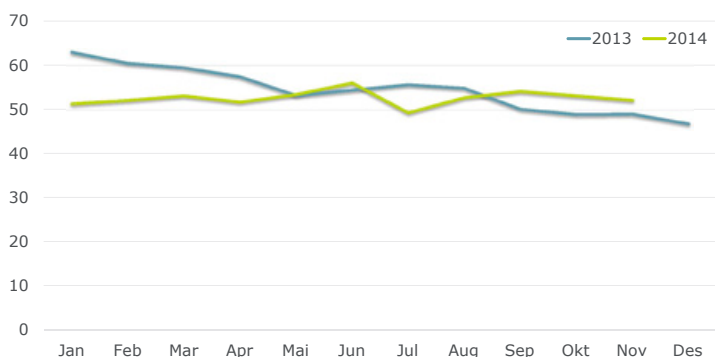
fra året før. Bransjen er svært konkurranseutsatt, og flere norske kunder har de siste årene valgt å kjøpe produkter fra utlandet. Grafisk bransje opplevde høsten 2014 at flere toneangivende aktører i Oslo-området varslet om at de la ned sin produksjon, herunder kan nevnes store rotasjonstrykkerier som Aller Trykk og Aktietrykkeriet. Grafisk bransje opplever sterk konkurranse fra særlig resten av Norden og Baltikum. Det forventes at en eventuell varig

kronesvekkelse på sikt vil redusere konkurransen fra utlandet noe.

I løpet av 2014 har produksjonsindeksen utviklet seg negativt for bransjen og årets svakeste notering var november, ifølge sesongjusterte tall fra SSB.

Produksjon av papir mv

2005 = 100

FIGUR 2.21: Etter åtte år med nedgang fra 2006-2013 stabiliserte produksjonsnivået i papir og papirmasse produksjonen i 2014 omtrent på nivå med 2013. KILDE: SSB

Øvrig verkstedindustri

Bedriftene i bransjen veier 1,3 prosent i SSBs produksjonsindeks, uendret fra 2010. Bransjen har om lag 150 bedrifter og litt over 4 000 ansatte. Produksjonsutviklingen har vært positiv gjennom 2013/2014 med økende vekst i produksjonsvolumet.

Teko

Etter en forsiktig start på året hadde teko-bedriftene en produksjonsøkning i andre halvår i 2014. Bransjen er av de minste i

industrien med 1,2 prosent av industriens produksjon i fjor.

Treforedling

Etter åtte år med nedgang fra 2006–2013 stabiliserte produksjonsnivået i papir og papirmasse produksjonen i 2014 omtrent på nivå med 2013, se figur 2.15. Treforedling har også noen bedrifter som er gruppert i trelastbransjen og disse bedriftene har hatt en noe bedre utvikling siden 2005. Svakere krone bidrar til at eksportbedriftene i bransjen hadde en bedre utvikling gjennom 2014.

INDIA FORBI KINA SOM VEKSTMOTOR?

Vareeksporten til India har utviklet seg svakt siden finanskrisen. I 2014 økte vareeksporten med tolv prosent, og dette var første året med vekst i eksporten til India siden 2009. Eksporten i 2014 var halvparten av eksporten i 2009. I samme periode har eksporten til Kina økt med 36 prosent, ifølge tall fra SSB.

Nedgangen i eksporten til India kan i stor grad forklares med lavere eksport av maskiner og produksjonsutstyr. I 2009 eksporterte vi maskiner for over to milliarder kroner til India og i 2014 var denne eksporten på knappe 250 millioner kroner. Eksporten av andre store eksportprodukter som metaller og kjemiske varer har hatt en moderat økning siden 2009, mens fiskeeksporten til India er svært lav.

Verdensbanken forventer at India vil øke den økonomiske veksten de nærmeste årene og i 2017 passere Kina som den ledende vekstmotor for verdensøkonomien. Anslaget fra Verdensbanken er at veksten i India vil øke fra 5,6 prosent i fjor til 6,4 prosent i år og til sju prosent i 2016/2017. Uansett om India passerer Kina vil de stå for en økende del

av verdensøkonomien de nærmeste årene, og det er viktig at norske eksportinteresser følger dette markedet. Norske bedrifter og myndigheter har de siste årene hatt omfattende kontakt med indiske interesser uten at dette har ført til økt vareeksport, selv om det var en økning i 2014.

Norske eksportbedrifter hevder seg overraskende svakt i India. Norsk Industri ønsker at Innovasjon Norge tar denne utfordringen og går gjennom mulighetene og utfordringene for eksporten til India.

Vekstutsikter og eksport

Økonomisk vekst (venstre akse) og utvikling i norsk vareeksport (høyre akse). KILDE: NORSK INDUSTRI

EKSPORT TIL INDIA

Millioner kroner	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Fisk mv.	5,6	7,5	3,6	5,8	4,0	0,07	1,6	2,5
Råvarer	127,9	133,4	127,6	142,0	192,7	206,8	251,7	259,0
Petroleum	0,132	246,4	0,03	203,0	359,9	197,2	95,2	159,1
Kjemiske produkter	246,4	236,7	552,4	364,3	370,1	330,1	342,0	506,8
Metall mv.	267,0	387,8	382,7	608,2	598,4	424,4	465,2	435,1
Maskin	2 589,9	1 834,7	2 226,8	931,9	774,0	702,0	255,8	245,6
Øvrige varer	157,3	242,6	172,7	294,0	171,0	212,4	143,9	133,9

3. Skatt og investeringer

Scheel-utvalgets forslag i et verdiskapingsperspektiv

Av Michael Riis Jacobsen, seniorøkonom i Næringslivets Hovedorganisasjon.¹

«Corporate taxes are the most harmful type of tax for economic growth, followed by personal income taxes and then consumption taxes, with recurrent taxes

on immovable residential property being the least harmful.» OECD (2010)

¹ Takk til Thomas Klev fra Finansdepartementet/Scheel-utvalgets sekretariat for nyttige innspill og oppklaringer.

3.1 INNLEDNING OG BAKGRUNN

Skatt påvirker beslutninger om investeringer, arbeid og fritid, konsum og sparing. Det er imidlertid ikke opplagt hvordan eller hvor mye skatten har å si for disse beslutningene. Det påvirkes av mange ting, ikke minst i hvilken grad

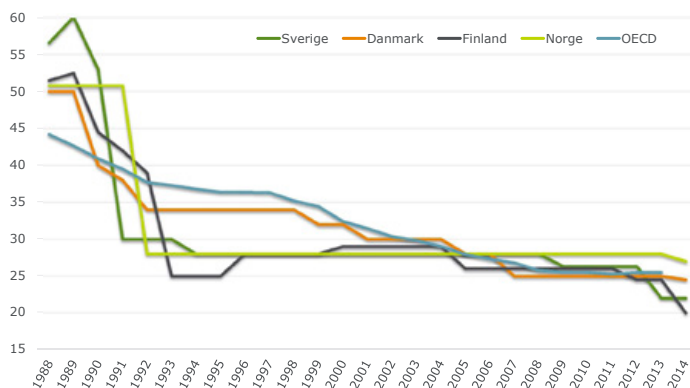
skattegrunnlagene er mobile over landegrensene. Dette gjelder særlig kapital- og selskapsbeskatningen og dermed skattens betydning for investeringer i realkapital. Med Scheel-utvalgets rapport har vi fått bedre innsikt i hvordan skatt påvirker investeringene. Utvalget finner at redusert selskapskatt har stor effekt på investeringene og at mye av denne reduksjonen i skatteinntektene kommer tilbake som følge av økte skattegrunnlag og mindre overskuddsflytting.

Nye utfordringer i kapitalbeskatningen

Internasjonalisering har bidratt enormt til den globale verdiskapingen, men skaper store utfordringer i selskapsbeskatningen. Mobil kapital og endringer i internasjonal næringsstruktur skaper utfordringer fordi det leder til skattekonkurranse og overskuddsflytting.

Den norske selskapskatten har vært mer eller mindre uforandret siden skattereformen i 1992. Den gang var satsen i selskapskatten ca ti

Utviklingen i formelle selskapskattesatser 1988-2014

FIGUR 3.1: Utviklingen i formelle selskapskattesatser, 1988-2014. KILDE: OECD

prosentpoeng lavere enn OECD-gjennomsnittet. I mellomtiden har andre land redusert selskapskattesatsene kraftig, og OECD-gjennomsnittet er i dag lavere enn den norske satsen, jf. figur 3.1.

Internasjonalt har det skjedd store endringer siden 1992. Handel og investeringer over landegrensene har hatt en eksepsjonell vekst de siste 10-15 årene. Særlig har Kina vært en viktig drivkraft i denne utviklingen etter år 2000. Økonomisk integrasjon har ført til høy kapitalmobilitet og til at organisasjonsstrukturer ikke lenger følger landegrensene. Internasjonal næringsstruktur er endret og multinasjonale selskaper er mer dominerende. Nye næringer har vokst frem der produksjonen skjer i mange land og verdikjeden er global. Dette gjør at det er vanskelig å fastslå hvor verdiskapingen egentlig skjer og hvor stor del av verdiskapingen som skal tilordnes hvert enkelt land. Særlig gjelder dette innenfor den såkalte digitale økonomien.

Skattekonkurransen

Høy grad av mobilitet i skattegrunnlagene fører til at landene konkurrerer om investeringer og næringsvirksomhet ved å tilby gunstige skatteregler. Det er lite som tyder på at denne trenden er i ferd med å flate ut, snarere tvert imot. Helt fra tidlig på 1970-tallet har det vært kjent fra økonomisk litteratur at beskatning av mobil produksjonskapital ikke er en del av et optimalt skatteregime (Diamond og Mirrlees (1971)). Det er likevel mange grunner til at man i alle land likevel har skatt på selskapsoverskudd. Avkastning utover en normal forrentning av kapitalen (ren profit) kan i prinsippet beskattes uten effektivitetstap. For Norges del gjelder dette særlig grunnrente på naturressurser, men kan også være ren profit som følge av lite konkurranse og andre markedsforhold. Videre kan selskapskatt motvirke inntektskifting mellom person og selskapsfæren, og den kan motvirke akkumulasjon av skattefrie inntekter i selskapene med tilhørende innlåsingeffekter. Det er også slik at omfanget av internasjonalisering og mobilitet har utviklet seg betydelig raskere de siste ti årene enn de foregående 30. Derfor la man også mer vekt på nasjonale forhold som nøytralitet og ressursutnyttelse under bølgen av skattereformer på slutten av 80- og begynnelsen av 90-tallet.

Det er også mange andre og kanskje viktigere faktorer enn skatt som har betydning for valgene om hvor næringsvirksomhet skal lokaliseres, noe som i seg selv demper skattesensitiviteten. Det er likevel slik at skatt er et politisk virkemiddel som virker direkte på investerings- og lokaliseringstilbudene. Derfor blir skattesystemet brukt aktivt i mange land for å tiltrekke seg kapital og unngå tap av næringsgrunnlag til andre land. Samtidig er det vanskelig å koordinere skattepolitikken mellom land. Skatt er for eksempel et politikkområde som i liten grad reguleres innenfor EU/EØS og hvor medlemslandene har stor grad av autonomi.

Overskuddsflytting

Store ulikheter i skattesystemene kombinert med høy mobilitet og endret næringsstruktur gjør det mulig, og i en del tilfeller enkelt, å flytte overskudd til lavskatteregimer. De store multinasjonale selskapene har gjennomgående svært lav beskatning av sine globale overskudd. Det skyldes ikke først og fremst skatteunndragelse, som er ulovlig, men tilpasning til gjeldende lovverk. Muligheten for slike tilpasninger oppstår fordi selskapene utnytter forskjeller i ulike lands skattesystemer. Dermed kan overskuddet flyttes fra høyskatteland til lavskatteland gjennom for eksempel å utnytte internprising eller å utnytte gjeldsrentefradrag i høyskatteland gjennom såkalt tynn kapitalisering. Overskuddsflytting ved internprising innebærer at transaksjoner mellom selskap i ulike land, men innenfor samme konsern, prises slik at overskudd i høyskatteland reduseres. Overskuddsflytting ved tynn kapitalisering innebærer at et selskap i et høyskatteland finansieres med høy belåning av et annet selskap innenfor samme konsern i et land med lavere skatt. Slik kan overskuddet betales ut i form av fradragsberettigede lånerenter.

Mulighetene flernasjonale selskaper har til å redusere sin skattebyrde har på mange måter skapt et skille mellom nasjonale og flernasjonale selskaper, hvor de flernasjonale selskapene betaler betydelig mindre i skatt enn de nasjonale. Det har konsekvenser for eierskap og for hvem som vinner i konkurransen om markedsandeler. For eksempel finner Egger, Eggert og Winner (2010) ved hjelp av europeiske data at flernasjonale selskaper be-

taler 32 prosent mindre skatt i høyskatteland enn sammenliknbare nasjonale selskaper. Norge rammes også av denne utviklingen. Balsvik, Møen, Jensen og Tropina (2009) viser at provenytapet i Norge som følge av feilprising av bedriftsinterne transaksjoner kan være i størrelsesordenen 30 prosent av det potensielle skatteprovenyet fra utenlandske flernasjonale foretak.

Det er særlig disse nye utfordringene som førte til at Scheel-utvalget ble oppnevnt, men man ønsket også å se på svakheter i dagens selskaps- og kapitalbeskatning. Dette er bl.a. knyttet til forskjellsbehandlingen av gjeld og egenkapital. Videre skaper svake investeringsutsikter i fastlandsøkonomien behov for å se på selskapsbeskatningen i et vekstperspektiv. En samlet vurdering ledet til at utvalget foreslår å redusere skattesatsen for selskaper fra 27 til 20 prosent, altså litt i underkant av de andre nordiske landene og OECD-gjennomsnittet. I tillegg foreslår utvalget en del endringer i skattereglene for å motvirke overskuddsflytting, særlig i fradragsretten for rentekostnader. På enkelte områder foreslår også utvalget justeringer i avskrivningssatsene. I denne artikkelen skal vi se nærmere hvilken effekt disse forslagene har på investeringer i norsk fastlandsøkonomi og på skatteinntektene.

3.2 SKATT OG INVESTERINGER

Før 1992 var skatte- og avgiftssystemet overbelastet med oppgaver. Skattesystemet ble brukt som virkemiddel for en rekke politiske formål, noe som etter hvert førte til et lite effektivt skattesystem som bidro til en dårligere ressursutnyttelse for samfunnet og svakere økonomisk vekst (NOU 2003: 9). Etter skattereformen i 1992 ble det ryddet opp i hvilke oppgaver skatte- og avgiftssystemet skulle ha. Etter 1992 er skatte- og avgiftssystemet særlig konsentrert om tre oppgaver som fungerer som politiske rammebetingelser for skattesystemet. Den viktigste oppgaven er naturlig nok å finansiere offentlig sektor. Nivået på skatteinntektene bestemmes derfor av behovet for å finansiere offentlige utgifter. I tillegg er skattesystemet tillagt fordelingspolitiske oppgaver. Det er særlig den progressive beskatningen av arbeidsinntekter og formuesskatten som skal bidra til omfordeling av inntekt og formue.

Skatte- og avgiftssystemet kan også i visse tilfeller benyttes til å korrigere adferd, enten fordi man ønsker å begrense aktiviteter som påfører andre kostnader, eller fordi man ønsker å stimulere bestemte aktiviteter som er nyttige for samfunnet. Spesielt blir avgiftspolitikken brukt til å korrigere markedspriser slik at negative virkninger av for eksempel forurensning innarbeides i prisene.

Innenfor disse politiske rammebetingelsene bør skattesystemet utformes så effektivt som mulig. I denne sammenheng har begrepet effektivitet en helt presis betydning. Et effektivt skattesystem er et system som bidrar til en optimal innretning av samfunnets ressurser for gitte krav til proveny og fordeling. Det betyr at dersom en bestemt anvendelse av ressursene er lønnsom før skatt, skal den samme anvendelsen også være lønnsom etter skatt. Dersom skattesystemet påvirker ressursbruken slik at den samlede avkastningen før skatt blir lavere enn den ellers kunne vært, sier vi at skattesystemet leder til et effektivitetstap.

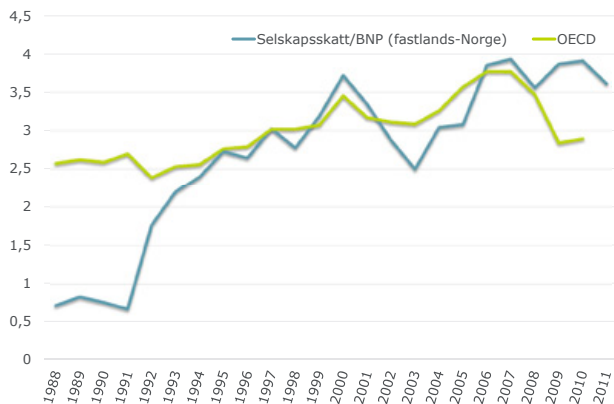
Skatt og samfunnsøkonomisk lønnsomhet

I et marked uten skatt og med fri konkurranse blir prisen dannet som følge av tilbud og etterspørsel, og konsument og produsent vil stå overfor samme pris. Dersom man legger skatt på en vare eller en innsatsfaktor, vil skatten skape en «kile» mellom den prisen konsumenten må betale og den prisen produsenten får. Denne «skattekilen» reduserer produksjon og etterspørsel og gir dermed redusert samfunnsøkonomisk lønnsomhet. Hvem som bærer det største tapet er avhengig av hvem som er mest følsomme for endringer i prisene. Denne effekten øker også mer enn proporsjonalt med størrelsen på skattesatsen. Redusert etterspørsel etter en vare fører imidlertid normalt til økt etterspørsel etter en annen. En viktig årsak til effektivitetstap er derfor at skattesystemet påvirker markedspriser ulikt, slik at det skapes vridninger i ressursbruken. Med andre ord blir sammensetningen av det som produseres en annen med vridende beskatning enn det man ville hatt uten skatt.

Disse effektene av «skattekiler» mellom produsent- og konsumentpriser tilsier derfor at høye skattesatser på få eller smale skattegrunnlag er uheldig, fordi det leder til det største samfunns-

Selskapsskatt som andel av BNP

Norge og OECD

FIGUR 3.2: Selskapsskatt som andel av BNP. Norge og OECD. KILDE: OECD

økonomiske tapet. Det er bedre med så lave satser som mulig spredt utover i så mange markeder som mulig. Nøytralitet i kapitalbeskatningen var derfor en av grunnpilarene i skattereformen i 1992. En lav og flat skattesats på 28 prosent kombinert med brede nøytrale skattegrunnlag minimerte det samlede effektivitetstapet og gjorde at det ble større samsvar mellom privatøkonomisk og samfunnsøkonomisk lønnsomhet av investeringene. Dermed var det først og fremst lønnsomheten før skatt, og ikke skattesystemet, som ble avgjørende for hvor investeringene ble foretatt. Evalueringer av skattereformen viser at denne tilnærmingen ga betydelig høyere avkastning av produksjonsressursene og økt samfunnsøkonomisk lønnsomhet (jf. for eksempel NOU 2003: 9). Figur 3.2 viser at reformen hadde en sterk positiv virkning på skatteinntektene fra selskaper, selv om skattesatsen ble om lag halvert.

Investeringer og skattemessig nøytralitet

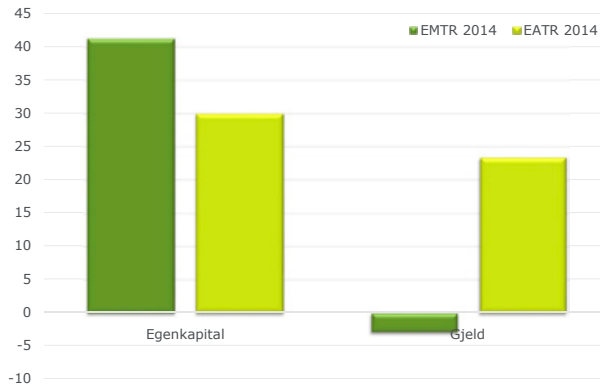
Skattemessig nøytralitet mellom ulike anvendelser av kapitalen var et viktig grep for å bedre kapitalallokeringen i 1992. Denne nøytraliteten er i stor grad opprettholdt i selskaps- og kapitalinntektsbeskatningen frem til i dag. Det er imidlertid fortsatt manglende nøytralitet i skattesystemet i

dag, særlig når det gjelder valg av finansieringsform og når det gjelder periodisering av skattepliktige inntekter og fradrag. Disse vridningene bidrar på ulike måter til effektivitetstap. I tillegg er verdsettelsesreglene i formuesskatten svært skjevt utformet slik at sparesammensetningen påvirkes.

Manglende finansieringsnøytralitet skyldes hovedsakelig at det gis fradrag for finansieringskostnader knyttet til fremmedkapitalen, men ikke for egenkapitalen. Figur 3.3 viser effektiv marginalskattesats (EMTR) og effektiv gjennomsnittsskattesats (EATR) på en investering som i sin helhet er finansiert med hhv. egenkapital og gjeld. Figuren viser at på marginen er det egenkapitalen som bærer hele selskapsskatten. I tillegg til rentefradraget bidrar også inflasjonen til forskjellsbehandling av gjeld og egenkapital, siden den reduserer realavkastningen av egenkapitalen og øker realavkastningen av gjeld. Siden skatten beregnes på grunnlag av nominell avkastning vil den reelle skattebyrden være høyere for egenkapital enn for gjeld.

Det er flere problemer med at gjeld er en skattefavoredret finansieringskilde. Favoriseringen av gjeld som finansieringskilde kan føre til for høy gjeldsgrad i norske selskaper. Økt gjeldsgrad kan

Effektive skattesatser for gjelds- og egenkapitalfinansierte investeringer

FIGUR 3.3: Effektive skattesatser for gjelds- og egenkapitalfinansierte investeringer. KILDE: NOU 2014:13

svekke soliditeten i selskapene og øke risikopremien ved investeringer slik at avkastningskravet til å investere øker og færre investeringer blir lønnsomme. I tillegg fører det høye gjeldsrente-fradraget til at det lønner seg for multinasjonale selskaper med virksomhet i Norge å finansiere denne virksomheten med gjeld, og på den måten flytte overskuddet til land med lavere skatt gjennom renteutbetalinger i stedet for utbytte (såkalt tynn kapitalisering).

Ved skattereformen i 1992 ble denne forskjellsbehandlingen forsvart med at man hadde en motsvarende beskatning av personer. For personer skattlegges renteinntekter fullt ut og utbytter var skattefritt på personens hånd (inntil 2006). Dermed var det likevel full nøytralitet i valget mellom gjeld og egenkapital sett fra investors side. Dette forutsetter imidlertid at selskapsbeskatningen og personbeskatningen er fullt integrert. Med høy grad av kapitalmobilitet og internasjonalt integrerte finansmarkeder er ikke det tilfelle. Da kan en marginal investering i et norsk selskap like gjerne være finansiert fra utlandet som av en norsk personlig investor. Da er det ikke lenger mulig å rette opp vridninger i selskapsskatten gjennom justeringer i personbeskatningen. Vridningen som følge av gjeldsfavorisering i

selskapsskatten er dermed mer alvorlig i dag enn for 20 år siden fordi kapitalmobiliteten har økt.

Manglende periodiseringsnøytralitet skyldes at vi har et såkalt nominelt selskapsskattesystem, hvor det lønner seg å utsette skatten slik at skattebelastningen i nåverdi reduseres. Det lønner seg med andre ord å få skattefradrag så tidlig som mulig (for eksempel i form av høye avskrivninger) og utsette skattepliktige inntekter så lenge som mulig. Det gjør at investeringsprosjekter som i nåverdi er like lønnsomme før skatt, men har ulik kontantstrømprofil, blir skattlagt ulikt. Dermed kan skattesystemet føre til at mindre lønnsomme prosjekter blir prioritert foran mer lønnsomme prosjekter. Et spesielt problem med manglende periodiseringsnøytralitet er at avskrivningssatsene kan få stor betydning for den totale skattebelastningen. Det er i praksis ikke mulig å lage et system med korrekte avskrivninger for alle driftsmidler. I beste fall kan man håpe at satsen innenfor hver saldogruppe ikke avviker for mye fra gjennomsnittlig økonomisk verdifall for driftsmidlene i gruppen. Det er imidlertid ikke så interessant hvor stort avvik det er mellom faktisk økonomisk verdifall og avskrivningssatsen for hvert enkelt driftsmiddel, men hvordan dette avviket varierer mellom ulike driftsmidler. Fordi investeringene isolert sett vil kanaliseres til

skattefaviserte driftsmidler med stort avvik (dvs. høy avskrivningssats i forhold til reelt økonomisk verdifall), vil det oppstå vridninger uavhengig av om gjennomsnittlig økonomisk verdifall innenfor hver saldogrupper er i tråd med gjeldende avskrivningssats.

Grenseoverskridende investeringer

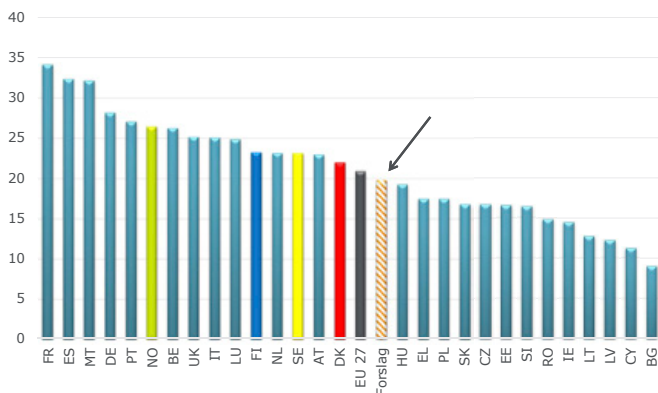
Økt kapitalmobilitet og økt globalisering av næringsvirksomhet har gjort det vanskeligere å skattlegge kapitalinntekter der kapitalen befinner seg (såkalt kildebasert beskatning). Det er ikke opplagt at man bør opprettholde kildebasert beskatning av kapital. Mange av problemene med skattekonkurranse og overskuddsflytting nevnt innledningsvis ville vært unngått dersom kapitalinntekter heller ble beskattet på eierens hånd i det landet eieren befinner seg (såkalt residensbasert beskatning). Det er imidlertid gode grunner til å opprettholde en viss kildebasert kapitalbeskatning, som nevnt innledningsvis.

Når det gjelder virkningen av skatt på grenseoverskridende investeringer, må man skille mellom effekten av skatt på diskresjonære investeringsbeslutninger, for eksempel lokalisering av virksomhet, og effekten på marginale investeringsbeslutninger. Den relevante skatteparameteren for diskresjonære investeringsvalg er den effektive gjennomsnittsskattesatsen (EATR). For en investor eller et selskaps marginale investeringsprosjekt er det den effektive marginalskatten (EMTR) som er relevant. Figur 3.4 og 3.5 viser hhv. EATR og EMTR for selskapsskatt i Norge sammenlignet med andre land og med utvalgets forslag til 20 prosent selskapsskattesats (markert med pil i figurene).

Figur 3.4 viser at den effektive gjennomsnittsskatten for selskaper i Norge ligger nær sju prosentpoeng over gjennomsnittet i EU og også betydelig over de andre nordiske landene. Dette tilsier at skattesystemet isolert sett ikke er særlig egnet for eksempel til å trekke bedriftsetableringer til Norge. På den annen side er det mange andre faktorer som er viktige for beslutninger om lokalisering av virksomhet, for eksempel tilgang på produkt- og faktormarkeder, infrastruktur, institusjonelle og politiske forhold etc. Man kan derfor anta at skatt trolig har nokså begrenset innvirkning på beslutninger om i hvilket land man skal etablere ny næringsvirksomhet.

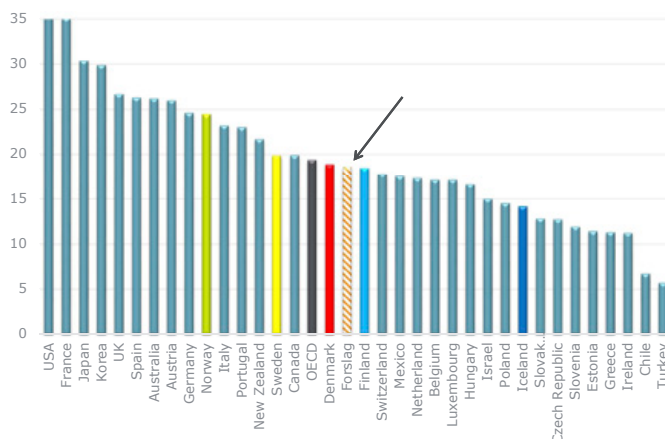
Figur 3.5 viser at også den effektive marginalskattesatsen for norske bedrifter er relativt høy. For beslutninger om investeringer i marginale prosjekter, typisk nye prosjekter etter at beslutningen om virksomhetslokalisering er tatt, spiller antagelig skatt en større rolle. Når det gjelder investeringer i Norge, bør strategien derfor være å sikre gode

Effektiv gjennomsnittsskatt
Norge og EU 2012 og utvalgets forslag

FIGUR 3.4 Effektiv gjennomsnittsskatt. Norge og EU 2012 og utvalgets forslag. KILDE: SPENGLER ET. AL. (2012) OG NOU 2014: 13

Effektiv marginalskattesats
Norge og OECD 2012 og utvalgets forslag

FIGUR 3.5 Effektiv marginalskattesats. Norge og OECD 2012 og utvalgets forslag. KILDE: CHEN AND MINTZ (2012) OG NOU 2014:13

generelle rammebetingelser for næringsvirksomhet, samt å sørge for en moderat effektiv marginalskattesats på næringsinvesteringer snarere enn en lav effektiv gjennomsnittskattesats. Dette oppnår man med lav formell skattesats og brede skattegrunnlag, heller enn særlige gunstige skatteordninger for bestemte typer investeringer eller næringer. Det er mange eksempler på det siste i mange land, for eksempel for å tiltrekke seg investeringer i immaterielle eiendeler gjennom såkalte «patentbokser» eller særlige gunstige skatteordninger for forskning og utvikling.

Figurene viser at en reduksjon i selskapskattesatsen til 20 prosent vil bringe den effektive selskapsbeskatningen i Norge ned om lag på nivå med EU- og OECD-gjennomsnittene og de andre nordiske landene.

3.3 LANGSIKTIGE VIRKNINGER

Scheel-utvalget har beregnet langsiktige, såkalte dynamiske virkninger, av en del av forslagene som berører selskapskatten.² I dette ligger at man prøver å ta hensyn til hvordan skatteendringene påvirker økonomien og hvordan dette over tid gir seg utslag i skattegrunnlagene og skatteinntektene.

Ulike skatteendringer virker ulikt på folks adferd og har derfor ulike effektivitetsvirkninger. Typiske sammenhenger er at skatt på arbeid påvirker valget mellom arbeid og fritid, skatt på sparing og konsum påvirker valget mellom å konsumere nå eller å utsette konsum til fremtiden og skatt på selskapsoverskudd påvirker investeringer, lokaliseringsvalg, finansieringsmåter og organisasjonsform. I tillegg er det «kryssvirkninger» mellom de ulike skattegrunnlagene. For eksempel vil økte investeringer som følge av redusert selskapskatt kunne øke produktiviteten og avkastningen av arbeidskraft. Dette vil igjen gi økte skatteinntekter fordi lønningene øker.

Det er også vanskelig å fastslå hvem som faktisk bærer skattebyrden ved ulike skatter, fordi skatter kan veltes over på andre gjennom endringer i markedspriser. Siden et selskap er en juridisk konstruksjon kan det i prinsippet ikke betale skatt. Det er det bare personer som kan. Selskapskatten må derfor i sin tur finansieres ved lavere utbytte til eierne, lavere lønn til arbeiderne eller høyere priser på produktene. Hvem som reelt sett belastes selskapskatten avhenger av en rekke ting som hvor mobil kapitalen er og tilbud og etterspørsel i markedene for arbeidskraft og ferdigvarer. Jo mer mobil kapitalen er, dess større andel av selskapskatten kan veltes over på andre mindre mobile innsatsfaktorer, typisk arbeidskraft. Utvalget viser

til en rekke studier som beregner hvor stor andel av selskapsskatten som belastes arbeidstakerne i form av lavere lønn, jf. tabell 1. Disse studiene viser at mesteparten av selskapsskatten faktisk finansieres av arbeidstakerne og i veldig liten grad av eierne av kapitalen som er investert i selskapene.

²⁾ Utvalget ser både på partielle virkninger i ulike markeder med utgangspunkt i semielastisiteter og metoder beskrevet av De Mooij og Ederveen (2008) og Heckemeyer og Overesch (2013) og den samlede effekten i økonomien ved bruk av en generell likevektsmodell utarbeidet av Sørensen (2014). Modellene er tilpasset norske forhold.

STUDIER	PROSENT
Grubert og Mutti (1985)	75-85
Gravelle og Smetters (2006)	28-73
Randolph (2006)	59-90
Harberger (2008)	96-130
Hassett og Mathur (2006)	80-100
Felix (2007)	70
Arulampalam, Devereux og Maffini (2012)	50

TABELL 1 Andel av selskapsskatten som bæres av lønnstakerne. KILDE: NOU 2014:13

Det er vanlig å anta at selskapsskatten er den skattearten som gir den største effektivitetsvirkningen av en marginal skatteendring (OECD 2010). Deretter kommer skatt på arbeidsinntekt og skatt på konsum. Utvalget har gjort beregninger som understøtter en slik rangering. Ved å benytte en generell likevektsmodell (Sørensen 2014) har utvalget beregnet det marginale effektivitetstapet ved ulike skattearter. Resultatene er gjengitt i tabell 2.

Tabell 2 viser at selskapsskatten har et marginalt effektivitetstap på 27,8 prosent. Dette betegnes gjerne også som selvfinansieringsgraden til en skatteendring, og kan tolkes som at en reduksjon i selskapsskatten på 100 kroner over tid vil gi 27,8

kroner tilbake i økte skatteinntekter som følge av effekten skattereduksjonen har på skattegrunnlagene. I tabellen fremgår det at den største effekten av en selskapsskattereduksjon faktisk kommer via virkningen på arbeidsinntekter (14,9 %). Tabellen er også konsistent med antagelsen om at selskapsskatt er mer skadelig enn skatt på arbeidsinntekter, skatt på konsum og ikke minst skatt på eiendom. Denne rangeringen stemmer godt overens med andre empiriske undersøkelser.

Det er noe oppsiktsvekkende at utvalget finner en såpass sterk effekt av skatt på sparing (39,7 %), noe som skyldes at sparetilbøyeligheten er relativt høy i modellen. Det innebærer at en antar at effektivitetstapet knyttet til skatt på sparing (kapitalbeskatning for personer) er ganske høy. I det perspektivet kan det være grunn til å stille spørsmål ved om den samlede kapitalbeskatningen for personer med utvalgets forslag kan være for høy.

Utvalget har også gjort vurderinger av de langsiktige virkningene på investeringer og skattegrunnlag av endringene i marginal- og gjennomsnittsskatt, finansieringsmåter og overskuddsflytting som følge av forslaget. Disse beregningene er partielle, i den forstand at samspillvirkningene mellom ulike skattegrunnlag ikke er med. Tabell 3 viser resultatene av disse beregningene av en reduksjon i selskapsskatten til 20 prosent, innstramningen i rentebegrensingsregelen og i avskrivningssatsene.

Oversikten i tabell 3 viser at forslaget til endringer i selskapsskatten har en positiv effekt på investeringene på mellom seks og 8,5 prosent. Denne effekten kommer som følge av reduksjonen i effektiv marginalskattesats (EMTR) og effektiv gjennomsnittskattesats (EATR). Som omtalt over, er det disse indikatorene som er relevante for selskapenes investerings- og lokaliseringssbe-

SKATTEGRUNNLAG	SAMLET EFFEKTIVITETSTAP	ARBEIDSINTEKT	KONSUM	SELSKAPS-OVERSKUDD	SPARING
Arbeid	21,8	14,9	2,9	0,4	3,7
Konsum	16,2	11	2,1	0,3	2,8
Selskapsoverskudd	27,8	14,9	2,9	6,4	3,7
Sparing	39,7	6,7	1,3	0,2	31,5

TABELL 2: Marginalt effektivitetstap ved ulike skatteendringer. Prosent. KILDE: NOU 2014:13

	INVESTERINGER	SELVFINANSIERINGS-GRAD	SKATTEGRUNNLAG (MRD. KR.)	SKATTEINNTEKTER (MRD. KR.)
EMTR	2-3,5 %	3-5 %	3-4	0,5-1
EATR	4-5 %	11-15 %	10-12,5	2-2,5
Overskuddsflytting		8 %	7	1,5
Finansieringsmåter		3 %	2,5	0,5
Sum	6-8,5 %	25-31 %	22-26	4,5-5,5

TABELL 3: Langsiktige virkninger av endringer i selskapsskatten. Prosent og milliarder kroner. KILDE: NOU 2014:13

slutninger. Resultatene viser også at reduksjonen i den formelle skattesatsen bidrar til å redusere problemet med overskuddsflytting. Utvalget anslår at reduksjonen i skattesatsen til 20 prosent isolert sett vil redusere overskuddsflyttingen med sju milliarder kroner, noe som tilsvarer 1,5 milliarder kroner i økte skatteinntekter.

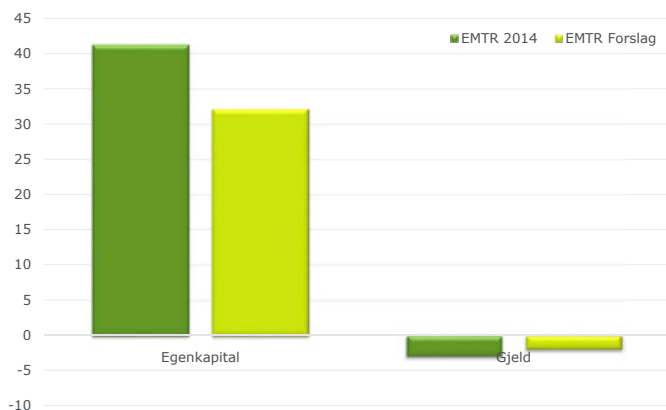
Som nevnt over, er gjeld en skattefavorisert finansieringskilde i det norske skattesystemet. Reduksjonen i skattesatsen demper denne skattefavoriseringen noe, jf. figur 3.6. I tillegg reduseres forskjellen noe av forslaget om å stramme ytterligere inn i begrensningen i rentefradraget som ble innført i 2014. Forskjellen i den effektive marginale skattesatsen på gjelds- og egenkapitalfinansierte prosjekter er fortsatt stor. På dette punktet kan man ikke si at

utvalget har kommet helt i mål. Utvalget finner imidlertid at den reduserte forskjellen som følge av satsreduksjonen på sju prosentpoeng gir en reduksjon i gjeldsfinansieringen på én prosent, noe som øker skattegrunnlaget med om lag 2,5 milliarder kroner og skatteinntektene med 0,5 milliard kroner (tabell 3).

I vedlegg 3 i Scheel-utvalgets rapport er det gjort beregninger som viser at gjeldsgraden i norske selskaper samlet sett på 58,6 prosent (2012) er om lag fem prosentpoeng høyere enn det som er samfunnsøkonomisk optimalt, dvs hva den ville vært dersom gjeld og egenkapital hadde blitt behandlet skattemessig likt. Det samfunnsøkonomiske tapet som følge av dette er beregnet til nærmere tre prosent av totale skatteinntekter fra selskaper (drøyt 2,5

Effektive marginalsattesatser

Dagens regler og utvalgets forslag

FIGUR 3.6: Effektive marginalsattesatser. Dagens regler og utvalgets forslag. KILDE: NOU 2014:3

milliarder kroner). En metode for å oppnå lik behandling av gjeld og egenkapital er å innføre et fradrag for finansieringskostnadene knyttet til egenkapitalen på samme måte som for gjeldsrentekostnader. Dette fradraget omtales i litteraturen som Allowance for Corporate Equity (ACE) og er grundig utredet i utvalgets rapport.³ Fradraget løser problemene med manglende finansierings- og periodiseringsnøytralitet som er omtalt over. Det betyr for eksempel at det ikke lenger spiller noen rolle hvilke avskrivningssatser som benyttes og problemene med feilaktige avskrivningssatser vil bli eliminert. Provenytapet ved å innføre et slikt fradrag avhenger av utformingen, rentenivået og tidshorisonten, men utvalget anslår det til drøyt tre milliarder kroner årlig under rimelige forutsetninger.⁴ Det mest interessante er imidlertid effekten av en slik modell på investeringene. Med et slikt system vil ikke en investering som gir en avkastning som akkurat tilsvarer finansieringskostnadene for totalkapitalen (gjeld pluss egenkapital), skattlegges (dvs at EMTR er lik null både for gjeld og egenkapital). Skattesystemet blir derfor helt nøytralt med tanke på marginale investeringsbeslutninger og nivået på investeringene blir uavhengig av skattleggingen. Isolert sett finner utvalget at innføringen av et slikt fradrag alene kan øke investeringene med 22 prosent, altså uten å redusere dagens selskapskattesats.⁵ Dersom skattesatsen reduseres til 24 prosent finner utvalget at en ACE-modell øker investeringene med 23,9 prosent. Utvalget mener en slik modell har gode egenskaper og er gjennomførbar, men at administrative kostnader og utfordringer knyttet til integrasjon med personbeskatningen taler imot.

³ En variant av ACE-modellen er den såkalte ACC-modellen (Allowance for Corporate Capital) hvor man gir samme sjablongfradrag for både gjeld og egenkapital, men hvor det ikke gis fradrag for faktiske gjeldsrenter. Denne modellen vil være noe mindre provenytkrevende og samtidig fjerne problemene med overskuddsflytting ved hjelp av rentefradragene.

⁴ Anslaget på provenytapet varierer fra tilnærmet null på kort sikt dersom fradraget bare gis for ny egenkapital til 10,8 milliarder kroner årlig dersom fradraget gis for all eksisterende egenkapital med et rentenivå på fem prosent i stedet for dagens risikofrie rente på 1,5 prosent.

⁵ Beregningen er basert på elastisiteter utarbeidet av De Mooij og Ederveen (2008) for en konstantstrømskatt. En ACE-modell er ekvivalent med en konstantstrømskatt. Forskjellen er at fradraget for investeringsavgiftene ikke blir gitt på investeringstidspunktet, men ved terminering av projektet. Denne fradragssattsetten blir investert kompensert for gjennom ACE-fradraget, slik at skattebelastningen i nåverdi blir den samme.

3.4 OPPSUMMERING

Skatt har betydning for investeringer. Skattleggingen påvirker investors avkastningskrav og dermed både nivå og sammensetningen av realkapitalen i Norge. Det er imidlertid vanskelig å påvise hvordan og hvor mye. I tillegg gjør en stadig økende globalisering av økonomien det vanskeligere å opprettholde en høy kildebasert beskatning av kapitalinntekter. Faren er at man mister skattegrunnlag og skatteinntekter til land med lavere skatt som følge av skattekonkurranse og overskuddsflytting.

Scheel-utvalget har gjort ulike beregninger for å belyse sammenhengen mellom selskapskatt og investeringer. Resultatene viser at en redusert og mer nøytral innretning av selskapskatten vil ha stor positiv effekt på investeringene, og at om lag 20-40 prosent av skattereduksjonen vil komme tilbake til statskassen gjennom økte skattegrunnlag. Effektene er spesielt sterke dersom man gir fradrag for finansieringskostnadene knyttet til egenkapitalen (ACE-fradrag), slik at man får likebehandling av gjeld og egenkapital i selskapsbeskatningen.

Referanser

- Balsvik, R., J. Moen, S. Jensen og J. Tropina (2009), *Kunnskapsstatust for hva økonomisk forskning har avdekket om flernasjonale selskapers internprising i Norge*. NOU 2009: 19. Vedlegg 3.
- Chen, D. and J. Mintz (2012), «2012 Annual Global Tax Competitiveness Ranking - A Canadian Good News Story», SPP Research Paper, Vol. 5 Issue 28.
- De Mooij, R. A. og S. Ederveen (2008), «Corporate Tax Elasticities. A Reader's Guide to Empirical Findings», Oxford University Centre for Business Taxation WP 08/22.
- Diamond, P. og J. Mirrlees (1971), *Optimal Taxation and Public Production I: Production efficiency*. American Economic Review 61, 8-27.
- Diamond, P. og J. Mirrlees (1971), *Optimal Taxation and public Production II: Tax Rules*. American Economic Review 61, 261-278.
- Egger, P., W. Eggert og H. Winner (2010), *Saving taxes through foreign ownership*. Journal of International Economics 81, 99-108.
- Heckemeyer, J. H. og M. Overesch (2013), «Multinationals' Profit Response to Tax Differentials: Effect Size and Shifting Channels», ZEW Discussion Paper 13-045.
- NOU 2003: 9 «Skatteutvalget – Forslag til endringer i skattesystemet», Finansdepartementet, Oslo.
- NOU 2014: 13 «Kapitalbeskatning i en internasjonal økonomi», Finansdepartementet, Oslo.
- Spengel, C. et al. (2012), «Effective Tax Levels using the Devereux/Griffith Methodology», Project for the EU Commission 2012, TAXUD/2008/CC/099.
- Sørensen, P. B. (2014), «Measuring the Deadweight Loss from Taxation in a Small Open Economy. A general method with an application to Sweden.» Journal of Public Economics 117 (2014), 115-124.

4. Markedet for norsk offshore leverandørindustri fremover

Av Rystad Energy AS

INNLEDNING

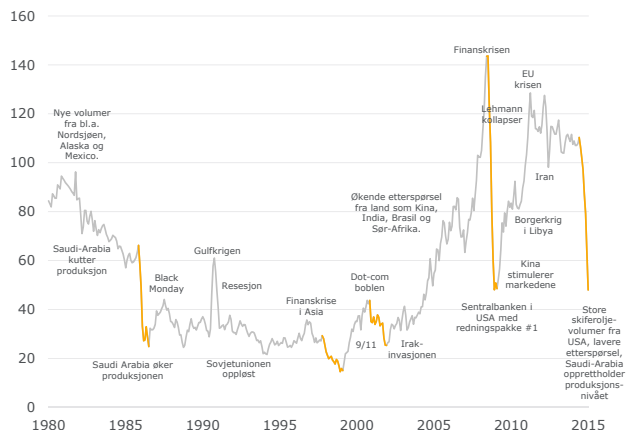
Oljeprisen har falt kraftig fra juni 2014 til inngangen av 2015 og det er skapt større usikkerhet for det fremtidige markedet for norske leverandører til olje- og gassnæringen. Rystad Energy har laget en omfattende rapport for Norsk Industri som vurderer den globale balansen i tilbud og etterspørsel etter olje og hvilke konsekvenser den har for norske leverandører. Med bakgrunn i fundamentale analyser er det mulig å gi indikasjon på utviklingen av oljeprisen de neste årene, hvilket gir grunnlag for å anslå hvordan investeringene til oljeselskapene vil utvikle seg, både globalt og på norsk sokkel. Noen høydepunkter fra denne rapporten er gjengitt i dette kapitlet.

Totalt sett forventes det at oljeprisen vil være relativt lav gjennom 2015 for deretter å passere

70 dollar i løpet av 2016 med videre økning i 2017. De globale investeringene er ventet å falle i både 2015 og 2016. Også i det norske markedet er det forventet en betydelig nedgang i 2015, men nedgangen kan snu allerede i 2016 på grunn av Johan Sverdrup og etterslep på boring og vedlikehold.

Bakgrunn for oljeprisfallet

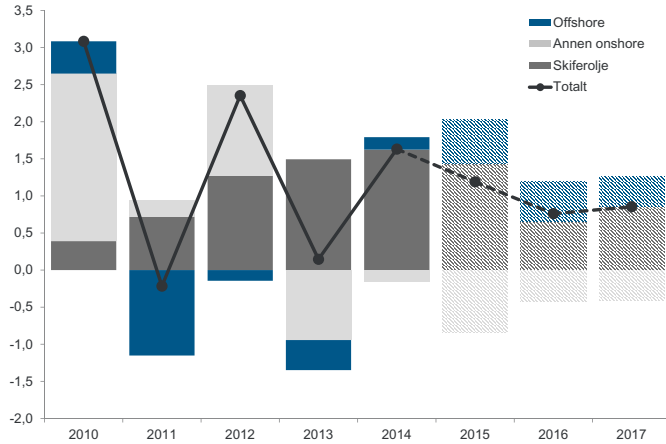
Som man kan se av **Figur 1** har oljeprisen falt nesten 60 prosent siden juni. Dette er et fall som er omtrent like stort som tidligere store oljepriskollaps. Fallet skyldes primært et tilbudsjokk fra skiferolje, men i tillegg har overraskende svak etterspørsel i Europa forsterket ubalansen. OPEC, med Saudi Arabia i spissen, ville i en slik situasjon normalt ha forsvart oljeprisen med kutt, men denne gangen velger Saudi Arabia å ikke gripe inn, og det er minst seks grunner til dette som vi kommer tilbake til.

FIGUR 1: Historisk utvikling av oljeprisen (dollar per fat, reelt per desember 2014)

*) Arabian Light fra 01.01.1980-29.03.1983, WTI fra 30.03.1983-22.06.1988, Brent fra 23.06.1988-d.d.

KILDE: RYSTAD ENERGY ANALYSER; BLOOMBERG; U.S. BUREAU OF LABOR STATISTICS

FIGUR 2: Global tilbudsvekst i oljeproduksjon *) (millioner fat per dag)

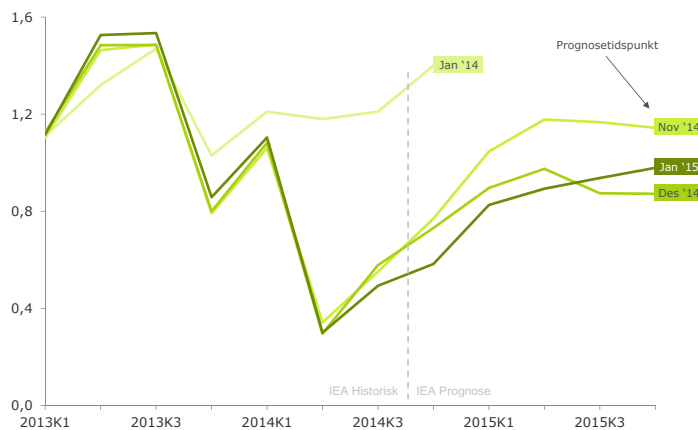
*) Inkluderer olje, kondensat og NGL

KILDE: RYSTAD ENERGY UCUBE

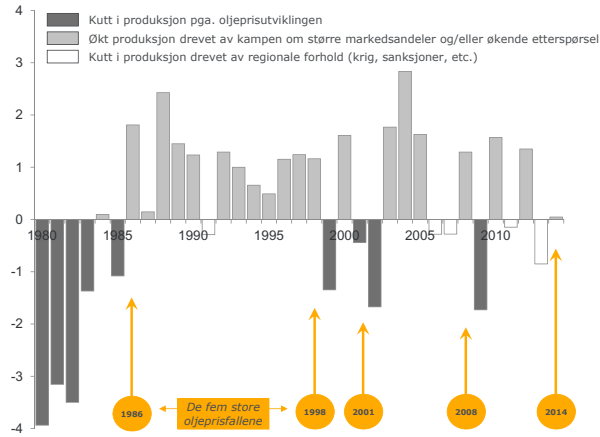
Veksten i skiferolje har vært kjent i markedet en stund, men i 2014 var den store overraskelsen at produktiviten hadde økt enda mer enn forventet. Dette skyldes primært to forhold:

- 1) Brønnproduksjonen har økt vesentlig blant annet på grunn av økt mengde sandinjeksjon.
- 2) Hver rigg borer langt flere brønner per år.

For eksempel i Eagle Ford har antall brønner per rigg per år økt med en faktor på tre siden 2008. Som **Figur 2** viser har dette resultert i at det er skiferolje som har stått for det meste av veksten i tilbudet av olje og gassbaserte væsker (Natural Gas Liquids, heretter NGLs). Veksten siden 2010 savner sistedykke historisk. Den årlige

FIGUR 3: Global etterspørselsvekst for olje for ulike prognosetidspunkt (millioner fat per dag). KILDE: IEA OMR

FIGUR 4: Endring i oljeproduksjon fra OPEC-landene *) (millioner fat per dag)

*) Inkluderer historisk produksjon i Irak

KILDE: RYSTAD ENERGY ANALYSER, UCUBE

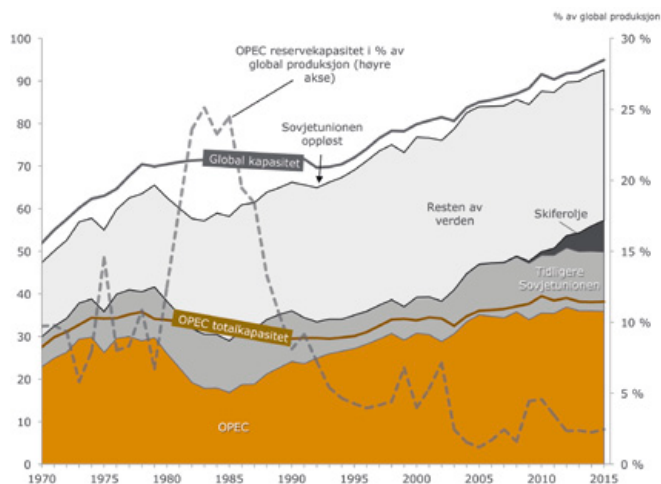
veksten har vært på mer enn 1 million fat per dag. Denne veksten er ventet å avta i 2015, men vi vil fremdeles mest sannsynlig se høyere produksjon i 2015 enn i 2014 til tross for forventet betydelig nedgang i investeringer og boreaktivitet. Dette skyldes dels at det er mange måneders ledetid fra brønnene bores til de begynner å produsere, at selskapene prioriterer de beste brønnene når investeringer kuttes, at en del av produksjonen er finansielt sikret på høyere oljepriser og generelt at det var en stor vekst gjennom 2014 som gjør at man starter på et høyt nivå ved inngangen til 2015.

I tillegg til den overraskende sterke produksjonsveksten fra skiferolje overrasket den globale etterspørselen med å bli langt lavere enn forventet som vist i **Figur 3**. Ved inngangen av 2014 forventet det OECD baserte International Energy Agency (IEA) en etterspørselsvekst på 1,25 millioner fat per dag i 2014. Den endte mer enn 600 000 fat per dag lavere. Primært skyldes dette nedgang i etterspørsel fra Frankrike og Tyskland. Det er også ventet fallende etterspørsel fra Russland i 2015 på grunn av den økonomiske nedgangen der og IEA reviderte derfor ned 2015-prognosene sine fra november til desember 2014. I situasjoner med tilsvarende ubalanse i tilbud og etterspørsel har OPEC, hovedsakelig

Saudi Arabia, kuttet i oljeproduksjon for å forsvare oljeprisen. Dette er vist i **Figur 4**. OPEC har stort sett kuttet sin produksjon året etter et fall i oljeprisen. Denne gangen har Saudi Arabia valgt å ikke gripe inn med produksjonskutt, men i stedet økt riggaktiviteten betydelig. Følgende vurderinger fra Saudi Arabia kan ligge bak dette:

1. Lavere oljepriser er positivt for den globale økonomien og på sikt vil dette bedre etterspørselen etter olje
2. Forsøke å redusere amerikansk skiferoljeproduksjon og i hvert fall lære hvordan aktivitet og produksjonsnivå blir påvirket av lav pris.
3. Svekke Iran i den regionale maktbalansen
4. Disiplinere andre OPEC land som historisk har vært mindre lojale mot kvoter
5. Svekke Russland og støtte Vesten i lys av konfliktene i Syria og Ukraina
6. Utsette dypvannsprosjekter og oljesandprosjekter

Sist gang et oljeprisfall primært var drevet av et tilbudssjokk var i 1985-86. Derfor er det mange som sammenligner dagens situasjon med 1985-86. Men det er store forskjeller på de fundamentale forholdene i dag og den gang. Fra starten av 80-tallet prøvde OPEC å demme opp

FIGUR 5: Reservekapasitet i OPEC vs. global oljeproduksjon (millioner fat per dag)
 Høyre akse gjelder den stiplede linjen som viser OPECs reservekapasitet i prosent av global produksjon
 KILDE: RYSTAD ENERGY RESEARCH AND ANALYSIS, RYSTAD ENERGY UCUBE

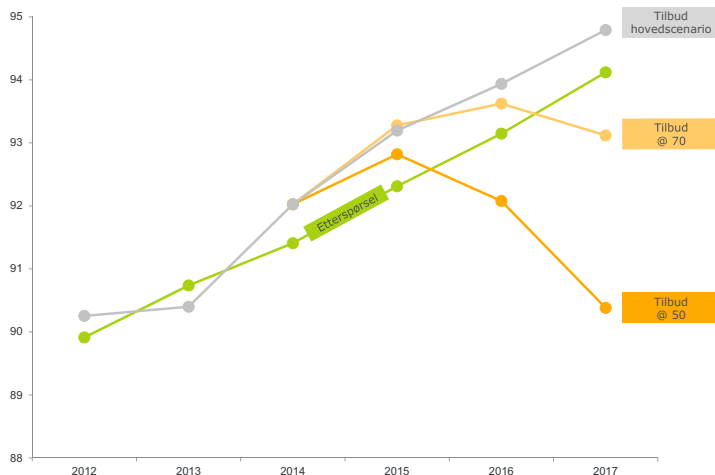
for fallende etterspørsel ved å kutte kraftig i egen produksjon som vist i **Figur 4**. Disse kuttene sammen med stopp i produksjon fra Irak og Iran på grunn av krigen mellom de to landene gjorde at det i 1985 totalt sett var 16 millioner fat per dag i ledig kapasitet. Det tok da 15 år før OPEC var tilbake på samme produksjonsnivå. Som man kan se av **Figur 5** sank OPECs totale produksjonskapasitet noe i etterkant av toppen i 1980, men ved kollapsen i 85/86 utgjorde deres totale reservekapasitet likevel ca. 25% av global produksjon. Siden dette har OPECs faktiske reservekapasitet i prosent av den globale produksjon avtatt og har, med unntak av under kuttene omkring finanskrisen, balansert omkring kun 2% av den globale produksjonen. Altså er situasjonen nå fundamentalt forskjellig fra 1985/86 situasjonen og det er ingen tegn til at vi får femten år med stor overkapasitet denne gang.

Balanse i tilbud og etterspørsel på kort og mellomlang sikt

Som diskutert er det for øyeblikket en stor ubalanse i tilbud og etterspørsel av olje. Ved inngangen til 2015 er det nesten 2 millioner fat per dag i overkapasitet. Ved å analysere hvordan tilbudet har endret seg som en funksjon av oljeprisen i tidligere perioder samt ved å studere i detalj nye felt som starter opp, er det mulig å

beregne hvilken produksjon som vil komme ved forskjellige oljepriser fremover gitt hypoteser om fremtidig etterspørselsvekst. Grafen i **Figur 6** viser hvordan veksten i oljeproduksjonen sannsynligvis vil endre seg som en funksjon av oljeprisen. Dette kan så sammenlignes med veksten i etterspørsel etter olje. I et 50 dollar-scenario vil det ut fra disse beregningene være nok olje i 2015 mens det blir et underskudd på olje i 2016. I et 70 dollar-scenario vil markedet ha nok olje gjennom hele 2016 mens underskuddet på olje kommer i løpet av 2017. Vi har også vist et scenario som balanserer tilbud og etterspørsel på sikt som vi kaller «hovedscenarioet». I dette scenariet er oljeprisen 70 dollar per fat i 2016, 80 dollar per fat i 2017. Den videre utviklingen er ikke vist i grafen, men oljeprisen stiger deretter til over 100 dollar per fat i 2020.

I tillegg til tilbudssiden er det flere andre faktorer som også spiller inn. Selv med en relativt lav oljepris, rundt 70 dollar per fat, vil den forventede lageroppbyggingen føre til en viss forsinkelse i markedet fordi man vil begynne å trekke fra lagrene igjen, noe som bremser utviklingen mot høyere oljepris. På den andre siden vil den lave oljeprisen kunne føre til en bedring i verdensøkonomien og større etterspørselsvekst. I tillegg kan OPEC snu i sin politikk og kutte produksjon i løpet av 2015. Andre geopolitiske

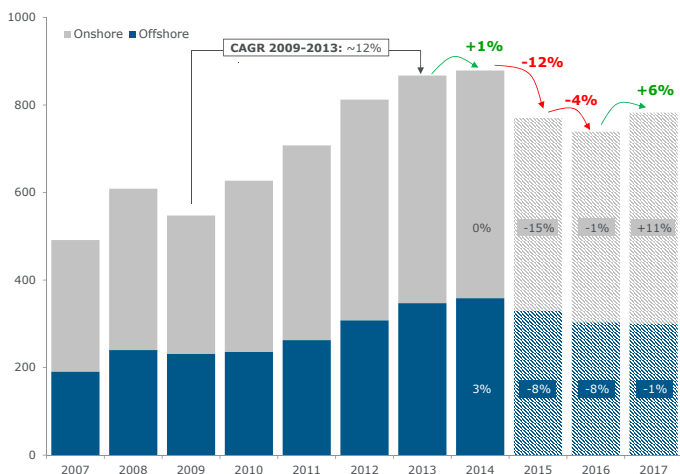

FIGUR 6: Global tilbud og etterspørsel av olje (millioner fat per dag). KILDE: RYSTAD ENERGY

hendelser eller overraskende tilbudsavbrudd vil også påvirke oljeprisen. I tillegg vil klimapolitikk og nye teknologigjennombrudd kunne påvirke etterspørsel og tilbud, men effekten av dette vil trolig ikke være synlig i det korte bildet vi fokuserer på her.

Utsikter for globale olje- og gassinvesteringer

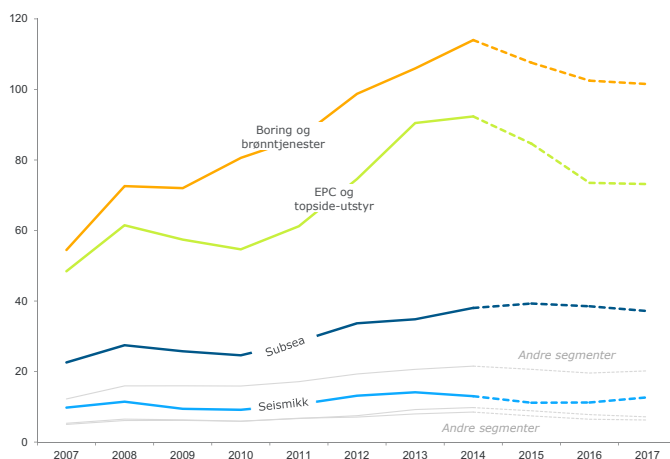
Det kraftige oljeprisfallet i andre halvdel av 2014 og begynnelsen av 2015 har stor innvirkning på investeringsbudsjettene til oljeselskapene. Men de økonomiske utfordringene for oljeselskapene

FIGUR 7: Globale olje- og gassinvesteringer (milliarder dollar, nominelle verdier)

Inkl. investeringer og lettekostnader onshore og offshore. Forutsetter 2,5 % nominell inflasjon fremover. CAGR = Gjennomsnittlig årlig vekstrate.

KILDE: RYSTAD ENERGY UCUBE

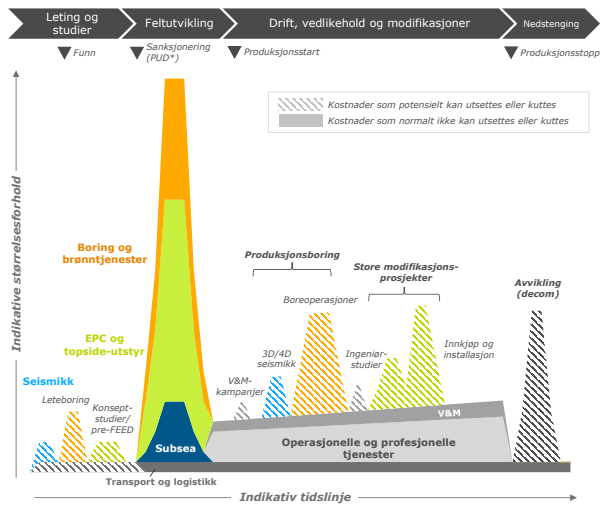
FIGUR 8: Globale offshore olje- og gassinvesteringer per segment (milliarder dollar, nominelle verdier).

KILDE: RYSTAD ENERGY DCUBE

startet allerede før oljeprisfallet. Etter en periode med økte kostnader kombinert med flat til nedadgående oljepris var kontantstrømmen allerede anstrengt for de fleste store oljeselskap. Dermed så man at investeringene flatet ut allerede i 2014 etter fire år med tosifret prosentvis vekst, som angitt i **Figur 7**. Rystad Energy estimerer en global nedgang i olje- og gassinvesteringer inkludert letekostnader på rundt 12% i 2015 relativt til 2014. I 2016 forventes investeringene å falle ytterligere, men fra 2017 kan man se starten på en ny vekstsyklus i takt med økende oljepriser. Fallet i 2015 vil være synlig bredt på tvers av de fleste segmenter, men vi ser et spesielt sterkt fall i boreaktiviteten knyttet til skiferoljeprosjekter i USA. Onshore-investeringene er forventet å flate ut i 2016 ettersom mange av de store kuttene forventes å komme i 2015, samt at oljeprisen er forventet å bedre seg i 2016. Historisk har investeringer onshore reagert raskere og kraftigere enn offshore, hvilket man også så i perioden etter finanskrisen. Investeringer i offshore forventes å falle mindre i 2015, men over en lengre periode enn onshore, rundt 8 prosent både i 2015 og 2016. Deler av nedgangen kan forklares uavhengig av oljeprisfallet, ved at man hadde en bølge av store kontraktstildelinger i 2011 og 2012. Dette gjelder blant annet LNG-prosjekter i Australia (Prelude, Ichthys og Wheatstone), mens det var færre slike

tildelinger i 2013 og 2014 som kunne bidratt til å opprettholde et høyt nivå inn i 2015 og 2016. Investeringer offshore er forventet å flate ut i 2017 før en ny vekstperiode begynner i 2018.

De globale investeringene, spesielt offshore, betyr mye for norske leverandører. I 2013 hadde norske leverandører over 200 milliarder kroner i internasjonal omsetning og 320 milliarder kroner i omsetning relatert til den norskbaserte olje- og gassindustrien. I **Figur 8** er de globale offshore-investeringene brutt ned på ulike segmenter innen leverandørindustrien. De viktigste segmentene sett med norske øyne er markert; boring og brønntjenester, EPC (engineering, procurement and construction) og topside utstyr, subsea og seismikk. Her kan man se hvordan ulike segmenter blir påvirket av oljeprissvingningen med forskjellig tidsforsinkelse. Seismikk blir rammet umiddelbart, deretter påvirkes boring og brønn, mens EPC og subsea ligger senest i syklusen. Seismikk er hovedsakelig drevet av letevirsomhet, mens EPC og subsea drives mer av feltutvikling som har lengre tid fra beslutning til utførelse. Borerelaterte segmenter påvirkes av begge deler. Som nevnt tidligere var det av ulike grunner færre store feltutviklingsprosjekter som ble sanksjonert i 2013 og 2014 hvilket forklarer fallet i EPC allerede i 2015. Grunnen til at det

FIGUR 9: Indikative størrelser på investeringer i forbindelse med utbyggingsprosjekter

*) PUD: Plan for Utvikling og Drift. KILDE: RYSTAD ENERGY ANALYSER

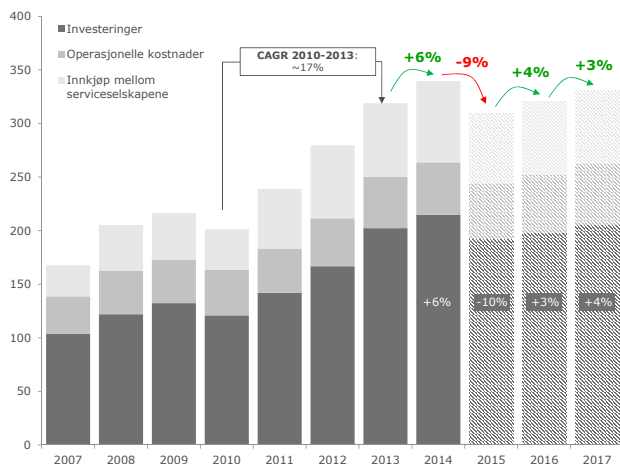
ikke forventes tilsvarende fall i subsea er at det er et skifte i offshore-utbygginger globalt mot dypere vann som krever mer subsea-løsninger. I **Figur 8** fremgår det at seismikk kan forventes å snu allerede i 2016. For å illustrere mer detaljert hvordan ulike segmenter påvirkes har vi i **Figur 9** gitt en konseptuell fremstilling av hvilke innkjøp som gjøres av oljeselskapene i løpet av et felts levetid.

Det første oljeselskapene kutter i er letekostnader. Et felt som er funnet og ikke besluttet utbygget vil også være gjenstand for kutt gjennom å utsette feltutbyggingen i kortere eller lengre tid. Når feltet er besluttet utbygget er det som regel lite rom for kutt på grunn av bindende kontrakter med leverandører. Videre inn i driftsfasen vil det være et jevnt pådrag av operasjonelle kostnader knyttet til driften av feltet, inkludert vedlikehold og modifikasjoner (V&M). Deler av disse kostnadene vil være relativt faste, men vedlikeholdsprosjekter som ikke er kritiske for sikker drift kan oljeselskapene velge å utsette eller kutte. Dette gjelder også større modifikasjonsprosjekter som ofte faller inn i EPC segmentet. I tillegg kan oljeselskapene utsette eller kutte kostnader knyttet til produksjonsbrønner i driftsfasen som kunne ha økt utvinningen. Til slutt, når et felt har sluttet å produsere, er det en

del kostnader knyttet til nedstengning. Sistnevnte gir ingen verdiskaping for oljeselskapene og blir derfor ofte utsatt så lenge som mulig. For eksempel på britisk sokkel er det mange felter som har sluttet å produsere, men som offisielt ikke er nedstengt ennå.

Det norske offshore-markedet

Det norske offshore-markedet gjenspeiler delvis det globale markedet og er gjengitt i **Figur 10**. Merk at dette representerer det totale markedet for leverandører i Norge og inkluderer både investeringer og operasjonelle kostnader, samt innkjøp som går mellom serviceselskapene inkludert innkjøp til selskap som eksporterer boreutstyr eller fartøy som brukes utenfor Norge. Som det fremgår av figuren har investeringsnivået økt 17 prosent årlig fra 2010 til 2013, drevet både av økt aktivitet og høyere priser. Fra 2013 til 2014 observerte man en mer moderat vekst på 6%, hovedsakelig drevet av et lavere investeringsnivå fra Statoil på grunn av anstrengt kontantstrøm. Oljeprisfallet i siste halvdel av 2014 og begynnelsen av 2015 sammen med nedgangen i nye utbyggingsprosjekter er forventet å ytterligere drive ned investeringsnivået på norsk sokkel. Rystad Energy estimerer en nedgang i investeringene på ca. 10% i 2015. Det norske

FIGUR 10: Oljeservicemarkedet i Norge (milliarder kroner, nominelle verdier).

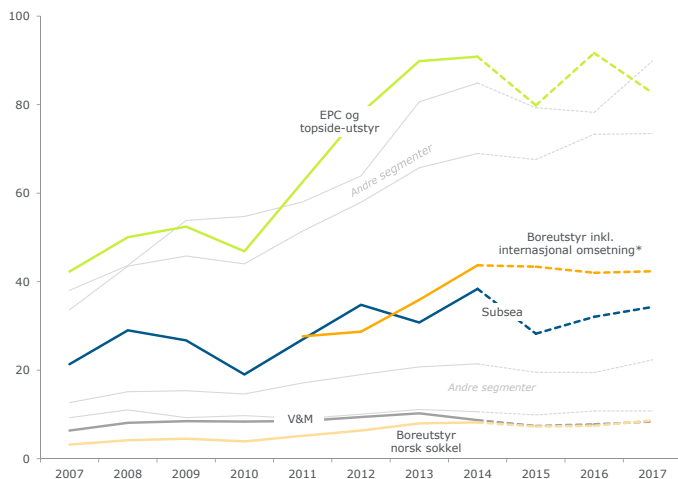
KILDE: RYSTAD ENERGY ANALYSER; OFFSHORE MARKET REPORT (OMR)

markedet skiller seg fra det globale ved at store kontraktstildelinger til Johan Sverdrup-prosjektet vil kunne gi vekst igjen allerede i 2016. Det finnes andre kilder som antyder en enda sterkere nedgang på kort og lang sikt i lys av oljeprisfallet. Men våre beregninger viser at relativt store kutt er tatt allerede i 2014. Rystad Energy tar også med bidrag fra andre felt som ikke er besluttet i tillegg til Johan Sverdrup, blant andre Maria, Bream (Vette), Zidane og på litt lengre sikt Johan Castberg og Snorre 2040. Dersom disse prosjektene likevel ikke blir besluttet vil markedsutviklingen kunne bli svakere enn antydnet her. Driftskostnader er ventet å holde seg mer stabile, mens innkjøp mellom leverandørene er ventet å falle i 2015, for så å flate ut i 2016 og 2017.

I **Figur 11** er det norske markedet fra 2007 til 2014 vist med videre prognoser frem mot 2017. Figuren fremhever fem viktige segmenter for Norsk Industri, der også den potensielle internasjonale omsetningen til leverandører innen boreutstyr er inkludert siden dette er et stort marked for deler av de norske leverandørene. De fleste segmentene fulgte oppgangen etter finanskrisen og hadde en viss vekst inn i 2014. Unntaket var V&M markedet (ikke inkludert

større modifikasjoner) som falt meget markert i andre halvdel av 2014, hovedsakelig drevet av innsparinger fra Statoil som var annonsert allerede før oljeprisfallet. Det forventes at andre operatører etter hvert også vil kutte mer. For 2014 er det estimert et fall på 15% for det totale V&M markedet og 2015 er forventet å falle tilsvarende før det kommer en liten oppgang i 2016, ettersom det forventes at det vil bygge seg opp et vedlikeholdsetterslep.

EPC er det av segmentene som så sterkst vekst fra 2010, blant annet på grunn av at kontrakter for tolv nye plattformdekk (topside) ble tildelt i perioden frem til 2013. Selv om mange av disse ble tildelt til utenlandske verft har det vært mange norske leveranser til prosjektene. Ettersom mange av disse prosjektene nå nærmer seg ferdigstillelse forventes det som nevnt en nedgang i 2015. Johan Sverdrup er den største og mest konsentrerte feltutbyggingen i Norge noensinne med fire store plattformutbygginger i første fase og omkring 120 milliarder kroner i investeringer i denne fasen. Deretter følger ytterligere fire plattformer på sikt hvorav planleggingen av disse allerede er i gang. Gitt dette vil investeringsnedgangen kunne bli snudd allerede i 2016, men som nevnt over krever

FIGUR 11: Oljeservicemarkedet i Norge per segment (milliarder kroner, nominelle verdier)

*) Internasjonal omsetning inkluderer eksport fra norske selskaper, og omsetning hos datterselskaper lokalisert i utlandet

KILDE: RYSTAD ENERGY OFFSHORE MARKET REPORT

dette at også andre prosjekter blir besluttet. Hvis ikke kan det komme en ny nedgang i 2017.

Når det gjelder boreutstyr er det globale aktivitetsnivået, målt i antall nye rigger under konstruksjon, nå på sitt høyeste siden tidlig på 80-tallet, og 2014 vil trolig ende opp som et rekordår for norske leveranser. Markedet i 2015-2017 antas å være svakt fallende, mens på lengre sikt vil antall rigger under konstruksjon falle betydelig på grunn av det nåværende svake riggmarkedet.

Svekkelsen av den norske kronen har så langt ikke påvirket inntjeningen i allerede inngåtte kontrakter for norske leverandører

fordi disse kontraktene stort sett er sikret mot valutanimvået på inngåelsestidspunktet. Men for fremtidige kontrakter vil en svak norsk krone gjøre at norske leverandører fremstår som mer konkurransedyktige, for eksempel i konkurranse mot utenlandske verft og utstyrsleverandører. Ellers observeres det at norske leverandører omstiller seg ved å redusere sin egen bemanning og utsette investeringsprogrammer, noe som sammen med det å være ledende på teknologi og leveransekvilighet synes fornuftig for å bevare konkurransekraft og vinne nye prosjekter når markedet kommer tilbake for fullt om noen år.

5. Betydelig realvekst til næringsrettet FoU

Av Egil Kallerud, Bo Sarpebakken og Espen Solberg, Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU)

Regjeringens mål om økt satsing på næringsrettet forskning og utvikling (FoU) er fulgt opp med en betydelig realvekst i de to siste statsbudsjettene. Men i 2015 øker FoU-bevilgningene fra næringsrettede departementer noe mindre enn de samlede forskningsbevilgningene. Det gjelder også om vi inkluderer effekten av økt skattefradrag for FoU-investeringer (SkatteFUNN).

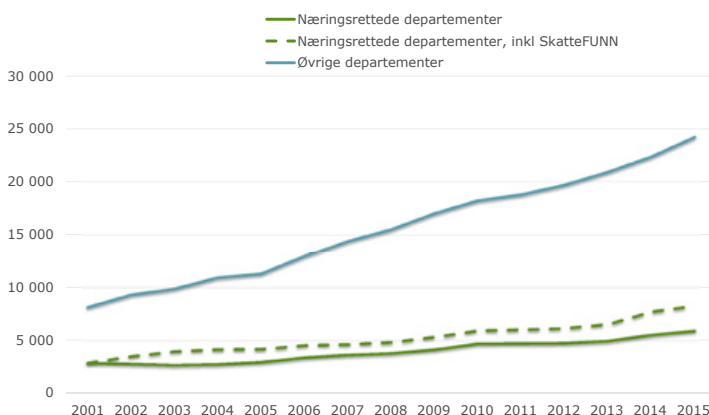
I fjorårets konjunkturrapport presenterte NIFU en gjennomgang av næringsrettet FoU i Norge (se kapittel 3 i Norsk Industris Konjunkturrapport 2014). Ved å måle næringsrettet FoU på tre ulike måter fant vi at grovt sett hver femte forskningskrone som bevilges over offentlige budsjetter, har et direkte næringsrettet formål. Vi fant også at FoU-bevilgningene til de såkalte «næringsdepar-

tementene» (NFD, LMD, KMD og OED) har økt noe mindre de siste 15 årene sammenliknet med totale FoU-bevilgninger. Unntaket var statsbudsjettet for 2014 hvor FoU-bevilgningene over næringsdepartementenes budsjetter økte vesentlig mer enn øvrige FoU-bevilgninger. I denne artikkelen oppdaterer vi bildet med nye tall og anslag.

Figur 5.1 viser utviklingen over tid i FoU-bevilgningene fra næringsdepartementene sammenliknet med FoU-bevilgningene for øvrige departementer. Den stiplede linjen viser bevilgningene over de nevnte departementene inklusive provenytopp fra SkatteFUNN-ordningen.

Høsten 2014 la regjeringen frem en langtidsplan for forskning hvor «Styrket konkurransekraft og innovasjonsevne» er ett av tre overordnede mål. Planen ble lagt frem samtidig med budsjettproposisjonen for 2015, der det ble foreslått

Bevilgninger til FOU over vedtatt statsbudsjett og SkatteFUNN

FIGUR 5.1: Bevilgninger til FoU over vedtatt statsbudsjett + SkatteFUNN. 2001-2015. Millioner kroner, løpende priser.

KILDE: NIFU, STATSBUDSJETTANALYSEN/REGJERINGENS ANSLAG FOR 2015 I PROP. 1 S (2014-2015)/SKATTESTATEN/FINANSDEPARTEMENTET

å øke de næringsrettede FoU-bevilgningene i statsbudsjettet for 2015 med 6,1 prosent nominelt. Gjennom budsjettforliket mellom regjeringspartiene og samarbeidspartiene Venstre og Kristelig Folkeparti ble de samlede FoU-bevilgningene økt med ytterligere om lag 100 millioner kroner. Tilleggene i budsjettforliket kom i stor grad høyere utdanningsinstitusjoner til gode.

Realveksten i næringsdepartementenes FoU-bevilgninger i 2015 blir med dette på 3,3 prosent. Det gir en lavere realvekst enn i FoU-bevilgningene fra øvrige departementer (4,8 %) så vel som i FoU-bevilgningene totalt (4,5 %). Realveksten i 2015 i næringsdepartementenes FoU-bevilgninger er dermed også lavere enn den var i 2014. Veksten i FoU-bevilgningene for 2015 var særlig knyttet til bevilgninger over Kunnskapsdepartementets budsjett til EU-kontingent, til utvikling av «verdensledende miljøer» ved universiteter og høyskoler, forskningsinfrastruktur, fri forskning og rekrutteringsstillinger. Disse bevilgningene kan selvsagt også ha relevans for næringslivet, selv om de ikke har næringslivets FoU-behov som primære hensyn. Veksten i de næringsrettede FoU-bevilgningene omfatter i første rekke støtte til kommersialisering av FoU, marin forskning,

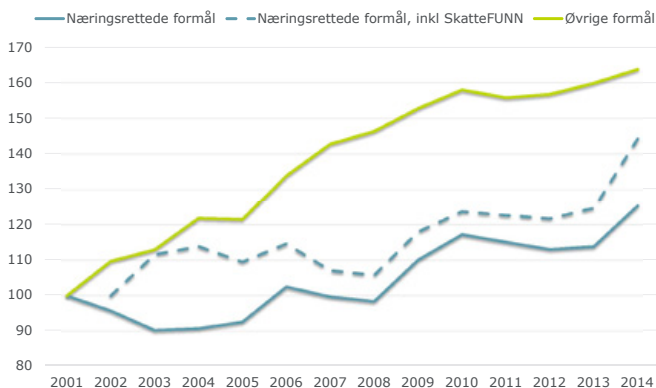
muliggjørende teknologier og Forskningsrådets brukerstyrte innovasjonsarena (BIA).

Videre er det verdt å påpeke at veksten i næringsdepartementenes FoU-bevilgninger i 2015 i all hovedsak kommer over budsjettet til Nærings- og fiskeridepartementet. Flere av de andre FoU-tunge næringsdepartementene har nullvekst eller realkutt i sine FoU-bevilgninger. FoU-bevilgningene over næringsdepartementene vil med dette utgjøre i underkant av seks milliarder kroner i 2015. Det tilsvarer nesten 20 prosent av budsjettets samlede FoU-bevilgninger.

Ser vi de to budsjettene til Høyre-/Frp-regjeringen under ett, har næringsdepartementenes FoU-bevilgninger hatt en årlig realvekst på 5,3 prosent, mens øvrige departementers FoU-bevilgninger kommer ut med en realvekst på rundt fire prosent per år. Men det er altså den høye veksten i 2014 som gjør at næringsdepartementenes FoU kan sies å ha vært prioritert høyere enn andre FoU-formål av sittende regjering.

I tillegg til å se på hvilke departementer som bevilger midlene, kan næringsrettet FoU også avgrenses ved å se på hvilke formål de ulike bevilgningene klassifiseres under. Denne

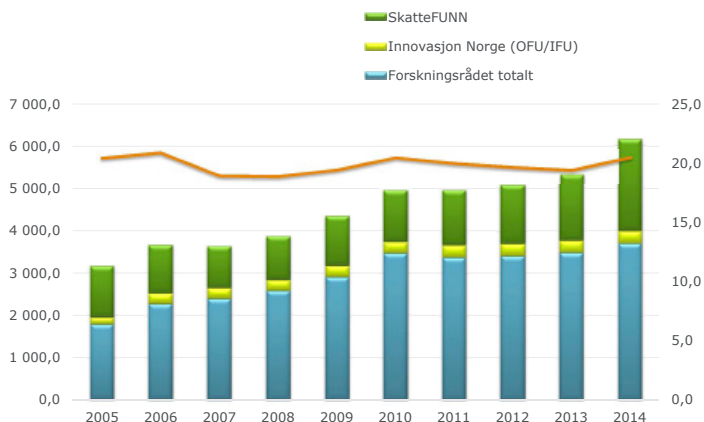
Realutviklingen i bevilgninger til FoU over vedtatt statsbudsjett og SkatteFUNN

FIGUR 5.2: Realutviklingen i bevilgninger til FoU over vedtatt statsbudsjett og Skattefunn 2001-2014. (2001=100).

KILDE: NIFU, STATSBUDSJETTANALYSEN/SKATTEFUNN

Bevilgninger til næringsrettede FoU-virkemidler gjennom Norges forskningsråd, Innovasjon Norge og SkatteFUNN-ordningen

FIGUR 5.3: Bevilgninger til næringsrettede FoU-virkemidler gjennom Norges forskningsråd, Innovasjon Norge og SkatteFUNN-ordningen i perioden 2005-2014. Millioner kroner (venstre y-akse) og som andel av samlede FoU-bevilgninger (høyre y-akse).

formålsinndelingen følger internasjonale standarder, og næringsrettede formål (economic development) er en av hovedkategoriene. Figur 5.2 viser realutviklingen for midler til dette formålet sammenliknet med andre formål for perioden 2001-2014.

Denne sammenlikningen gir langt på vei det samme bildet som når bevilgende departementer legges til grunn. Næringsrettede formål hadde en svak utvikling i innledningen på perioden, og da spesielt i 2002 og 2003. Deretter var det svak men ujevn realøkning frem til 2010. Siden har næringsformålene hatt en flat utvikling frem til 2013. Tallene for 2014 viser en realvekst i bevilgninger til næringsrettede formål på rundt ti prosent, mens øvrige formål hadde en vekst på vel to prosent. Tall for 2015 er ikke klare for denne indikatoren.

Den tredje målemetoden er basert på en mer kvalitativ vurdering og kartlegging av bevilgninger til sentrale næringsrettede virkemidler. I figur 5.3 summerer vi bevilgningene til de viktigste næringsrettede virkemidlene i Norges forskningsråd, Innovasjon Norge samt SkatteFUNN-ordningen. Denne fremgangsmåten gir det

samme vekstutslaget for 2014 som de andre metodene. Dette skyldes dels forhøyet anslag på provenytab under SkatteFUNN-ordningen, dels vekst i Forskningsrådets næringsrettede virkemidler. Bevilgningen til IFU/OFU-ordningen under Innovasjon Norge har imidlertid vært på samme nominelle nivå siden 2011. Det foreligger ikke publiserte tall for 2015 for Forskningsrådets budsjetter for sine ordninger.

SkatteFUNN-ordningen har siden den ble etablert i 2002 representert en stor del av støtten til næringsrettet FoU. Som vist i figur 5.1 og 5.2 kompenserte denne ordningen i noen grad for den svake utviklingen i næringsrettede FoU-bevilgninger i de første årene av perioden. Støtten under ordningen kommer til uttrykk som redusert skatt for bedrifter med godkjente prosjekter (provenytab). Betydelige utvidelser både i 2014- og 2015-budsjettene i støttegrunnlaget (maksimum støttesatser per prosjekt/bedrift) for SkatteFUNN-ordningen forventes å føre til kraftig vekst i statens provenytab. I budsjettproposisjonen for 2015 ble provenytabet anslått å øke med 120 millioner kroner i forhold til året før. Samtidig ble tidligere anslag for 2014 kraftig oppjustert, slik at samlet provenytab i 2014 nå er

anslått å bli nesten 400 millioner kroner høyere enn det regjeringen først la til grunn da 2014-proposisjonen ble lagt frem.

Om dette slår til, vil realveksten i provenytab fra SkatteFUNN og næringsrettede FoU-bevilgninger samlet utgjøre nesten 13 prosent i 2014 og fire prosent i 2015. Det forsterker bildet av 2014 som et bedre år for næringsrettet FoU enn 2015. Budsjettproposisjonens anslag på provenytabet for 2014 og 2015 er imidlertid foreløpige og usikre.

En annen relevant ordning under Innovasjon Norge gjelder støtte til pilot- og demonstrasjonsprosjekter innen miljøteknologi. I NIFUs analyser av bevilgninger til FoU i de årlige statsbudsjetter ligger denne ordningen i gråsonen mellom FoU og innovasjon, og er ikke inkludert i figur 5.3. Innovasjon Norge klassifiserer den som en ordning som i stor grad støtter prosjekter med FoU, og bevilgningen er så stor at den har betydning for bildet av politikken for næringsrettet FoU. Etter at regjeringen Stoltenberg i 2011 etablerte et

treårig program for miljøteknologi hadde ordningen i perioden 2011-2013 en samlet bevilgning på ca 260 millioner kroner. I 2015 har bevilgningen til ordningen økt til 330 millioner kroner, primært som følge av økning i det siste budsjettforliket. Denne satsingen er et element som kommer i tillegg til de rene FoU-bevilgningene nevnt ovenfor, og som styrker den næringsrettede profilen i budsjettet ytterligere.

Kort oppsummert kan man konstatere at regjeringen så langt har fulgt opp ambisjonen om å styrke bevilgningene til næringsrettet FoU. Satsingen var imidlertid klart sterkest i 2014, både når det gjaldt direkte bevilgninger og støtte gjennom SkatteFUNN-ordningen. Næringsprofilen er mindre tydelig i 2015, hvor bevilgninger til andre formål øker mer enn næringsrettet FoU. Samtidig må det presiseres at det ikke finnes noen klar avgrensning for hva som skal klassifiseres som næringsrettet FoU. Følgelig kan mange andre bevilgninger og virkemidler ha indirekte og langsiktig betydning for næringslivets FoU.

6. Kronekursens betydning

Valutakursen kan i perioder være særlig volatil for små nasjoner med spesielt ressursgrunnlag som Norge. Utviklingen i kronekursen har i alle år vært en av de viktigste rammebetingelsene for løpende inntjening i og fortsatt satsing på norsk industri. Det vises også i årets rapport. Skjønt, det er enda flere som svarer dette når kronen er sterk.

6.1 KRONEKURSEN I 2013-2014 OG INN I JANUAR 2015

Kronekursen har virkelig svingt seg de siste to årene. 2013 startet med en kronekurs som var på sitt sterkeste siden Kåre Willoch var statsminister på 80-tallet. Året endte med en sterkt svekket kronekurs. Dette holdt seg grovt sett frem til sommeren 2014, da oljeprisen ennå var over 110 dollar fatet. Men så startet et oljeprisfall med en styrke som overrasket de fleste. Responser i valutamarkedet kom litt senere på høsten, kronekursen falt deretter til det vi må omtale som svært svake verdier når man ser perioden fra årtusenskiiftet under ett. Norges Banks gode analyse av oljeprisfallets konsekvenser med tilhørende senket

rentebane i rentemøtet i desember 2014 bidro ytterligere til svekkelse av kronekursen.

Ettersom Norges Bank har stor innflytelse på rentesettingen i Norge og dermed kronekursen gjennom rentedifferansen overfor utlandet, er det relevant å følge den gjennomsnittsaluaen de vektlegger. Denne er kalt «I-44» som står for «importveid kursindeks». Denne var i gjennomsnitt 88,99 for året 2013 og 93,7 for året 2014. Dette innebærer at kronekursen, målt på denne måten, svekket seg med 5,3 prosent fra 2013 til 2014. Vel vitende om at dette er en midlertidig affære, slår dette da inn som isolert bedring i konkurranseforholdene via valutamarkedet for norsk industri for 2014.

Ettersom kronekursen målt ved I-44 svekket seg særlig gjennom andre halvår i fjor, er det interessant å merke seg at nivået så langt i januar i år ligger på drøyt 102. Hvis dette teoretisk skulle holde seg gjennom 2015, vil konkurransevnen, målt på denne måten, bedre seg ytterligere via valutamarkedet med ca ni prosent. Men det er svært

Importveid kursindeks (I-44)

FIGUR 6.1: I-44 fra årtusenskiiftet. Kronekursen er nå på det svakeste nivået siden år 2000, målt ved I-44. Synkende kurve betyr svekket kronekurs. KILDE: NORGES BANK

Euro – ett års perspektiv

FIGUR 6.2: Euro – ett års perspektiv. Kronekursen mot euro har vært svak i hele 2014, men særlig svak mot slutten av året. KILDE NORGES BANK

langt frem til utgangen av 2015, og valutakursen er en notorisk utro tjener. Det eneste sikre er at også 2015 blir et spennende år i valutamarkedet.

De to viktigste oppgjørvalutaene for norsk industrieksport er dollar og euro. Disse to valutaene har hatt en noe ulik utvikling, som avspeiler at

det nå er fart i den amerikanske vekstmotoren, mens euro-land fremdeles er i krabbegir.

I 2013 var eurokursen gjennomsnittlig 7,81, mens snitter for 2014 var 8,35. Isolert sett gir dette en svekking av kronekursen mot euro på sju prosent i fjor. Kronekursen falt fra oktober i fjor og var over ni kroner 11. desember til 15. januar.

Euro – historisk

Historisk gjennomsnitt ≈ 8

FIGUR 6.3: Euro – historisk. Historisk kursgjennomsnitt siden euroens opprettelse i 1999 ligger på ca åtte kroner. I en slik sammenheng er nåværende kronekurs svak. KILDE NORGES BANK

USD – ett års perspektiv

FIGUR 6.4: US dollar – ett års perspektiv. Kronekursen mot dollar svekket seg kraftig i fjerde kvartal i fjor. KILDE NORGES BANK

Deretter har den vært på åtte-tallet. Om januar-nivået teoretisk skulle holde seg ut året, vil det gi en svekket kronekurs mot euro på fem til sju prosent i år. Mange mener imidlertid at svekkelsen mot euro er overdrevet og at det her kan komme en rekyl utover året, ettersom det unektelig går svært tregt i euro-land. Den europeiske sentralbanken har varslet ekstraordinær innsats for å få

opp aktivitetsnivået i euro-land, men har knapt noe rentevåpen igjen. De må da tilføre ytterligere likviditet på ulike måter. Det er nok ekstra krevende å spå kronekursen mot euro i år.

I 2013 var kronekursen mot dollar i gjennomsnitt 5,88, mens snittet for 2014 var 6,30. Isolert sett gir dette en svekkelse av kronekursen mot dollar

USD - historisk

FIGUR 6.5: US dollar – historisk. De siste ti årene har dollaren beveget seg rundt seks kroner. Men etter fjoråret må vi kanskje ta frem den gamle «rundetiden» på 7,14 igjen? KILDE NORGES BANK

på 7,3 prosent i fjor, dvs omtrent samme svekkelse som mot euro. På vårparten var dollarkursen innom femtallet. Som for euroen er fjoråret preget av at det særlig var på slutten at svekkelsen av kronekursen tiltok, men svekkelsen kom litt tidligere i gang mot dollar, dvs særlig fra september.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

VI HAR UTVIKLET en ullkolleksjon som folk vil ha! Våre produkter har hatt en markant økning og vi ser at Lanullva som merkenavn har fått et godt fotfeste spesielt i det regionale markedet som et kvalitetsprodukt innenfor ull. Selskapet har en lang historie bygget på god norsk kulturarv. I 2015 er vi opptatt av å bli enda mer synlig og tilgjengelig for mange flere. For å ivareta våre kunder og knytte oss opp til nye, ser vi at produktutvikling også er et område vi vil ha spesielt fokus på dette året. Vi er et selskap som vil ha vekst og mer merkevarebygging. Markedet vil merke vår strategi på dette området i året som ligger foran.

Som salgsarena er vi så heldig å ligge i nærheten av Atlanterhavsveien, turister fra inn- og utland kommer hit. Dette markedet ønsker jeg å ta enda mer av, og vi har konkrete tiltak for dette. Mange besøker sjøbua vår og brygga hvor de får ta del i vår unike historie. Samtidig er netthandelen viktig, nettbutikken vil gjennomgå ytterligere forbedringer i 2015.

Valutakursen med de svingningene vi ser nå er en utfordring. Vi kjøper garn i Europa og vi betaler da i euro. Vi er derfor veldig spente på hvordan eurokursen vil utvikle seg og hvor den stabiliserer seg.

Vi har de siste tre årene opplevd en sterk vekst, noe som har ført til at vi av Dagens Næringsliv ble kåret til Gasselbedrift både i 2012, 2013 og 2014. Vi har også fått utmerkelse ved andre prisutdelinger, slik har flere blitt oppmerksomme på oss og derfor kjøpt produktene våre. Synlighet er alfa og omega for å nå et større marked. Men vi ønsker ikke å vokse for raskt. I en vekstfase er det mange andre og viktige elementer som skal henge med som for eksempel organisasjonen internt, og generell tilgang på viktig kompetanse for vekst.

Økonomisk har vi en solid egenkapital i bedriften. 2015 blir et spennende år for oss!

GUNN ANNE LYNGSTAD,
EIER VINJE ULLVAREFABRIKK AS

I begynnelsen av desember 2014 kom kursen for første gang i fjor over sju kroner.

Svekkelsen fortsatte inn i januar i år hvor kursen så langt har ligget i intervallet 7,50-7,80. Om dette teoretisk skulle holde seg ut året, vil det gi en kraftig svekket kronekurs mot dollar på drøyt 20 prosent i år.

Bare i januar har Sveits måttet oppgi sitt forsøk på å håndtere for høy sveitserfranc. Danskene har ufrivillig måttet redusere styringsrenten to ganger på en uke. Den europeiske sentralbanken har varslet ekstraordinære kjøp av statsobligasjoner. Og svenskene har varslet ukonvensjonelle pengepolitiske tiltak i februar. Variasjonen så langt i januar sier noe om de kraftige kastevidene i valutamarkedet, så her vil vi nok kunne se store endringer utover året.

6.2 MEDLEMMENES RESPONS

Vi er godt kjent med at industrien i 2015 er profesjonelle på valutahåndtering. Det er utstrakt grad av sikringsinstrumenter, men dette varierer fra bedrift til bedrift. Graden av valutasikring er bl.a. avhengig av om bedriften har få, men store ordre – eller har mange, mindre ordre. Med få, men større ordre, sikres ofte ordrene der og da, mens bedriftene med mange mindre ordre ofte kjøper valuta på termin – ofte 1-2-3 år fremover, med kvartalsvis rullering. De førstnevnte får dagens kurser raskere inn, mens de sistnevnte bare gradvis får endret valutakursen ettersom man drar med seg en portefølje som løpende delvis skiftes ut.

Når kronekursen har vært på svakt nivå en periode, bidrar valutasikring til at en endring av kronekursen bare gradvis kommer inn på bunnlinjen, ettersom kun en liten del av porteføljen skiftes ut kvartalsvis. Slik får man ikke med seg de svakeste nivåene, men unngår også de sterkeste nivåene når kronekursen svinger opp og ned. Med svak valuta over tid, blir porteføljen som helhet stadig mer preget av svak kronekurs.

Industrien både taper og vinner på svekket kronekurs gjennom 2014 og inn i 2015. Eksportindustrien profiterer på svakere kronekurs. Eksporterer man for 30 millioner euro i året, betyr kurs på åtte kroner at brutto inntekter

er 240 millioner kroner, mens kurs på ni kroner innebærer brutto inntekter på 270 millioner kroner. Innkjøp i utlandet kan ha blitt tilsvarende dyrere. Eksportbedriftene med høyest eksportandel og mest norske innsatsfaktorer kommer best ut når kronekursen svekkes. Forbedringen er sterk for mange eksportbedrifter med høy eksportandel.

Mange industribedrifter har eksportandel på 10-60 prosent og til dels betydelig innkjøp av maskiner og råvarer i utenlandsk valuta. Det blir da et regnestykke hvordan endringer i kronekursen slår ut for dem.

Norske industribedrifter som er underleverandører til norske eksportbedrifter rapporterer at kundenes økonomi styrkes og at kundene investerer mer og kjøper inn mer. Det er mange gode bevis på at verdikjeden av underleverandører får mye av den positive effekten fra en eksportindustri som gjør det bedre.

Flere industribedrifter eksporterer ikke eller kun marginalt. For en del bedrifter slår valutakursendringer lite ut, ettersom de netto er lite eksponert (kjøper og selger omtrent like mye). Hvis slike bedrifter har betydelige innkjøp i utenlandsk valuta, kan det raskt bli dyrere innkjøp når kronekursen svekkes. I sum kan disse bedriftene derfor komme negativt ut ved kronekursvekkelse. Trøsten blir da at mer rendyrkede utenlandske konkurrenter på det norske markedet kommer verre ut, ettersom de har mer kostnader i utenlandsk valuta. De får dårligere betalt av norske kunder, når de veksler norske kroner om til egen valuta. Da blir det prisfølsomheten i markedet og utenlandske konkurrenters prisrespons som er med og bestemmer hvordan dette totalt sett slår ut. Kunders vilje til å godta

prisøkninger i det norske markedet er svært variabel. Derfor er responsen også fra industrien som opererer kun i Norge svært nyansert. De bedriftene som kun selger i Norge, men kjøper lite fra utlandet og konkurrerer med utlendinger som får kronekursen mot seg, kommer styrket ut.

I sum er det rundt halvparten av bedriftene som profiterer på svekket kronekurs. En tredel rapporterer om isolert svekket inntjening pga. dyrere innkjøp, mens konkurransedyktigheten relativt sett ikke nødvendigvis er svekket. En sjettedel har netto små effekter. I gjennomsnitt har de bedriftene som profiterer på svekket kronekurs større omsetning og høyere antall ansatte enn de andre. I sum er det derfor en klar fordel for industrien med svekket kronekurs.

6.3 VALUTAKURSEN FREMOVER

Det eneste som er sikkert er at få treffer i spådommene om valutamarkedet. Etter å ha fulgt prognoser over flere år, konstaterer vi at det er mange parametere som bestemmer kronekursens videre utvikling. Norsk rentenivå i forhold til rentenivået i nærliggende land, oljeprisens utvikling, risikoappetitten internasjonalt og annet spiller inn og tillegges ulik vekt over tid.

Ettersom en grovt sett halvering av oljeprisen fra sommeren i fjor har hatt entydig virkning på kronekursen, er det liten tvil om at oljeprisens videre utvikling er viktig for endring i kronekursen fremover. Men også her kommer prognosemakerne til kort, ettersom 2014 var en makttdemonstrasjon på hvor lite selv spesialistene egentlig forstår av oljemarkedet. Sjelden har vi sett prognoser bli løpende justert ettersom prisen falt.

7. Omstilling

7.1 OLJEPENGEBRUK OG PENGEPOLITIKK

Bruken av oljepenger i statsbudsjettet for 2015 øker til rekordhøye 163,9 milliarder kroner ifølge oppdatert informasjon om budsjettet fra Finansdepartementet. Sammenlignet med nysaldert budsjett medfører dette en økt bruk av oljepenger på 17,4 milliarder 2015-kroner beregnet ved strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd.

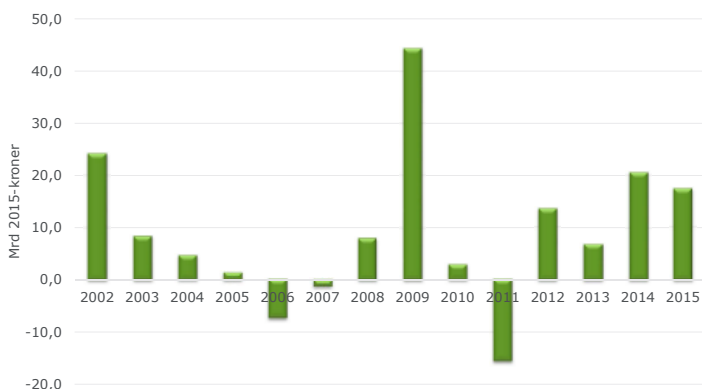
Foreløpige tall viser at oljepengebruken i 2015-kroner økte med 20,5 milliarder kroner fra 2013 til 2014. Oljepengebruken i 2014 beregnes til 2,8 prosent av kapital til Statens pensjonsfond utland og utgjør 5,8 prosent av fastlands-BNP. I 2015 stiger oljeavhengigheten ved at bruken av oljepenger øker til tre prosent av fondet og 6,4 prosent av verdiskapingen i fastlands-Norge. Andelen av oljepengebruken avhenger av størrelsen på fondet. Ved beregning av tre prosent oljepengebruk i 2015 er det lagt til grunn en fondskapital på 5 545 milliarder kroner. Svakere krone og en noe bedre utvikling i kapitalmarkedene i fjerde kvartal kan tyde på at oljefondets

størrelse har passert 6 400 milliarder kroner, jf. Norges Banks nettside. Hvis fondets størrelse ved utløpet av 2014 utgjør 6 400 milliarder kroner, vil en oljepengebruk på 163,9 milliarder kroner utgjøre kun 2,6 prosent av fondets kapital. I så fall den laveste budsjetterte oljepengebruk noensinne, målt som andel av fondskapitalen.

I nominelle kroner og målt mot verdiskapingen i fastlands-Norge er imidlertid virkningen motsatt, i 2015 får vi den største oljepengebruken etter 2001. Bruken har økt kraftig sammenholdt med verdiskapingen i fastlands-Norge. For å unngå «hollandsk syke» o.l. er det viktig at fremtidige oljepenger brukes på en slik måte at vekstkraften i norsk økonomi økes.

Økningen i oljepengebruken må gjøres gradvis og kontrollert, slik at norsk økonomi ikke bringes i ubalanse. Som figuren viser var det først og fremst i kriseårene 2002 og 2009 at oljepengebruken økte vesentlig, mens i de økonomisk gode årene 2006/2007 og 2011 ble bruken redusert.

Endring i bruk av oljepenger

FIGUR 7.1: Bruken av oljepenger har økt de fleste år siden 2001. Målt i 2015-kroner økte oljepengebruken mest i 2002 og 2009, som begge var utfordrende år pga. sterk krone og finansuro. KILDE: REGJERINGEN.NO

Vi konstaterer og verdsetter at foreløpige tall viser at økningen i bruk av oljepenger går ned og at mer av oljepengene brukes til tiltak som styrker norsk økonomi i tråd med forutsetningene for innfasing av oljepenger/handlingsregelen fra 2001.

Ved oppretting av handlingsregelen i 2001 ble det fra Stortingets side understreket at økt bruk av oljepenger i størst mulig grad skulle rettes inn mot:

- Vekstfremmende skattelettelser
- Krafttak for forskning
- Ekstra satsing på samferdsel

Av de 164 milliarder kronene som brukes i oljepenger i 2015 utgjør de tre satsingene mindre enn halvparten, og øvrig bruk over halvparten. Denne fordeling er det bred enighet om i Stortinget og viktige utgiftsposter som barnehagereform og økning av helsebudsjettene er en del av dette. For å sikre at verdiskapingen i Norge øker er bedriftsrettede skattelettelser svært viktig. Bedre avskrivningsregler for maskiner og lettelse i formuesskatten på arbeidende kapital, vil styrke fremtidig skattegrunnlag og verdiskaping. Økt satsing på forskning og samferdsel vil skape grunnlag for nye bedrifter og forbedre produktiviteten i samfunnet. De nærmeste årene er det mulig å øke bruken av oljepenger ytterligere, og da er det spesielt viktig at tiltak som øker vekstkraften i landet prioriteres.

Pengepolitikken er sentral for industrien. Norsk Industri konstaterer at Norges Bank bedre enn de fleste evner å ta til seg informasjon og trekker relevante konklusjoner når økonomien skifter brått. Norges Bank hadde i desember 2014 en god analyse om fall i oljeinvesteringene og hva dette kan få av konsekvenser i kommende år. Det er svært viktig at sentralbanken fanger opp slike trender raskt. Her bidrar både deres regionale nettverk, men også bankens evne og vilje til å være tett på sentrale aktører og hente inn ulike analyser.

Inn i 2015 konstaterer vi at valutamarkedet er svært urolig. Danmark måtte nylig sette ned renten to ganger etter uroen som oppsto i kjølvannet av at den sveitsiske sentralbanken ga opp sitt kursmål for sveitsiske franc. Norges

Banks rentesetting, rentebane og kommunikasjon er alle viktige elementer for å oppnå troverdighet i valutamarkedet. Selv om banken ofte får kritikk av sjeføkonomer, mener vi sentralbanken stort sett har hatt stø kurs over lang tid.

Alt ligger til rette for en brukbar balanse i norsk økonomi i år, tross den utfordringen som ligger i avtagende oljeinvesteringer. To forbehold må tas; om det kommer nye store kuttrunder innen oljesektoren som ikke er kjent i dag og om norsk leverandørindustri mot formodning får dårlig uttelling i konkurransen om Johan Sverdrup. Hvis norske boligpriser og husholdningers låneopptak igjen kommer opp på ikke-bærekraftige nivåer, i kjølvannet av fallende rentenivå og mer aggressiv konkurranse mellom bankene på privatmarkedet, kan Finansdepartementet øke den motsykliske kapitalbufferen til bankene. Det vil da være en mer relevant respons enn å øke styringsrenten. Norges Bank har flere anledninger gjennom 2015 til å foreslå økt kapitalbuffer. Vi konstaterer at man ikke foreslo dette i desember-møtet i fjor, mens Finanstilsynet ville ha økt kapitalbufferen. Dette kan derfor bli et spenningsmoment senere i år.

7.2 LØNNSOPPGJØRET 2015

Holden III-utvalget konkluderte i desember 2013 at lønnsdannelsen er viktig for den økonomiske utviklingen i Norge og er partenes ansvar. Finans- og pengepolitikken må virke sammen for å bidra til en stabil utvikling i økonomien. Frontfagmodellen, som innebærer at lønnsveksten skal tilpasses det konkurransutsatt industri kan tåle, skal fortsatt gjelde som en norm for lønnsveksten ellers i økonomien. NHO har, i forståelse med LO, ansvar for å angi en troverdig ramme for den samlede årslønnsveksten i industrien.

Under fjorårets forbundsvise lønnsoppgjør fulgte partene oppfordringen fra et samlet Holden-utvalg og kom ut med en ramme for total årslønnsvekst i frontfaget på 3,3 prosent, samt en «stemmeforklaring» som vektla den nedbemanningen vi da så komme i leverandørindustrien, allerede før oljeprisen hadde begynt å falle. Fjorårets anslag innebærer en reduksjon i lønnsveksten fra året før på 0,6 prosentpoeng. Det er en viss spenning frem mot offentliggjøring av «fasiten»

for frontfaget og industrien samlet, som kommer fra Teknisk Beregningsutvalg (TBU) 16. februar.

Norsk Industri har en god oversikt over nivåøkning per dato fra frontfaget, men det er vår erfaring at tallene som kommer fra TBU kan avvike. Det er mange tekniske forutsetninger som kan gjøre sammenligningen kompleks. Strukturelle endringer er for eksempel en variabel med til dels store utslag på årslønnsveksten. Når mange slutter i en bransje går gjennomsnittslønnen opp hvis lønnsnivået på de som sluttet er lavere enn dem som blir igjen, uten at den nye, økte gjennomsnittslønnen i bransjen egentlig har noe med lønnsoppjøret i fjor å gjøre. Tilsvarende går årslønnsveksten opp i industrien hvis den delen av industrien som har lavest lønninger nedbemanner mer enn resten av industrien. Slike forhold må vurderes når tallene fra TBU skal tolkes.

Uansett vil vi oppnå en lavere samlet lønnsvekst i fjor enn året før.

Vi konstaterer at SSB-statistikken om «lønn for ansatte i industri, 1. oktober 2014» som kom i januar, viser en lønnsøkning i intervallet 2,7-3,1 prosent. Dette er både «totalt» i industrien, kun for operatører, og enten det er månedslønn eller såkalt «avtalt månedslønn» (som er månedslønn eksklusiv uregelmessige tillegg og bonus). Erfaring tilsier at disse tallene ikke er direkte sammenlignbare med TBUs tall.

Norsk Industris lønnsstatistikk treffer på utvikling både over tid og mellom tariffområdene. Våre foreløpige tall indikerer at særlig ingeniører, men også sivilingeniører, endte lavere enn operatørene. Det er oppsiktsvekkende i historisk sammenheng, men er i så fall som vi spådde i «stemmeforklaringen» etter fjorårets lønnsoppgjør. Årsaken er primært de kuttene som kom i 2014 på leverandørindustriens vedlikeholdskontrakter i Nordsjøen. Dette rammet store ingeniørstaber gjennom fjoråret – og inn i 2015.

Noen har nevnt at ettersom kronekursen nå er svak i historisk sammenheng, kan dette få direkte konsekvenser for lønnsoppjøret. Det mener vi er en kortslutning. Kronekursen er delvis en midlertidig variabel, det er ingen som kan si hvordan den er om noen måneder, langt mindre

på årsbasis. Dessuten slår svekket kronekurs svært ulikt ut for de ulike industribedriftene, jf. analysen i kapittel 6. Kronekursen inngår uansett ikke eksplisitt som en variabel i en analyse av lønnsoppjøret, annet enn via andre effekter.

Kostnadsbasen er, i motsetning til kronekursen, av mer permanent karakter. Det er liten tvil om at økt oljepris (og dermed bytteforhold) har bidratt sterkt til særnorsk lønnsøkning siden årtusenskiftet, helt frem til i fjor. Nå er oljeprisen halvert på et halvt år, dette er et klart bakteppe for årets lønnsoppgjør. Heller ikke det som et direkte moment, men via de konsekvenser som lavere oljepris og lavere aktivitet i oljenæringen innebærer for de økonomiske utsiktene og arbeidsmarkedet fremover.

Som påvist i kap 1.2 vil det i år være et vesentlig lavere behov for innleie, både av operatører og funksjonærer. Deler av dette innleiemarkedet har bestått av svært dyktige funksjonærer som har vært bevisst sin markedsverdi i gode tider. Disse har i vesentlig grad bidratt til en særnorsk lønnsvekst. Når dette markedet nå tørker inn (vi ser samme trenden i oljeselskapene), vil hele grunnlaget for særnorsk lønnsøkning falle bort i år og i årene fremover.

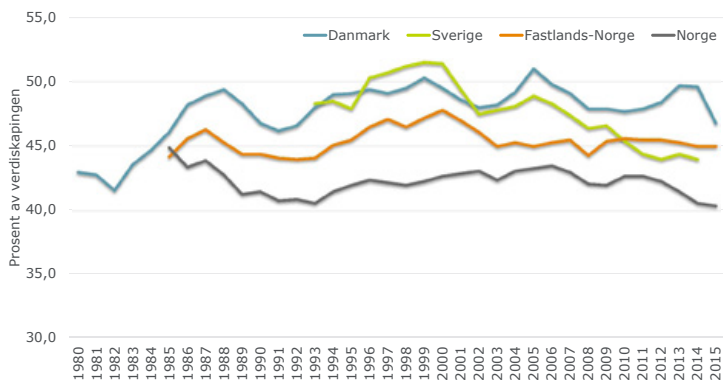
Vi forutsetter derfor et svært moderat lønnsoppgjør i hovedoppjøret i år, der vi ender opp med en årslønnsvekst godt ned på to-tallet. Da vil Norge ta nye skritt i retning av en lønnsvekst mer som hos våre handelspartnere, ettersom høyst foreløpige prognoser i år for eurosonen er 1,9 prosent og OECD-området er 2,5 prosent.

7.3 SKATTER OG AVGIFTER

Samlede skatter og avgifter for skattebetalere i fastlands-Norge har vært relativt stabile de sist årene med om lag 45 prosent av verdiskapingen. Inkludert petroleumsvirksomheten har skattenivået gått ned. Også i våre skandinaviske naboland er skattenivået lavere enn for ti år siden, se figur 7.2.

I 2014 og 2015 ble det gitt om lag 14 milliarder kroner i vekstfremmende lettelser. Den største skattelettelsen er innenfor selskapsskatten (nedgang fra 28 % til 27 %) og formuesskatten

Samlet skattelegging i prosent av BNP

FIGUR 7.2: I alle de skandinaviske landene har skattenes andel av BNP blitt redusert, i Norge og Sverige over flere år og i Danmark først og fremst i 2015 pga. lavere selskapskatt og «investeringvinduet». KILDE: FINANSDEPARTEMENTET

som har gått ned fra nærmere 13 milliarder kroner til anslagsvis ni milliarder kroner i 2015. I tillegg er SkatteFUNN-ordningen styrket, avskrivningsreglene for maskiner er forbedret, arveavgiften fjernet og noen andre skatter knyttet til næringsvirksomhet er justert. Samlede skatter og avgifter i fastlands-Norge har holdt seg relativt stabilt da noe av skattereduksjonene er oppveid av økte avgifter på fyringsolje, elektrisk kraft, marin diesel og farget diesel, se figur 7.2.

Fortsatt finnes flere skatteutfordringer for industribedriftene, og det er behov for ytterligere justeringer i satser og regelverk for å sikre at skattereglene ikke bidrar til lavere verdiskaping og sysselsetting, og mindre robuste arbeidsplasser.

For Norsk Industri er det viktig å forandre skattereglene på følgende områder:

- Gjennomføre en bedriftsskattereform som styrker investeringer i verdiskapende produksjon, slik vi har sett i Storbritannia, Finland, Sverige og Danmark. Selskapskatten for fastlandsbedriftene utgjorde i 2013 vel 70 milliarder kroner, og hvert prosentpoeng har dermed et proveny på om lag 2,5 milliarder kroner. Første skritt er allerede tatt ved en reduksjon av satsen til 27 prosent.

- Fortsette nedtrappingen av formuesskatten, slik at norske eiere av industribedrifter slipper den særnorske skatten som utenlandske eiere ikke må betale. Dette vil styrke både industribedriftene og norsk eierskap.
- Fjerne muligheten for kommunene til å ilegge kommunal eiendomsskatt på maskiner, produksjonsutstyr og annen arbeidende kapital i bedriftene. I dag har industriens maskiner og produksjonsutstyr en eiendomsskatt på en milliard kroner. Årsaken til dette er at regelverket er svært foreldet (150 år gammelt) og ikke tar hensyn til automatisering, datastyring og moderne industriproduksjon. Derimot bør kommunene få en andel av selskapskatten slik de fikk det frem til 2009.
- Fjerne dobbeltbeskatning av kvotepliktige bedrifter. I dag betaler kvotepliktige bedrifter CO₂-avgift på noen av de kvotepliktige utslippene som er regulert gjennom felles europeisk regelverk med kvotehandel.
- Nye kraftintensive tjenestebedrifter som datasentre har i dag ikke noen bevist næringspolitikk knyttet til elavgiften. De ulike nordiske landene har forskjellige modeller, og modellene er under vurdering knyttet til regelverket i EUs energiskattedirektiv. Stortinget har nå bedt regjeringen om å utrede dette og komme tilbake med en moderne næringspolitikk på

kraftintensive tjenestebedrifter. Norge trenger en næringspolitikk som viser hvordan denne vekstnæringen skal håndteres, og en felles nordisk løsning ville vært en fordel. Med et felles nordisk regelverk kunne Norge konkurrert på våre komparative fortrinn som data-/kraftnett, forsyningsikkerhet, fornybar energi og god tilgang på vann og annen infrastruktur.

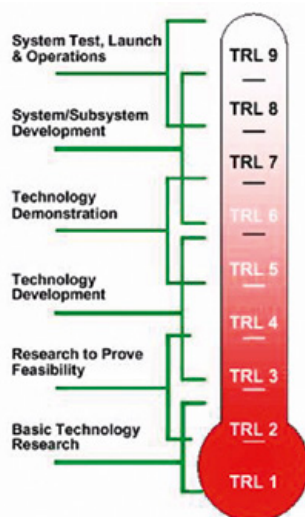
7.4 PILOTVIRKEMIDLER

For teknologiintensive industribedrifter blir pilotering, testing og simulering en stadig viktigere del av teknologimodningen fra forskning til marked. Dette henger sammen med en stadig mer kompleks teknologitvilling, større krav til kvalitet hos kunden og en sterkere konkurranse i teknologifronten. Testing og simulering er også en mer integrert del av forskningsprosjekter i dag.

Norsk Industri får mange tilbakemeldinger fra medlemmer om at tilgangen på støtteordninger fra virkemiddelapparatet for forskning og innovasjon er mangelfullt i fasen hvor testing av forskningsresultater foregår. Dette er ofte den mest kostnadsstunge og risikofylte perioden på veien fra forskning til marked. Støttebehovet er mangfoldig, og omfatter for eksempel fysisk infrastruktur i form av lokaler og utstyr, tilgang på kompetanse og støtte til drift.

For mange utviklingsprosjekter er det en lang vei å gå fra forskningsresultat til et kommersielt produkt eller tjeneste. Teknologimodenhet vurderes ofte ut fra en skala fra 1 til 9 (Technology Readiness Level - TRL). TRL-skalaen ble først tatt i bruk av NASA på 60-tallet (se bildet). Mange industribransjer bruker i dag denne teknologimodenhetsskalaen, og nå har også EU tatt den i bruk som et industrielt termometer i Horisont 2020.

På denne skalaen befinner resultater fra anvendt forskning seg på modenhetstrinn 3-4, mens markedsintroduksjon skjer på trinn 8-9. I mellom, på trinn 5-7, er pilot- og demonstrasjonsfasen hvor økonomiske og tekniske forutsetninger testes for fullskala produksjon igangsettes. Det er i denne fasen at mange bedrifter opplever et mangelfullt offentlig støtteapparat, en «dødens dal» for teknologimodning.

KILDE: NASA TECHNOLOGY READINESS LEVEL

Behovene for støtte er som nevnt svært varierte, både når det gjelder økonomisk omfang og type tilrettelegging. Fellesnevneren er imidlertid at prosjektene befinner seg i dødens dal for teknologimodning.

Det eksisterer flere test-/pilot-/simuleringsordninger i eksisterende virkemiddelapparat. Forskningsinfrastrukturprogrammet og DEMO2000 er eksempler på dette i Forskningsrådet. Innovasjon Norge har Miljøteknologiordningen, og det gis også støtte til pilot- og fullskalatesting av ny teknologi fra Enova. Men eksisterende ordninger har begrensninger knyttet til for eksempel krav om tematikk, bransje eller universitetstilknytning.

Norsk Industri mener det er behov for å styrke pilotvirkemidlene med en ny og generell ordning hvor bedrifter kan søke støtte til demonstrasjon/pilot/simulering. Dette vil være viktig for å bringe et større volum av forskningsresultatene i industrien nærmere marked. Ordningen skal supplere de eksisterende ordningene for denne fasen, og være en mulighet for forskningsprosjekter som faller utenfor eksisterende virkemidler.

Det pågår et samarbeid mellom relevante virkemiddelaktører, med SIVA i førerretet, om å se på

BEDRIFTSEKSEMPEL:

UMOE MANDAL er et verft med 150 ansatte beliggende på Gismerøya ved Mandal. Her designes og bygges avanserte spesialfartøy, strukturer og komponenter i kompositt.

2015 starter med ferdigstilling av et egenutviklet spesial servicefartøy for Offshore Wind. På samme tid starter byggingen av fartøy nummer to i serien. Fartøyet er bygget på teknologien fra tidligere utviklede mineryddere og korvetter til forsvaret.

Det nyutviklede fartøyet skal i operasjon på et offshore vind-felt nordvest for Tyskland. Feltet gir strøm til 320 000 tyske husstander. Det er svært gode utsikter for fartøyet i markedet og det er store forventninger til det i årene som kommer. Støtten fra ulike deler av virkemiddelapparatet har vært av stor betydning under det tunge utviklingsarbeidet. Det er viktig at myndighetene opprettholder og gjerne forbedrer mulighetene for virkemidler til næringsrettet forskning. Vi har også store forventninger til effekten av sammenslåingen av Enova og Transnova, ikke minst for leverandørindustrien til offshore-vind.

I 2015 ønsker vi å bidra til å forsterke næringsklyngen som vi er en del av her på Sørlandet. SINPRO-klyngen består av bedrifter med rundt 2 000 ansatte, FoU- og kompetanseinstitusjoner. Erfaringsutveksling er viktig, og samarbeid gir økt verdiskaping. Vi ser at ved å samarbeide med andre nærliggende bedrifter og forskningsinstitusjoner vil bedriftene i klyngen oppnå større konkurransekraft og innovasjonsevne gjennom kompetanseflyt og økt kompetanse, felles forskning og utvikling.

Sammen satser vi på effektivisering gjennom mer lean drift, og bruk av mer avanserte prosess- og produksjonsmetoder med høyere grad av automatisering og robotisering. Bedriftene er i stor grad SMB'er med ledende spisskompetanse innen sine fagfelt, men med små fagmiljøer. Klyngen er derfor viktig for bedriftene, samtidig forsterker vi lokalområdet. Klyngeprogrammene har bidratt til vekst og nyetableringer, og det er viktig at disse programmene forsterkes og videreføres.

2015 ligger an til økt produksjon og forsterket samhandling med omkringliggende virksomheter.

RIGMOR FARDAL,
ADM. DIR. UMOE MANDAL AS

behov og muligheter for en ny ordning for pilot og demonstrasjon. Dersom dette initiativet fører frem til en ny ordning, vil det kunne få stor betydning for fremtidige teknologiprojekter i industrien.

7.5 NASJONAL STRATEGI FOR MERKE- OG FERDIGVAREINDUSTRIEN

Merke- og ferdigvareindustrien er en stor industri og kunnskapssektor i Norge. Historisk har produktene vært håndverksmessig fremstilt, men blir i dag industrielt produsert. Produktene har lang varighet og utvikles gjennom erfaringsbasert innovasjon, ofte i samarbeid med kunder og leverandører. Kundene er sluttbrukere i konsument- og bedriftsmarkedet. Typiske industribransjer er møbel, tekstil, klær, porselen og glass, belysning, metallvare, støperi, elektriske produkter, plast, byggevarer, maling mv. Her finnes noen av Norges mest kjente merkevarer.

Merke- og ferdigvareindustrien er ikke basert på naturgitte fortrinn. Næringen har etter finanskrisen hatt en viss tilbakegang grunnet særnorske kostnader, fall i etterspørselen og økt global konkurranse. Etter 2011 har den stabilisert seg og til dels hatt en svak vekst.

Industrien har tidligere konkurrert på kostnadseffektivitet og rammevilkår, men gjennom paradigmeskiftet vi ser nå blir innovasjon, differensiering, utvikling og service viktigere. Skjerpet konkurranse har gitt grobunn for mer vektlegging av innovasjon, differensiering og å ta i bruk ny teknologi. Innovasjon er for industrien et bredt begrep, fra produktutvikling og design til merkevareutvikling og service.

Innovasjon skjer oftest i nært samarbeid med kunder og leverandører. Rauma Ullvarefabrikk arbeider med å strikke gamle mønstre med ny teknologi. De kjører nå storskalatest på å strikke den kjente Marius-genseren uten søm i samarbeid med en maskinleverandør. Magnor Glassverk tar gjennom produktinnovasjon og samarbeid med nye formgivere og designere frem nye produkter basert på gamle håndverksmetoder som de har industrialisert i egen produksjon. Hansen Protection utvikler og produserer overlevelsedrakter, som de også leier ut og har service på for kundene.

Innenfor innovasjonsbegrepet er utvikling av merkevaren viktig for konkurranseevnen. Undersøkelser av merkevareverdi er gjort for flere norske industriforetak. Disse viser at kundene er villig til å betale mer for produktet med merkevare enn uten. Innenfor Norsk Industri finnes noen av Norges mest kjente merkevarer som Ekornes Stressless®, HÅG, Jøtul osv. Dette er alle eksempler på innovasjon, differensiering og utvikling som er nødvendig for å bygge sterkere konkurransekraft i et moderne høykostnadsland som Norge.

Norsk Industri arbeider med en ny nasjonal strategi for merke- og ferdigvareindustrien. Den skal gi kunnskap om dagens situasjon og den globale utviklingen som kunnskapsplattform for utvikling av ny politikk.

Strategien skal også kartlegge industriens behov for innovasjon og utvikling av kompetansen. Den skal i tillegg omhandle:

- Styrking av virkemiddelapparatet inn mot markedsrettet innovasjon
- Styrking av akademia og næringsliv for å møte fremtidens kompetansebehov

7.6 NASJONAL STRATEGI FOR MANUFACTURING INDUSTRI

Produsenter i høykostland opererer i en sylskarp konkurransesituasjon, med innvirkning fra store, globale utviklingstrender og hendelser, som for eksempel raskt voksende økonomier utenfor Europa og ettervirkninger av finanskrisen i 2009. Som kjent ligger Norge på topp når det gjelder lønnskostnader i industrien (fig. 7.3). Skjerpet konkurranse har gitt grobunn for raskere teknologisk utvikling, noe som har åpnet opp for nye muligheter for lønnsom produksjon basert på mer avanserte produksjonssystemer. Flere går så langt som å mene at vi står overfor en ny industriell revolusjon for vareproduksjon.

Norsk Industri har flere eksempler på industri-bedrifter som har kommet langt i utviklingen og bruken av avansert produksjon. Et eksempel er Ekornes fra møbelindustrien, som over tid har satset langsiktig på automatiserte produksjonsprosesser, og som i dag har det produksjonsanlegget i Norge med høyest antall roboter. Den norske bilkomponentindustrien er et annet eksempel på industriproduksjon som er langt fremme med automatisering.

Likevel har vareproduserende industri i Norge et stort potensial for å utvikle og ta i bruk mer avansert produksjon. Det er ikke foretatt

PROSESSINDUSTRIEN ØNSKER EN NASJONAL STRATEGI – PROSESS21

Prosess- og metallindustrien står for en betydelig verdiskaping og eksportverdi. Denne industrien er i dag verdensledende på bærekraftig produksjon med effektiv ressursutnyttelse og lavt CO₂-avtrykk.

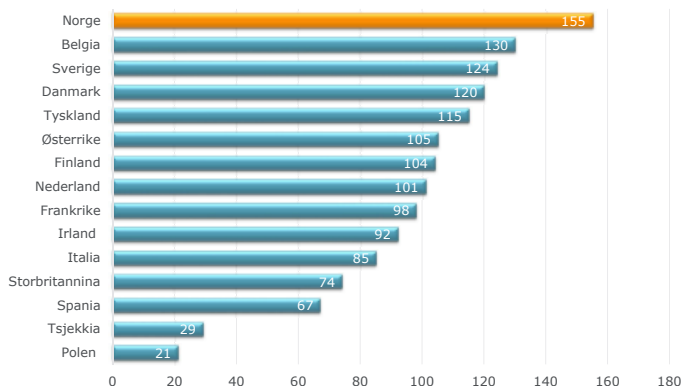
For å opprettholde konkurransekraft er det nødvendig med en betydelig satsing på kompetanse, forskning, teknologiutvikling og innovasjon. Dette vil gi bedriftene et enda større fortrinn i den globale konkurransen om ressurseffektiv og bærekraftig produksjon. Satsingen må også være samordnet fra industrien selv, som består av et stort mangfold av bedrifter. Norsk Industri mener derfor at det må etableres en samordnet nasjonal forsknings- og kompetansestrategi for prosess- og metallindustrien, Prosess21.

Myndighetene må, sammen med prosess- og metallindustrien i Norge, samles om en nasjonal og langsiktig strategi for utviklingen av denne industrien i overgangen mot lavutslippssamfunnet. En slik strategi bør etableres etter samme modell som OG21 og Energi21. Hovedfunksjonen til Prosess21 skal være å bidra med strategiske råd og anbefalinger til myndighetene om forskning, utvikling og demonstrasjonsaktiviteter rettet mot utvikling av ny teknologi for prosess- og metallindustrien.

Prosess21 skal bidra til en helhetlig og samlende strategi der aktørene gjennom involvering stiller seg bak felles strategiske mål og tiltak.

Timelønnskostnader i industrien i Norge vs industrien hos handelspartnerne i EU i felles valuta, 2013

Handelspartnerne i figuren = 100

FIGUR 7.3: Norge ligger på topp når det gjelder lønnskostnader for industriarbeidere. KILDE: CONFERENCE BOARD EUROSTAT, SSB OG TBU

REGLER OM STØY OPPLEVES SOM FORSKJELLSBEHANDLING

Aker Solutions i Moss produserer såkalte «umbilicals» i lengder opp til 70 km. De største kablene kan ikke lastes som spoler opp på skip, de må spoles opp på en mottakende skive på spesiallagde skip som igjen er kontrahert av kunden.

Bedriften ble bedt om å søke om utslippstillatelse i 2012. Moss kommune anbefalte vide rammer for å sikre fortsatt drift for denne nøkkelbedriften, men fylkesmannens utkast tok ikke hensyn til dette. Tillatelsen ble anket, men i juni 2014 av slo Miljødirektoratet anken. Bedriften sitter nå med en tillatelse som i praksis er et forbud mot dagens produksjon. Dette fordi det ikke finnes teknisk mulige alternativer til at dagens transport kan skje med mindre støy. Støyen stammer fra selve skipets hovedmotorer og lasteskive.

Fylkesmannens avslag var endelig. Moss kommune avholdt møte med statssekretæren i Klima- og miljødepartementet i august 2014. Norsk Industri skrev samme dag brev til departementet om saken, der det vises til store forskjeller på regler for støy fra skip i offentlige havner og fra skip ved en industrikai.

Norsk Industri mottok svarbrev på henvendelsen fem måneder etter. Brevet støtter dessverre oppunder Miljødirektoratets praksis.

Støy fra havnevirksomhet med skip ved kai i en offentlig havn kan være opp til 67-72 dB (desibel) i gjennomsnitt over året og døgnet utenfor de mest utsatte boligene (42 dB innendørs med lukkede ventiler, 25-30 dB støydemper i vegg). Kravene til en industrivirksomhet som har samme skip liggende ved sin kai er 55 dB på dagen, 50 dB på kvelden og 45 dB på natten, målt utenfor mest støyutsatte hus.

Den praksis som Miljødirektoratet har tiltatt for støy fra industribedrifters transportvirksomhet (som inkorporeres i totalen) finner Norsk Industri uholdbar. Norsk Industri vil ta saken videre med sikte på likebehandling med offentlige havner. I det omtalte tilfellet ville opplasting av kablene fra en offentlig kaikant kunne foregå uten å møte noen juridiske hindre.

Norsk Industri mener Miljødirektoratet i dette tilfellet ikke har vurdert samfunnsnyttene ved Aker Solutions' virksomhet i Moss riktig opp mot de miljømessige ulempene for de tre husstandene som klager på støy, slik man skal etter forurensningsloven. Norsk Industri råder bedriften å begjære omgjøring av vedtaket etter forurensningslovens § 18.

noen systematisk kartlegging av dette i Norge. International Federation of Robotics' (IFR) årlige robotstatistikk, som viser årlig salg av roboter til land i og utenfor Europa, gir likevel en indikasjon om at vi har et forbedringspotensial. IFR 2014 viser at vareproduserende industri i Norge hadde om lag 1 000 roboter i 2013 (roboter eldre enn 12 år regnes ikke med), hvorav 82 ble anskaffet i 2013. Til sammenligning hadde Sverige registrert om lag 10 200 robotenheter, hvorav ca 1 200 enheter ble anskaffet i 2013. En del av dette skyldes nok den store bilindustrien i Sverige, hvor automatiseringsgraden generelt er svært høy. Danmark hadde til sammen 4 760 roboter, hvorav 477 ble anskaffet i 2013.

Oversikten er ikke fullstendig, og ikke brutt ned på antall industrisyssette. Årsaken til at Norge har et lavere tall her er heller ikke analysert. En årsak kan være at den norske industrien har større produkt- og prosesskompleksitet og små serier, noe som kompliserer og fordyrer automatisering. Det bør også nevnes at det innenfor prosessindustrien i Norge er omfattende bruk av svært avanserte produksjonssystemer, noe som bare delvis fanges opp av denne undersøkelsen. Uansett årsak, ligger det trolig et konkurransefortrinn i å utløse og utnytte det teknologiske potensialet videre. Den norske samarbeidsmodellen kan være et konkurransefortrinn i denne sammenheng.

Som en respons på den raske omstillingstakten innenfor vareproduksjon, har flere av landene vi konkurrerer med utviklet nasjonale strategier. De nasjonale strategiene brukes som verktøy for å styrke sine posisjoner i kampen om markedsandeler, og i kampen om forskningsmidler fra forskningssamarbeidet i EU. Tyskland har sin «Industrie 4.0», Nederland lanserte «Smart Industri» i 2014 og Sverige lanserte «Made in Sweden» i 2013. I England bygger mye av dagens politikk og virkemidler for vareproduksjon på strategien «High-Value Manufacturing Strategy 2012-2015», fra The Technology Strategy Board, som ble etablert i kjølvannet av industrikrisen med påfølgende finanskrise i England. Avansert produksjon, avansert organisering og avanserte produkter er også satsingsområder i det europeiske forskningssamarbeidet Horisont2020.

I langtidsmeldingen for forskning har regjeringen trukket frem muliggjørende teknologier og avansert produksjon som et strategisk satsingsområde. Norsk Industri mener dette punktet så raskt som mulig bør følges opp med en nasjonal strategi for vareproduserende industri. En nasjonal strategi skal gi kunnskap om dagens situasjon for avansert

BEDRIFTSEKSEMPEL:

LYTIX BIOPHARMA er et privat legemiddelselskap som utvikler innovative legemiddelkandidater innenfor to aktuelle områder; immunbehandling av kreft og behandling av sår med infeksjoner, uavhengig av antibiotikaresistens. Selskapets strategi er å utvikle legemiddelkandidater til fase 2, for deretter å etablere partnerskap med større legemiddelselskaper for ferdigutvikling og kommersialisering.

Lytix Biopharmas viktigste milepæl i 2015 er å gjennomføre kliniske studier for å vise om legemiddelkandidatene har potensial til videre utvikling til legemidler. For å lykkes er selskapet avhengig av kompetente medarbeidere, kommersielt fokus og internasjonalt anerkjente samarbeidspartnere. Selskapet har ingen inntekter, og er avhengig av tilgang på langsiktig og risikovillig offentlig og privat kapital.

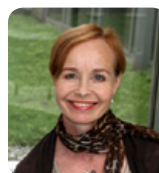
Vår bransje er ung i Norge, og skal vi lykkes med å utvikle næringen er det flere grep som må tas. Får vi dette på plass kan vi bidra til å redde liv, med betydelig verdiskaping. Myndighetene må sette i verk en næringspolitisk satsing på helseområdet. I en verden som i stor grad vil preges av den kommende bioøkonomien, vil en slik satsing ikke bare være strategisk klok, men også bidra positivt nasjonaløkonomisk og i et folkehelse- og velferdsperspektiv.

Forsknings- og innovasjonsstrategier må følges opp med tiltak som styrker spillet mellom privat og offentlig kapital til investeringer i nye kunnskapsbaserte og bærekraftige næringer.

Innovasjon og næringsutvikling må innlemmes i norsk helse- og omsorgsforvaltning. Helsetjenesten må ta i bruk nye innovasjoner.

Offentlig-privat samarbeid er essensielt i hele legemiddelutviklingen. Tiltak som gjør det attraktivt for helsetjenesten å delta i utviklingen av innovative

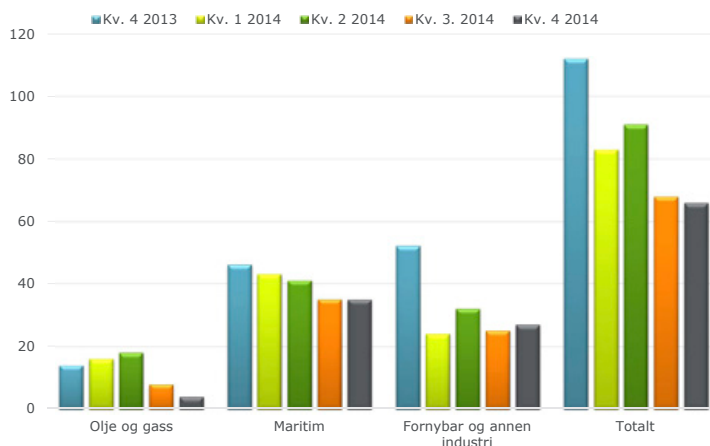
behandlingsalternativer vil skape synergieffekter for pasienter, helsetjeneste og næring.

UNNI HJELMAAS,
ADM. DIR. LYTIX BIOPHARMA AS

Antall søknader om eksportfinansiering

Per kvartal, fordelt på bransje

FIGUR 7.4: Antall søknader om eksportfinansiering til Eksportkreditt Norge per kvartal, fordelt på bransje.

KILDE: EKSPORTKREDITT NORGE.

produksjon i Norge, og vise vei for å styrke vår kompetanse og konkurransevne for vareproduksjon i et langsiktig perspektiv. En nasjonal strategi kan bygge på følgende pilarer:

- Kartlegge status og behov innenfor vareproduksjon i Norge, og følge global utvikling – som kunnskapsplattform for utvikling av ny politikk
- Styrke samarbeid mellom forskere i akademia og næringsliv om å videreutvikle fremtidens avanserte produksjon
- Sikre at fremtidige fagarbeidere og operatører har nødvendig IKT-kompetanse til å håndtere avansert produksjonsutstyr
- Konsekvenser for en politikk som kan stimulere til økte investeringer i avanserte produkter og prosesser i industrien

7.7 EKSPORTFINANSIERING

Internasjonale kjøpere av kapitalvarer krever ofte finansiering med på kjøpet. For norske eksportører betyr dette at de må skaffe eksportfinansiering, i form av lån og garanti på lån. Lån kjøpes i banker eller i statlige Eksportkreditt Norge, mens eksportgarantiene kjøpes av banker og statlige GIEK (Garantiinstituttet for eksportkreditt).

Alle OECD-land har ordninger for eksportfinansiering, i form av egne institutter for eksportgarantier. Disse er underlagt et felles OECD-regelverk som gjør at de faller utenfor statsstøtteregeleverket i WTO og EU. Det finnes dessuten et felles regelverk for en statlig støttet låneordning (CIRR-lån) som landene er underlagt. Landene har ulike måter å forvalte denne låneordningen på. I Norge var det Eksportfinans ASA som forvaltet CIRR-lånene fra 1978 til dette ble lagt inn under det helstatlige Eksportkreditt Norge AS fra juli 2012.

Det er viktig for kapitalvareeksporterende industri at betingelsene for eksportfinansiering er konkurransedyktige, slik at man ikke taper i internasjonal konkurranse pga. finansieringen. Norsk Industri har i alle år hatt dette høyt på agendaen, da denne industrien i Norge har vært relativt større enn i mange nærliggende land. Det er også viktig at de offentlige virkemidlene legger til rette for den omstillingen som vil skje over tid. Norsk Industri vil arbeide for at innretningen av Eksportkreditt Norge, GIEK (samt andre virkemidler, inkludert Innovasjon Norge) blir best mulig tilpasset industriens behov, og at mandat og tilbud blir endret hvis nødvendig.

Norsk leverandørindustri innenfor «kapitalvarer» består primært av maritim industri, offshore leverandørindustri og annen energirelatert industri. Disse industrigrenene, som dels er vevd inn i hverandre, opplevde gode markeder frem til oljeprisen startet sitt fall i fjor sommer. Siste halvår i fjor har de internasjonale kundene for norsk leverandørindustri (offshore-rederier, byggeverft, oljeselskap) fått sterkt forverret sin inntjening og sine fremtidsutsikter. Derfor har både antall søknader og søknadsvolum fra offshore leverandørindustri om eksportfinansiering i Norge gått kraftig ned. For skip bygget ved norske verft har fallet så langt vært moderat, men det ventes klart svakere utvikling i år. For eksport av skipsutstyr knyttet til tradisjonell skipsfart og fastlandseksport utenfor oljeklyngen er utviklingen så langt stabil.

Når priser faller så raskt og dypt som oljeprisfallet fra i fjor sommer, kommer reaksjonen fra markedet ofte i porsjoner. Tidligere erfaringer viser at beslutningene som fattes av oljeselskapene nå, vil få konsekvenser for aktiviteten i lang tid fremover. Vi tror ikke den fulle innstrammende markedseffekten har kommet ennå. Det blir da desto viktigere å vinne de færre kontraktene man kan konkurrere om. I den sammenheng blir Eksportkreditt Norge og GIEK, hver for seg og sammen, viktige for konkurranseevnen til industrien.

GIEK har for tiden en høy rammeutnyttelse, dvs det er relativ liten margin opp til garantirammen som er fastsatt av Stortinget. Ettersom en betydelig del av inngåtte eksportgarantier er i dollar og denne valutaen styrker seg i takt med amerikansk økonomi, stiger utnyttelsen av GIEKs ramme i takt med dette. Norsk Industri har alltid ment at GIEK til enhver tid skal ha en ramme med margin som dermed kan dekke utforutsette større ordre, samt styrking av dollar og andre valutaer som kan øke rammeutnyttelsen raskt. Ettersom Stortinget eksempelvis har en svært lang sommerferie, bør Stortinget vedta en større ramme som regjeringen deretter kan utporsjonere til GIEK løpende om det blir akutt. Dette er viktig for ikke å skape unødvendig usikkerhet for markedsaktører som driver løpende markedsarbeid, hvor norske forbehold om GIEK-garanti er av liten kommersiell verdi.

GIEK har alltid vært statlig. Ettersom statlige Eksportkreditt Norge overtok administrasjonen av CIRR-lånene fra privateide Eksportfinans, har noen prøvd å reise debatten om fusjon av de statlige selskapene. Norsk Industri vil argumentere mot dette. I dag er 73 prosent av utlånsporteføljen i Eksportkreditt Norge garantert av GIEK, resten av norske og utenlandske banker. Tilsvarende kommer flere eksportører til GIEK for å kjøpe eksportgaranti, basert på finansiering fra private banker. Norsk Industri ser ingen grunn til å monopolisere eksportfinansieringen til ett selskap, men verdsetter den merfinansieringen som skapes ved at private banker utfyller de statlige tilbudene om henholdsvis lån og garantier. Vår erfaring er dessuten at risikoappetitten i finansmarkedet er svært variabel. I perioder vil private banker ta svært store volumer, mens de i andre perioder kan være mer eller mindre fraværende. Imidlertid verdsetter norske eksportører det praktiske samarbeidet GIEK og Eksportkreditt Norge nå utvikler, der prosesser mot felles kunder forenkles.

7.8 PRODUKTIVITETSUTFORDRINGER

For at internasjonalt konkurranseutsatte industribedrifter skal kunne overleve og videreutvikle seg med base i høykostlandet Norge, må produktiviteten være høy og økende. De minst produktive dør.

Vi har i årets rapport stilt medlemmene følgende to spørsmål om produktivitet:

«Regjeringen har satt ned en produktivitetskomisjon som har som hovedoppgave å fremme konkrete forslag som kan styrke produktivitet og vekstevne i norsk økonomi, både i konkurranseutsatt, skjermet og offentlig sektor.

- *Kan dere si noe om hvordan dere jobber med produktivitetsforbedringer?*
- *Og hva er det viktig at myndighetene konsentrerer seg om i denne sammenheng?»*

Industriens eget produktivetsarbeid

Bedriftenes svar om eget produktivetsarbeid er spennende lesing. Det er åpenbart at svært mange arbeider intenst og systematisk med produktivitet. Et forbedringsprogram avløses stort sett av en

oppfølger, med bred involvering av alle ansatte. Mye av arbeidet er også kulturutvikling.

Svært mange viser til pågående lean-prosesser. Ordet «systematisk arbeid» går ofte igjen. Det arbeides både internt i bedriftene, men også overfor underleverandører og kunder med rutiner, prosjektgjennomføring, arbeidsmetoder, standardisering, forenkling av spesifikasjoner m.m. Målet er mest mulig flyt, for å få ned produksjonstid og leveringstid, samt å arbeide smartere.

Innen konserner er det åpenhet rundt erfaringer som blir til internkonkurranser om beste praksis.

Mange investerer tungt for dermed å øke produktiviteten. Særlig investering i alle former for automatiseringsutstyr og roboter går igjen som svar fra mange. På denne måten frigjøres arbeidskraft og kvaliteten øker. Det foretas tunge investeringer i it-styringssystemer med tilhørende kompetanseheving og organisasjonsendring for å få ned administrasjonskostnader og kunne ta ut samordningsgevinster.

Mange nevner økt grad av outsourcing og innleie som del av produktivitetsarbeidet. Industrien jobber mye med å definere sin egen kjerne, og dermed hva de heller kan hente andre steder.

Produktivitetsarbeid i offentlig sektor

Mange etterlyser samme produktivitetsholdning på myndighetsnivå. Vi finner dette rimelig. Når industrien daglig jager økt produktivitet, blir det naturlig for dem å stille tilsvarende krav til andre. Flere etterlyser mindre byråkrati og forenkling av lovverket. Mer digitalisering av prosesser i det offentlige er også ønskelig. Det stilles spørsmål ved en del rapportering til myndighetene; hva som er strengt nødvendig og hva som henger igjen uten å ha tilstrekkelig nødvendighet. Offentlige innkjøpsprosesser oppleves av noen som for ressurskrevende. Særlig ønskes at flere søknader og rapporteringer blir oppdatert slik at man tar bort alt som ikke er relevant.

Når det gjelder erfaringsoverføring mellom industrien og offentlig sektor, er det vel kjent at mange aktører bl.a. gjennom Lean Forum Norge

samarbeider godt for å få til gode lean-prosesser og læring fra hverandre.

Produktivitetsveksten er avgjørende for vår fremtidige velferd. Demografisk går Norge en eldrebølge i møte, noe som alene vil sette press på ressursene. Det høye frafallet i utdanning og videregående opplæring har ringvirkninger langt utover ulempene for enkeltmennesker. Det betyr også store økonomiske tap som samfunnet må bære i fremtiden.

Norge har noen fortrinn som gir oss et godt utgangspunkt for en effektiv offentlig sektor. Vi scorer for eksempel høyt på tillit til myndighetene sammenlignet med andre OECD-land. Vi har også en arbeidsstruktur og en samarbeidsmodell som vil kunne danne et godt utgangspunkt for å gjennomføre forbedringer og effektivisering på en god måte.

Likevel har ikke produktivetsforbedringene bredt om seg på samme måte i offentlig sektor, til tross for at behovet eksisterer i høyeste grad også her og presset på å lykkes med forbedringer øker. Også offentlig sektor opplever at oppgavene blir mer sammensatte og avanserte. Forvaltningen vokser i takt med at oppgavene blir flere. En slik utvikling må møtes med kontinuerlige forbedringer, forenklinger og effektivisering, i alle ledd. Industrien har gjennom mange års prøving og feiling høstet erfaringer og bygget kompetanse på produktivetsforbedringer. Kompetansen er moden for erfaringsoverføring til andre sektorer der presset på effektivisering ikke har vært like fremtredende.

Vi har flere eksempler på vellykkede forbedrings- og effektiviseringsprosesser i offentlig sektor. Lånekassen er ett av dem. Moderniseringsarbeidet av Lånekassen startet i 2004, som oppfølging av en stortingsmelding om modernisering av Statens lånekasse for utdanning. Den skulle bli Norges mest moderne offentlige virksomhet, og 40 prosent av kostnadene med moderniseringen skulle dekkes av eget driftsbudsjett. Lånekassen bestod testen med glans: Innføring av elektroniske tjenester, selvbetjening, samkjøring av informasjon fra ulike etater og fellesløsninger i staten som MinID har gitt resultater. I dag er saksbehandlingstiden halvert, antall telefonhenvendelser har hatt en

INDUSTRIEN HAR HENTET UT STORE GEVINSTER FRA SYKEFRAVÆRSARBEIDET

Sykefraværsutvikling i industrien 1994 - 3. kv. 2014 – glidende snitt

Utviklingen i egenmeldt og legemeldt sykefravær i industrien. Siden den høyeste noteringen i 2003 er sykefraværet redusert med om lag 35 prosent. Det har i snitt gitt 800 millioner kroner i årlige besparelser for industrien.

Industrien er konkurranseutsatt og for å overleve drives et kontinuerlig forbedringsarbeid. Teknologisk utvikling gjør at tunge manuelle oppgaver i noen grad kan erstattes av maskiner mens det i noen tilfeller fører til at arbeidet settes ut til lavkostland. Andelen funksjonærer øker dermed noe over tid. Dette er imidlertid et arbeid som pågår hele tiden, og ikke noe som startet opp i 2003.

I 2001 fikk vi avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv, den såkalte IA-avtalen. Store deler av industrien sluttet opp gjennom å inngå IA-avtale med sitt lokale NAV Arbeidslivssenter. Allerede mot slutten av 2003 fikk vi en reduksjon i sykefraværet.

I årene som fulgte kom en rekke lovendringer som påla alle arbeidsgivere tidligere og tettere oppfølging av sykemeldte. Den viktigste av disse, innføring av gradert sykemelding, ga tydelig reduksjon i sykefraværet også nasjonalt.

Mulige forklaringer på nedgangen i sykefravær i Industrien

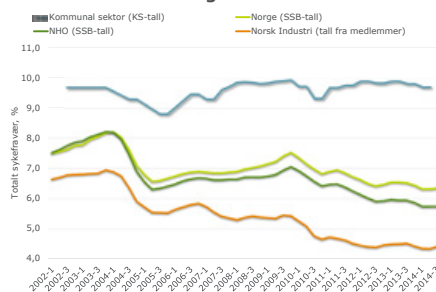
- IA-avtalen ga gode rammer og metodikk for oppfølging av sykemeldte.
- Industrien har lenge hatt fokus på forebygging og oppfølging av sykemeldte. Benchmarking mellom bedrifter innen samme bransje og mellom bransjer legger til rette for erfaringsutveksling.
- Lang tradisjon for partssamarbeid om helse, arbeidsmiljø og sikkerhet i bedriftene.

- Kontinuerlig forbedringsarbeid og fokus på å kutte kostnader.
- Ingen å «miste»; mangel på arbeidskraft og krevende å erstatte medarbeidere med høy kompetanse.

Mens sykefraværet har blitt redusert i privat sektor (over 20 % i NHO-området og 35 % i Norsk Industri), har tallene i kommunal sektor holdt seg på et høyt nivå i hele perioden.

Den kan se ut som at kommunal sektor ikke har lyktes å hente ut denne gevinsten av sykefraværarbeidet på samme måte som privat sektor.

Utviklingen i sykefravær, både egenmeldt og legemeldt

Utviklingen i sykefravær, både egenmeldt og legemeldt, i kommunal sektor, i hele Norge, hele NHO-området og i Norsk Industris medlemsbedrifter.

Det er gode grunner for at sykefraværet i kommunal sektor ligger høyere enn i industrien. Kommunal sektor har en høy andel ansatte innenfor pleie og omsorg. Arbeidet er preget av mye tungt arbeid som krever investeringer for å automatisere. Her er det en høy andel kvinner og vi vet at kvinner generelt har 2-3 prosentpoeng høyere sykefravær enn menn (SSB).

I løpet av de tolv årene med IA-avtale har industrien erfart at mye sykefravær kan forebygges. Og når sykefravær inntreffer, erfarer vi at tett oppfølging og tilrettelegging korter ned lengden på sykefraværet. Systematisk arbeid gir resultater.

nedgang på 66 prosent, behovet for personale er redusert med 16 prosent og det har vært årlige innsparinger på over 50 millioner kroner.

Sykehuset på Lillehammer er et annet eksempel. Sykehuset har arbeidet med lean-forbedringer siden 2012. Ett av prosjektene de har arbeidet med er å korte ned ventetiden for pasienter med lårhalsbrudd. Pasienter med lårhalsbrudd kunne tidligere vente opptil seks timer fra de ankom akuttmottaket på Lillehammer til de var på sengeposten. Systematisk forbedringsarbeid gjennom en lean-prosess, har nå redusert ventetiden til snau 30 minutter.

Regjeringen stiller i budsjettet for 2015 krav om forbedret effektivitet i statlig sektor med følgende ordning: «Som en fast ordning vil regjeringen fore- slå effektivisering og redusert byråkrati tilsvarende 0,5 prosent på driftspostene i staten hvert eneste år. Selv om dette bare er femti øre per hundrelapp, tilsvarer det 1,4 milliarder kroner for 2015. Sverige

og Danmark har tilsvarende ordninger, og OECD har anbefalt Norge å gå i denne retningen. Denne reformen bidrar til at vi gradvis reduserer byråkrati. Effektiviteten i det offentlige øker. Det frigjøres midler som kan brukes på prioriterte satsinger som gjør Norge bedre rustet i møtet med fremtiden og til bedre tjenester for innbyggerne.»

(KILDE: FINANSDEPARTEMENTET.NO)

Norsk Industri verdsetter produktivitetskravet som for første gang er innført i statsbudsjettet for 2015. Det vil på kort sikt ha riktig effekt overfor etatene og over tid frigjøre midler til reelle satsingsområder i stedet for dyrere drift av forvaltningen. Det var gledelig at satsen økte i stortingsbehandlingen, da tiltaket dermed har fått et bredere parlamentarisk grunnlag.

Lavere logistikkostnader forbedrer produktivitet og konkurranseevne

Den siste store undersøkelsen foretatt av Transportøkonomisk institutt (TØI) av logistikkostnader blant norske vareleverende bedrifter viser at logistikkostnadene i gjennomsnitt utgjør 14,2 prosent av omsetningen. Andelen er høyere for engroshandelsbedrifter enn for industribedrifter, mens bygg- og anleggsbedrifter har lavest logistikkostnadsandeler. Transportkostnader og kostnader til lager utgjør de to største kostnads-komponentene. Industrien har lavere kostnader for logistikk enn gjennomsnittet i næringslivet pga. større bruk av sjøtransport i industribedriftene. Mange vareprodusenter velger samling framfor å ha egen transport. Dette fører til at transportkostnaden per enhet vil være lav.

Fraktinntekten per containerenhet har stått på stedet hvil eller gått litt ned de siste årene, ifølge speditørene. En årsak til dette kan være at konkurransen i markedet fører til overkapasitet i sentrale transportkorridorer. En annen årsak kan være den skjeve retningsbalansen mellom landsdelene. Importen av forbruksvarer går til Oslo-regionen, mens import/eksport av råvarer og eksport av bearbejdede råvarer fortrinnsvis skjer med skip langs kysten av Vestlandet.

Den stabile prisutviklingen kan også ha sammenheng med utviklingen i hovedlager og godsterminaler som blir stadig mer automatisert, og ikke er

BEDRIFTSEKSEMPEL:

HISTORIEN VÅR strekker seg tilbake til 1939 med Stryn Møbelindustri og 1946 med Tonning Møbelfabrikk. Stryn var og er fortsatt ei viktig møbelbygd. I 2013 slo bedriftene seg sammen og vi satser friskt for fremtiden. Flammebjørk og eik er solide og velkjente råmaterialer vi fortsatt bruker.

Det Tonning & Stryn AS vil være mest opptatt av i 2015 er i hovedsak økt salg. Vi kommer til å utvide distribusjonsnettet vårt. Produktutvikling er viktig. Vi vet at det er behov for å utvide sortimentet vårt og lanserer derfor nye modeller. Vi er i full gang med å utvikle nye produkter sammen med våre anerkjente norske designere. Vi lager en mer moderne kolleksjon som skal leve sammen med våre eksisterende kolleksjoner.

Vi øker fokuset på markedsføring, vi bygger på merkevaren vår og vil rett og slett posisjonere oss bedre i møbelmarkedet. Vi jobber samtidig med å

redusere kostnader og få en mer lønnsom drift. 2015 blir et spennende år for oss og for våre kunder.

SILJE VOLLAN,
DAGLIG LEDER TONNING & STRYN AS

så arbeidskraftintensiv som tidligere. Likeledes også utviklingen med kabortasje som bidrar til at transportkostnadene holder seg lave.

Kostnadsforskjellen mellom en norsk sjåfør og en sjåfør bosatt i et av de nye EU-landene er mellom 80 og 90 prosent, noe som tilsvarer en differanse i fremføringskostnader på ca 34 prosent. Kostnadsforskjellene illustrerer hvorfor norskregistrerte lastebiler og jernbane taper markedsandeler ved grenseoverskridende transport.

Om lag 2/3 av industriens eksportvolum fraktes på skip til markedene. Resterende fordeler seg mellom vei, bane og fly, med veitransport som det

viktigste. Sjøtransporten har gitt norske bedrifter konkurransekraft, men konkurransekraften til sjøtransport utfordres i år av Svoveldirektivet (se omtale i fjorårets konjunkturrapport). I tillegg har den internasjonale maritime organisasjon (IMO) vedtatt ytterligere regulering av drivstoff til skip når det gjelder NOX (2017) og klimagassutslipp (2020/2024). Mange av skipene som frakter norske eksportvarer måtte fra 1. januar i år bruke mer kostbar marin diesel istedenfor tradisjonell bunkers. Thema har laget en utredning for Norsk Industri m.fl. som viser en kostnadsøkning av Svoveldirektivet i milliardklassen i 2015.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

DET ER STORT PRISPRESS på produktene våre, og dermed stort press på produktiviteten til anlegget fremover. Dette er en situasjon som har vedvart en stund, og når man kjemper i verdenseliten, som vi gjør, så er det viktig å gjøre de rette tiltakene. Vi har derfor kalt strategien vår for «smart vekst», og jobber aktivt i alle ledd i organisasjonen for å finne de smarteste tiltakene hele tiden. Nøkkelen til suksess er kontinuerlig forbedring. Strategiens tre delmål:

1. Utvikle vår kompetanse med hensyn til bedriftens behov og ansattes glød
2. Minst fire prosent produktivitetsvekst hvert år
3. Være et mulighetenes anlegg for eksisterende og nye produkter

Når det gjelder produktiviteten satser vi på høyere råvareutnyttelse, lavere energiforbruk og bedre bemanningseffektivitet. Vi skal utnytte eksisterende produksjonsutstyr mer optimalt gjennom kortere syklustid.

Vi har i mange år hatt sterk fokus på kontinuerlig forbedring på GE Healthcare Lindesnes, herunder prosessforbedringer i produksjonsprosessen. Bedriftens investeringer dekkes gjennom eget konsern (GE), samt noe støtte fra det norske virkemiddelapparatet, spesielt Enova og Innovasjon Norge.

Vi fikk Enova-prisen siste år. GE Healthcare Lindesnes har halvert det relative energiforbruket de siste ti årene. I samme periode har vi redusert CO₂-utslippene med 70 prosent. Fortsatt økonomisk støtte fra Enova er viktig for oss for ytterligere energi- og CO₂-reduksjoner fremover. Disse tiltakene er også i største grad konkurransefremmende for oss.

Jeg tror høyt utdanningsnivå, spesielt for realfag, vil være viktig for Norges fremtid som industrinasjon. Vi har en egen kompetansestrategi, og har 22 lærlinger ved bedriften (350 ansatte). Vi holder for tiden på med en gjennomgang av kompetansen sammen med alle ansatte, for å sette mål for kompetanseutviklingen frem mot 2020. Vi har et eget årlig utviklingsprogram for store talenter ved anlegget og deltar i tillegg i flere lederutviklingsprogrammer. Av kompetansebehov kan det nevnes at vi akkurat nå trenger spesielt høyere kjemikkompetanse (gjærne doktorgradsnivå), samt teknisk ingeniørkompetanse.

Et mye bedre samarbeid mellom virkemiddelapparatet, utdanningsinstitusjonene og industrien er helt avgjørende for at vi skal være ledende på kvalitet og innovasjon. En kommersialiseringsforståelse er sentral i dette grenseområdet.

Generelt er en svakere krone gunstig for vår virksomhet, som eksporterer det meste av produksjonen.

Når det gjelder lønnsoppgjør vil jeg si: Hold igjen – skru igjen krana! Vi konkurrerer globalt. Det er stadig vanskeligere å forklare våre utenlandske eiere at vi skal ha lønnsøkning i Norge, som allerede har de høyeste lønningene i verden, spesielt siden de fleste av våre konkurrentland har lavere/ingen lønnsøkning. Vi lever i to virkeligheter, den globale

JORUNN GISLEFOSS,
PHD OG FABRIKKDIREKTØR
GE HEALTHCARE LINDESNES

og den lokale/norske, og kan ikke melde oss ut av noen av disse virkelighetene.

Løsningen på kostnadsutfordringen fra sivilreguleringen er mer energieffektive skip og alternative drivstoff som biobasert diesel, elektrisk kraft og LNG, tilsvarende utvikling som har skjedd innen veitransport. Arbeidet må omfatte likestilling mellom private og offentlig havner, forbedret tilgang til og effektivisering av havnene, bedre offentlig regulering av sjøtransport og teknologitvilling. Regjeringens nye havnestrategi og satsingen på å overføre gods fra vei til sjø er viktige elementer for å styrke konkurransekraften til skipstransport.

Transport på vei har en høyere kostnad i Norge enn i andre europeiske land som Sverige. Hovedårsaken til dette er lavere gjennomsnittshastighet for vogntog. Utbygging av fergefri E39, Tresfjordbro og andre utbygginger vil redusere den norske ulempen.

Norske Industri har ønsket en økt satsing på utbygging av de viktigste riksveiene i Norge, bl.a. E6, E18, E16, E134, E136 og ikke minst E39. En utbygging av disse hovedveiene vil medføre økt konkurransekraft for norske eksportbedrifter.

Forsering av utbyggingen av E6 nord for Gardermoen har vært vellykket både frem til Kolomoen og i Gudbrandsdalen. Norsk Industri ønsker at satsingen videreføres til forsert utbygging av ny motorvei mellom Kolomoen og Lillehammer.

Oppstart av utbyggingen av E16 Sandvika-Hønefoss og videreføring av utbyggingsplanene for E18 vil styrke norsk næringsliv og forbedre kommunikasjonsforholdene i arbeidsmarksregionene på Østlandet. Tilsvarende vil utbygging av dobbeltspor for jernbanen gi raskere og enklere reiser innen arbeidsmarksregionene.

Utbyggingene av E134 i Kongsberg-området vil legge grunnlaget for en sørlig hovedvei mellom øst og vest, særlig sammen med den igangsatte utbygging av E39 mellom Haugalandet og Stavanger.

For eksportindustrien er det viktig at prosjektene gjennomføres så hurtig som mulig. Utbyggingen mellom Stavanger og Bergen gir solid samfunnsøkonomisk avkastning og må gjøres så fort som overhodet mulig. For den pågående omstilling

i leverandørindustrien vil utbyggingen av E39 være en viktig del av forbedret produktivitet på Vestlandet, ved mer effektiv transport både for gods og personer.

Satsing på å styrke sjøtransporten, forsert utbygging av de viktigste riksveiene og jernbaneutbygging i viktige arbeidsmarksregioner vil øke produktiviteten i det norske samfunn. Dette er et viktig bidrag for å møte produktivitsutfordringen.

Kommunal sektor er i dag organisert på en gammeldags måte som ikke passer inn i behovene for et moderne næringsliv. Mange av kommunegrensene stammer fra 60-tallet og transportløsninger, skoler, barnehager, helsevesen og samfunnet for øvrig er betydelig utviklet fra den gang. Mange av industrikommunene har behov for en sammenlåing med naboer for å gjøre lokalsamfunnene og regionene sterkere. I tillegg vil en bedre organisering av kommunektoren bidra til å løse produktivitsutfordringen.

Norsk Industri ser frem til at arbeidet med kommunereformen kan bidra til en forbedret organisering av offentlig sektor i sterke industriregioner, og gi bedre forutsetninger for å utvikle ny industrivirksomhet i industrisvake regioner.

7.9 ENERGI-, KLIMAPOLITIKK OG INDUSTRIUTVIKLING

Svært mye av norsk klima- og energipolitikk har sitt utspring i politikk og regelverk fastsatt av EU. Enten det gjelder overordnede føringer som følge av at Norge er en del av Europa eller ved direkte lovpålagte forpliktelser gjennom EØS-beslutningene påvirker dette norske bedrifter direkte. I 2014 vedtok EU målene for sin klima- og energipolitikk for perioden 2020-2030. Disse innebærer et bindende mål på 40 prosent kutt i klimagassutslipp, en økning av fornybarandelen på 27 prosent, samt økt energieffektivitet opp mot 30 prosent. For de to sistnevnte målene vil disse kun bli gjort gjeldende for EU direkte og vil ikke bli «oversatt» til nasjonale mål. Det er viktig å merke seg at EUs statsledere, av hensyn til industriens konkurransevne og for å hindre karbonlekkasje, har presisert følgende:

- Tildeling av frikvoter og andre tiltak vil fortsette etter 2020 inntil andre store land gjennomfører lignende tiltak som EU.
- Det skal gis støtte til sektorer som er særlig utsatt for å tape internasjonal konkurransevne.
- I så måte skal man ta hensyn til både direkte og indirekte kostnader og de mest effektive installasjonene skal ikke møte unødige kostnader.
- Det skal arbeides aktivt for å sikre akseptable energipriser.

2015 vil bli et svært viktig år når disse målene nå skal følges opp med konkrete regelverk og virkemidler. Sentralt i dette arbeidet vil være revisjon av EUs kvotehandelsdirektiv, spørsmålet om kompensasjon for indirekte kvotekostnader, fornybarsatsingen, samt energieffektivitet. I tillegg må EU-landene bli enige om hva de skal legge i det nye konseptet om Energiunion. Forsyningsikkerhet, diversifisering av energileveranser, forholdet til tredjeland (deriblant Norge), priser, utvikling av infrastruktur, samt økt satsing på energieffektivitet og fornybar energi er blant temaene som vil bli drøftet og som må følges opp med mål, reguleringer og andre virkemidler. Utfallet av disse prosessene vil være av stor betydning for både Norge og Norsk Industris medlemmer og vil bli fulgt tett hjemme og i Brussel.

Klimatoppmøtet i Paris høsten 2015

Foran toppmøtet i Paris støtter Norsk Industri målet om at Norge skal være karbonnøytral innen 2050. Dette målet må understøttes av delmål for 2020 og 2030 slik regjeringen og EU legger opp til. Ved fastsetting av Norges forpliktelse til en ny internasjonal klimaavtale i Paris i 2015, må det tas overordnet hensyn til at norsk industri er en del av EUs kvotesystem og at satsing på industriproduksjon i Norge er god klimapolitikk.

Både fastlandsindustrien og olje- og gassindustrien har svært lave utslipp av klimagasser per produsert enhet. I tillegg til bruk av miljøteknologi, har de lave utslippene sammenheng med at fastlandsindustrien baserer sin produksjon på fornybar vannkraft. Norsk eksport av energiintensive industriprodukter er i realiteten eksport av fornybar kraft, uten overføringstap, ved at

de erstatter produkter som helt eller delvis er fremstilt med energi basert på fossile brensler. I perioden 1990-2013 reduserte industrien sine klimagassutslipp med 38,6 prosent (SSB) samtidig som produksjonen økte med 29 prosent. En utslippsforpliktelse til ny internasjonal avtale må derfor betinges av en bevisst helhetlig virkemiddelbruk som stiller Norge i en posisjon for økt satsing på klimavennlig industri.

I tråd med klimaforliket i Stortinget har regjeringen i sin politiske plattform slått fast at energiintensiv norsk industri skal sikres gode rammebetingelser, bl.a. gjennom at det tas hensyn til konsekvensene av kvotesystemet, faren for karbonlekkasje og industriens konkurransevne, samtidig som det skal føres en ambisiøs nasjonal klimapolitikk. Det er avgjørende for industrien at europeisk likebehandling sikres og at karbonlekkasje unngås. Som ledd i en internasjonal klimaforpliktelse for Norge, må fastlandsindustrien derfor ikke påføres økte kostnader ut over det som følger av kvotehandelsystemet. Fraværet av en global pris på CO₂ må gis betydelig vekt.

Det er helt avgjørende at kompensasjonsordningen for CO₂-påslaget i kraftprisen gjøres gjeldende for perioden også etter 2020 for å gi forutsigbarhet for videre satsing på klimavennlig fastlandsindustri i Norge.

Det er avgjørende at Norges målsettinger for Paris-møtet ikke begrenser vekstmulighetene for klimaeffektiv norsk industri. Den nasjonale klimapolitikken må etter vårt syn derfor hele tiden legge til grunn en reell vurdering av samfunnets totale økonomiske vekst, og uansett gjøre det mulig gjennom positiv virkemiddelbruk å være et springbrett for å etablere ny industri som bidrar til reduserte utslipp globalt, selv om de nasjonale utslippene øker.

Energi, klima og verdiskaping må sees i sammenheng

Regjeringen varslet i regjeringsplattformen at den vil legge frem en stortingsmelding om en helhetlig energipolitikk, hvor energiforsyning, klimautfordringer og næringsutvikling sees i sammenheng. Norsk Industri har lenge påpekt behovet for en

slik melding og er derfor svært fornøyd med at en slik melding nå er varslet. Regjeringen har valgt en åpen arbeidsform og invitert til innspill gjennom dialogmøter og i skriftlig form. Norsk Industri har benyttet seg av disse mulighetene. I innspillene har vi lagt hovedvekt på at regjeringen i meldingen må ha klare ambisjoner for fortsatt industrivekst i Norge og at industrien er en del av løsningen på klimautfordringene.

Norsk kraftintensiv industri er verdensledende innen miljø og klima. Vi må ha fremtidige rammebetingelser og virkemidler som videreutvikler denne industrien og gjør den enda mer

BEDRIFTSEKSEMPEL:

NEXANS NORWAY har røtter tilbake til 1915 og vi er nå inne i vårt jubileumsår. Vi er leverandør av kraft- og telekabler, og er blant verdens ledende innen høyspente sjøkabler. Selskapet har i de første hundre årene hatt mange utfordringer, men vi har alltid håndtert disse og utviklet oss videre i takt med samfunnets endrede behov.

Vi hadde et veldig aktivt år i 2014 og vi vurderer fremtiden som lys, både på mellomlang og lang sikt. 2015 blir derimot utfordrende fordi vi opplever en midlertidig dipp i ordresituasjonen, og vi vil dermed være overbemannet i forhold til det vår fabrikk i Halden er rigget for. Noen prosjekter er utsatt av våre kunder samtidig som vi ikke har nådd helt frem i konkurransen om andre prosjekter. Nå fokuserer vi derfor på å sikre ordresituasjonen fremover.

Utviklingen av oljeprisen er selvfølgelig svært viktig med tanke på fremtidig aktivitet. I første omgang vil vi oppleve at mange prosjekter blir stilt i bero og utfordringen er da å sikre annen aktivitet. Nexans Norway har produsert og levert kabler til de fleste vindmølleparker i Norge. I dag øker etterspørselen etter fornybar kraft i et hurtig tempo. Med bedriftens erfaring, kompetanse og dyktige medarbeidere er dette en vekst Nexans Norway ønsker å ta del i, og vi står sterkt rustet til å håndtere både nåværende og fremtidige utfordringer.

Myndighetenes satsing på bedret infrastruktur vil kunne bidra til å kompensere og å utnytte ledig kapasitet.

ANNE-LISE AUKNER,
ADM. DIR. NEXANS NORWAY AS

konkurransedyktig i lavutslippssamfunnet. Etterspørselen etter produktene den kraftintensive industrien produserer vil øke i verdensmarkedet. Økt produksjon av disse produktene i Norge vil bidra til å redusere de globale klimagassutslippene, selv om de isolert sett øker nasjonalt.

Det forventede overskuddet av fornybar kraft har flere anvendelsesområder. Økt eksport av industriprodukter i fast form uten overføringstap er et godt alternativ til kraftutveksling. Dette må være et viktig premiss i stortingsmeldingen. Norsk Industri er opptatt av at investeringer i energisektoren er kostnadseffektive og samfunnsøkonomiske. Dette må legges til grunn både innen produksjon og kraftoverføring.

En viktig forutsetning for fortsatt vekst innen kraftintensiv industriproduksjon er en forutsigbar og god kompensasjonsordning for CO₂-påslaget i kraftprisen også etter 2020. Det er også avgjørende at det er gode og langsiktige ordninger i det statlige virkemiddelapparatet som støtter opp om klimavennlige og energieffektive teknologier.

Det foretas i dag store investeringer i kraftnettet i Norge. Dette fører til sterk økning i betalingen for netttjenestene. Dette er en utfordring spesielt for den kraftintensive industrien fordi den behandles ulikt avhengig av hvilket nettnivå den ligger på, selv om den yter de samme netttjenestene. Tarifferingsprinsippene som Statnett har utformet må legges til grunn for å finne frem til modeller som gir forutsigbarhet og likebehandler bedriftene uavhengig av om de ligger i sentral- eller regionalnett.

7.10 BEHOV FOR ENDRINGER I ARBEIDSMILJØLOVEN

Norsk Industri og NHO har oversendt høringsvaret til Arbeids- og sosialdepartementet i forbindelse med regjeringens forslag til endringer i arbeidsmiljøloven m.m.

I tillegg har Norsk Industri oversendt et eget høringsvar som utdyper ønsket om unntak fra reglene om likebehandling ved utleie fra bemanningsforetak.

Nedenfor knyttes noen kommentarer til de vesentligste endringene som nå er foreslått av regjeringen.

Midlertidige ansettelser

Norsk Industri mener at fast ansettelse skal være den klare hovedregelen i norsk arbeidsliv. Men hele næringslivet, og særlig konkurranseutsatt industri, har behov for mer fleksible ordninger i forhold til dagens regler angående ansettelser. Vi mener dette kan bidra til nyskaping, flere arbeidsplasser og økt verdiskaping for norsk økonomi. Særlig er det et viktig poeng at endringene kan bety at flere som står utenfor arbeidsmarkedet lettere kan få en mulighet til å komme i arbeid. Derfor er Norsk Industri meget positivt innstilt til regjeringens forslag om en generell adgang til midlertidig ansettelse på inntil tolv måneder. For å forhindre misbruk er det nødvendig med noen begrensninger i en slik generell adgang til midlertidig ansettelse.

Norsk Industri ser utfordringer med å praktisere de foreslåtte reglene om kvote og karantene. Bestemmelsen om at arbeidstakere ansatt på det generelle grunnlaget ikke kan omfatte mer enn 15 prosent av arbeidstakerne i virksomheten, vil være særlig begrensende for små og mellomstore bedrifter. Karantenebestemmelsen på tolv måneder gjelder for midlertidig ansatte på generelt grunnlag for arbeid av samme art innenfor virksomheten. Denne generelle begrensningen kan være vanskelig å avgjøre for den enkelte bedrift, og kan være prosessdrivende.

Videre er tolv måneders karantene lang tid hvis det midlertidige ansettelsesforholdet ikke er av særlig lang varighet.

I regjeringens forslag opprettholdes dagens regler når det gjelder innleie fra bemanningsforetak. Norsk Industri ser ingen god begrunnelse for at det ikke skal være like regler for midlertidig ansettelse og adgangen til innleie fra bemanningsforetak. Regjeringens bakgrunn for å foreta endringer i midlertidige ansettelser er bl.a. at flere som står utenfor arbeidsmarkedet skal få bedre muligheter til å få fast arbeid. Undersøkelser viser at midlertidige ansatte har større mulighet for fast ansettelse enn de som står helt utenfor

arbeidsmarkedet. Både innleie og midlertidige ansettelser er to naturlige veier inn i arbeidsmarkedet for denne type arbeidstakere. Det skal også understrekes at innleid arbeidskraft fra bemanningsforetak som oftest vil ha en fast ansettelse i bemanningsforetaket.

Når det gjelder forslaget om forenkling av hovedregelen om midlertidig ansettelse er dette fornuftig. Dagens ordlyd er til dels misvisende og ikke dekkende for rettstilstanden. Endringen er heller ikke ment som en endring av dagens regler på dette området.

Regjeringen opprettholder antall år i dagens fireårsregel. Regelen innebærer at hvis en midlertidig ansettelse varer lenger enn fire år, skal vedkommende anses som fast ansatt. Dette er Norsk Industri tilfreds med. En forkortelse av denne regelen, ville kunne skape problemer med utilsiktede faste ansettelser i for eksempel praksisarbeid og lærlingsituasjoner.

Arbeidstid

Norsk Industri er positivt innstilt til de foreslåtte endringene som gir bedre muligheter for å avtale mer fleksible arbeidstidsordninger innenfor den avtalte alminnelige arbeidstiden. Det er viktig å presisere at den totale arbeidstiden ikke skal økes. Videre foreslår regjeringen økte rammer for overtid.

Det er en forbedring av bestemmelsene om søndagsarbeid at regjeringen foreslår å endre utgangspunktet om at søndagsarbeid er forbudt til at det skal være tillatt, men behovet for denne typen arbeid må da begrunnes. Norsk Industri er positiv til at regjeringen også foreslår endringer for hvor ofte det kan arbeides på søn- og helldager.

Imidlertid skulle Norsk Industri gjerne sett en enda mer omfattende reform når det gjelder arbeidstid.

Det er positivt at regjeringen foreslår utvidede daglige rammer, men det vi savner fra regjeringens forslag er økte ukentlige rammer.

Regjeringen foreslår å utvide Arbeidstilsynets og Petroleumstilsynets myndighet til å kunne godkjenne alternative turnusordninger for helse- og omsorgsarbeid, vakt- og overvåkingsarbeid av delvis passiv karakter og ved pendlersituasjoner, til å gjelde også når partene har kompetanse til å etablere ordninger ved tariffavtale. Det er positivt at regjeringen gir større muligheter for å etablere alternative ordninger når dette er ønsket lokalt. Regjeringens forslag innebærer at denne muligheten gis i helse- og omsorgsarbeid, vakt- og overvåkingsarbeid samt pendlersituasjoner. Etter vårt syn burde denne muligheten omfatte flere bransjer og situasjoner. Norsk Industri mener også at tilsynet burde innvilge søknader, selv om det er uenighet lokalt.

Norsk Industri er skuffet over at regjeringen har gått bort ifra forslaget om å lovfeste beregningsbrøken for beredskapsvakt på 1/8 av alminnelig arbeidstid slik foreslått i høringen. Det regjeringen foreslår er at det kan avtales mellom partene en brøk mellom 1/5 og 1/8.

Aldersgrenser

Regjeringen foreslår å heve aldersgrensen i arbeidslivet til 72 år, med intensjon om å øke den til 75 år senere. Det åpnes for bedriftsinterne aldersgrenser på 70 år.

Norsk Industri mener at dette ikke er riktig virkemiddel for å få ansatte til å stå lenger i jobb, og mener at dagens regler bør bestå.

Statistikker viser at de fleste forsvinner ut av arbeidslivet i begynnelsen av 60-årene, og da er det ikke riktig virkemiddel å heve aldersgrensen. Det må heller settes inn konkrete tiltak for å bidra til at denne gruppen arbeidstakere ikke slutter tidlig.

Forslaget kan i verste fall redusere attraktiviteten til seniorer i arbeidslivet og vanskeliggjøre nødvendige omstillinger.

Hvis man eventuelt skal heve aldersgrensen må man også se på seniorers særrettigheter som kun er knyttet til alder, noe regjeringen foreløpig ikke har gitt signaler om.

Unntak fra reglene om likebehandling ved tariffavtale

Norsk Industri ser svært alvorlig på at norske bedrifters tap av konkurransekraft delvis henger sammen med måten Vikarbyrådirektivet er implementert på i norsk rett. Det er derfor viktig at også Norge innfører unntaksbestemmelser som Vikarbyrådirektivet gir hjemmel for. Flere EU-land har benyttet unntaksbestemmelsene i Vikarbyrådirektivet i sin nasjonale lovgivning, i motsetning til Norge.

Regjeringens opprinnelige forslag åpnet for å benytte unntakshjemmelen i § 14-12 a (3) og gi en forskrift om unntak fra likebehandlingskravet (aml § 14-12 a) ved tariffavtale. Ut fra fremstillingen i høringsnotatet kan det synes som om departementet legger til grunn at partene må være enige om at man ved den inngåtte tariffavtale avtaler å gjøre et unntak fra likebehandling etter § 14-12 a.

LO var mot et unntak ved tariffavtale i høringsrunden i 2010, og dette er fremdeles LOs uttalte holdning. Ved lov/forskrift som forutsetter en enighet om unntak fra § 14-12 a) er det derfor ikke grunn til å tro at unntaksbestemmelsen vil ha noen realitet. Situasjonen er da at LO i praksis vil ha veto mot *unntak* ved tariffavtale.

Derfor vil en slik unntakshjemmel ikke ha noen verdi for Norsk Industris medlemsbedrifter.

Mange av medlemsbedriftene er store leverandørbedrifter, som konkurrerer om krevende prosjekter som må gjennomføres i løpet av kort tid. Dette gjelder særlig bedrifter innenfor maritim bransje og leverandører til olje- og gassvirksomheten. Disse prosjektene gjennomføres ved utstrakt bruk av innleid arbeidskraft. Dagens regelverk skaper store praktiske problemer og er kostnadsdrivende. En endring av dagens regler blir særlig påtrengende når man ser de utfordringer som norsk økonomi nå står overfor.

Både NHO og Norsk Industri mener at det må være automatisk unntak der det er inngått tariffavtale i en bemanningsbedrift, der arbeidstakersiden er en fagforening med såkalt innstillingsrett. Dette innebærer at lokale parter i bemanningsbedrifter igjen skal kunne fastsette lønns- og arbeidsvilkår.

Permitteringer

Stortinget har ikke foreslått noen endringer for 2015 i permitteringsregelverkets bestemmelse om 20 dagers egenandel. Som kjent økte egenandelen fra 1.1.2014 fra ti til 20 dager. Erfaringene i industrien etter dobling av egenandelen i fjor er at langt flere ansatte i nedgangstider heller blir sagt opp enn å bli permittert. Norsk Industri mener dette over tid blir feil, da en fornuftig bruk av permitteringer er det beste for ansatte og bedrifter. Pågående nedbemanning i leverandørindustrien til olje og gass er en kombinasjon av nedbygging der oppsigelser er mest egnet og

midlertidig nedbygging, der permitteringer bør vurderes. Forhåpentligvis gir utbyggingen av Johan Sverdrup et oppsving i en periode for flere bedrifter. Bedrifter utenom oljeklyngen opplever varierende konjunkturer, der viljen til å bruke permitteringer er lav når egenandelen er såpass høy. Med et permitteringsregelverk med 20 dagers egenandel velger mange bedrifter oppsigelser for senere eventuelt å ansette folk igjen. Dette svekker konkurransevnen da det tar tid å bygge en kompetent arbeidsstokk. Permitteringsregelverket gir mulighet til å beholde arbeidsstokken ved midlertidige reduksjoner.

REGJERINGENS FORSLAG TIL ENDRINGER I ARBEIDSMILJØLOVEN

1. Midlertidige ansettelser

Regjeringen foreslår følgende endringer i arbeidsmiljølovens bestemmelser om midlertidige ansettelser:

- En generell adgang til midlertidig ansettelse (uten vilkår) i inntil tolv måneder.
- Den generelle adgangen kombineres med tre typer begrensninger:
 - Karantene: Får arbeidstaker ikke videre ansettelse i virksomheten, foreslås en karanteneperiode på tolv måneder før samme eller en annen arbeidstaker kan ansettes for å utføre arbeidsoppgaver av samme art.
 - Kvote: Det foreslås at arbeidstakere ansatt på det generelle grunnlaget ikke kan omfatte mer enn 15 prosent av arbeidstakerne i virksomheten.
 - Arbeidstid: Det foreslås også at det ikke skal være adgang til individuelle avtaler om gjennomsnittsberegning av arbeidstiden for personer som er midlertidig ansatt på generelt grunnlag.

Begrunnelse

- Ønsker at flere av dem som står utenfor arbeidsmarkedet skal få en mulighet til å komme i arbeid.
- Forskning har ikke kunnet finne en effekt av økt adgang til midlertidig ansettelse på sysselsettingsnivået generelt, men enkelte studier tyder på at midlertidig ansettelse vil kunne være et springbrett inn i arbeidslivet for enkelte grupper.
- De viser også til at dette gir bedrifter fleksibilitet;
 - i oppstartsfasen,
 - ved ulike former for omorganisering,
 - ved tilfeller der det er knyttet usikkerhet til fremtidig behov for arbeidskraft.

Vilkår for innleie fra bemanningsforetak

- Etter regjeringens oppfatning gir norsk rett tilstrekkelig adgang til innleie fra bemanningsforetak.
- Regjeringen mener at adgangen til innleie fra bemanningsforetak ikke bør utvides slik at dette kan skje på generelt grunnlag og uten vilkår. Den mener det vil kunne føre til hyppigere valg av innleie av arbeidskraft på bekostning av midlertidig eller eventuelt fast ansettelse.
- Hovedbegrunnelsen for en videreføring av vilkårene for innleie skal være den samme som tidligere, nemlig ivaretagelse av et arbeidsmarked med hovedvekt på faste, direkte ansettelser og først og fremst topartsforhold.

Forenkling av hovedregelen om midlertidig ansettelse

- I følge arbeidsmiljøloven § 14-9, første ledd, bokstav a, kan midlertidig arbeidsavtale inngås «når arbeidets karakter tilsier det og arbeidet atskiller seg fra det som ordinært utføres i virksomheten».
- Departementet påpekte i høringsnotatet at det ikke er enkelt ut fra ordlyden i arbeidsmiljøloven § 14-9, første ledd, bokstav a, å se når det er adgang til å inngå avtale om midlertidig ansettelse. Departementet foreslo derfor at bestemmelsen bør forenkles og tydeliggjøres, uten at det tas sikte på en liberalisering av adgangen.
- Departementet understreker at forslaget ikke er ment å innebære noen realitetsendring.
- Forslag til lovendring: § 14-9, første ledd, bokstav a, skal lyde: Når arbeidet er av midlertidig karakter

Fireårsregelen

- På bakgrunn av høringsuttalelsene mener regjeringen at fireårsregelen vil miste mye av sin betydning hvis ansettelser etter den generelle adgangen ikke skal inngå i beregningsgrunnlaget. Det foreslås derfor at midlertidige ansettelser på generelt grunnlag inngår i beregningsgrunnlaget for fireårsregelen.
- Regjeringen foreslår ikke å redusere antall år i regelen.

Oppsigelse av midlertidige ansettelser

- Regjeringen presiserer at midlertidige arbeidsavtaler kan sies opp i avtaleperioden etter lovens oppsigelsesregler, med mindre det er skriftlig avtalt eller fastsatt i tariffavtale at det ikke skal være slik oppsigelsesadgang.
- Regjeringen foreslår en utvidet drøftingsplikt med de tillitsvalgte ved bruken av midlertidige ansettelser.
- Regjeringen foreslår også særlige krav til den skriftlige arbeidsavtalen ved midlertidig ansettelse.

2. Arbeidstid

Regjeringens forslag omhandler:

Nye regler for arbeidstid

- Gjennomsnittsberegning
- Arbeidstilsynets kompetanse til å godkjenne alternative turnusordninger
- Overtid
- Beredskapsvakt
- Søn- og helligdagsarbeid

Oppsummert er regjeringens forslag på gjennomsnittsberegning slik:

	Maks alminnelig arbeidstid per dag inntil	Maks alminnelig arbeidstid per uke inntil	Tidsperiode for gjennomsnittsberegning
Individuell avtale	9 timer 10 timer	48 timer	52 uker
Lokal avtale med tillitsvalgt i virksomhet bundet av tariffavtale	10 timer 12 timer	48 t/8 uker Ikke over 54 t noen enkelt uke	52 uker
Samtykke fra Arbeidstilsynet	13 timer	48 t/ 8 uker Ikke begrensning på enkeltuke	26 uker
Tariffavtale med fagforening med innstillingsrett	Ingen faste grenser	Ingen faste grenser	Ingen faste grenser

Arbeidstilsynets kompetanse til å godkjenne alternative turnusordninger

Regjeringen foreslår å utvide Arbeidstilsynenes myndighet for helse- og omsorgsarbeid, vakt- og overvåk-

ningsarbeid av delvis passiv karakter og ved pendlersituasjoner, til å gjelde også når partene har kompetanse til å etablere ordningen ved tariffavtale.

Overtid

Oppsummert er regjeringens forslag om overtid slik:

Periode	Per sju dager	Per fire uker	Per 52 uker
Grense for pålagt overtid	10 timer 15 timer	25 timer 30 timer	200 timer
Lokal avtale med tillitsvalgt i virksomhet bundet av tariffavtale	15 timer 20 timer	40 timer 50 timer	300 timer
Tillatelse fra Arbeidstilsynet	20 timer 25 timer	Ingen fast grense	200 timer per 26 uker (400 timer)
Tariffavtale med fagforening med innstillingsrett	Ingen fast grense	Ingen fast grense	Ingen fast grense

Ny øvre grense for samlet arbeidstid ved lokal avtale - ikke over 69 timer per uke.

Beredskapsvakt

- Regjeringen foreslår å endre hovedregelen, slik at mellom 1/5 og 1/8 av slike vakter skal regnes med i den alminnelige arbeidstiden.
- Regjeringen foreslår å videreføre partenes adgang til å fravike hovedregelen.

- Regjeringen foreslår å gjøre Arbeidstilsynets adgang til å fastsette beregningsmåte noe større.

Søn- og helgedagsarbeid

- For bestemmelsene for søndagsarbeid foreslår regjeringen å endre utgangspunktet om at søndagsarbeid er forbudt til at det skal være tillatt når arbeidets art gjør det nødvendig.

- Når det gjelder hvor ofte eller tett det kan arbeides søn- og helgedager, skal arbeidsgiver og arbeidstaker fortsatt kunne avtale gjennomsnittsberegning av søn- og helgedagsarbeidet over en periode på 26 uker, slik at arbeidstaker i gjennomsnitt har arbeidsfri annenhver søn- og helgedag.
- Regjeringen foreslår å utvide grensen for antall søn- og helgedager som kan arbeides etter hverandre ved avtale, slik at ukefridagen hver sjetten uke skal falle på en søn- eller helgedag i stedet for hver tredje.

3. Aldersgrenser

Arbeidsmiljølovens 70 år og bedriftsfastsatt 67 år foreslås endret til:

- Ny aldersgrense på 72 år og en nedre bedriftsfastsatt aldersgrense på 70 år.
- Intensjon om 75 år i steg 2.
- Det åpnes for å ha lavere aldersgrenser i tilfeller der dette er begrunnet i helse eller sikkerhet.
- Endringene som foreslås i lovforslaget omfatter ikke statsansatte (og andre i Statens pensjonskasse). Særaldersgrenser er heller ikke berørt.

4. Strafferammer for alvorlig arbeidsmiljøkriminalitet

Regjeringen foreslår:

- Heve strafferammene i arbeidsmiljøloven fra tre måneder til inntil ett år, og fra to til inntil tre år ved straffeskjerpene omstendigheter.
- Innføre fengselsstraff i inntil ett år, og tre år ved grove brudd på allmenngjøringsloven.

5. Kollektiv søksmålsrett

Regjeringen foreslår at bestemmelsen i arbeidsmiljøloven § 17-1, femte ledd, om kollektiv søksmålsrett for fagforeninger som har medlemmer i en virksomhet som har leid inn arbeidstakere fra bemanningsforetak oppheves. I tilknytning til dette foreslås det også å oppheve §§ 17-1, tredje ledd, andre punktum og 17-4, tredje ledd, som regulerer ulike sider ved søksmålsretten etter § 17-1, femte ledd (mekling i forlikråd og søksmålsfrister).

6. Unntak fra reglene om likebehandling ved tariffavtale

I høringen fremmet departementet forslag om å fastsette slik forskrift:

- Forskriften er foreløpig ikke fastsatt.
- Regjeringen har uttalt at «... vil vi sette oss ned med partene i arbeidslivet, diskutere denne prosessen».
- «... det vil skje raskt og vi har til sikte å legge frem de endringene slik at de kan tre i kraft samtidig med de øvrige endringene som jeg (statsråden) nå har gjennomgått.»

OM UNDERSØKELSEN

Undersøkelsen ble gjennomført i perioden 2. januar 2015 og avsluttet 29. januar 2015.

Når det gjelder Norsk Industris medlemmer er undersøkelsen representativ. Det er imidlertid en tendens til at store eksportbedrifter er overrepresentert i forhold til en populasjon av alle industribedrifter i Norge.

Norsk Industri har om lag 2 450 medlemmer med over 130 000 sysselsatte. Disse medlemmene består av bedrifter, foretak og konserner i juridisk forstand, men også en god del avdelinger med egne lokasjoner. I tillegg vil kontaktperson for flere av disse være samme person. Listene ble vasket for duplikater og generelle epost-adresser etc.

Undersøkelsen ble sendt ut til 2 061 respondenter, kun elektronisk. Av de spurte bedriftene fikk vi i underkant av 400 kvalifiserte svar. Vi mottok svar både på konsernnivå og fra bedrifter tilhørende samme konsern. I lys av dette oppnådde vi i årets undersøkelse en dekningsgrad på ca 67 prosent av sysselsettingen i hele medlemsmassen.

Antall svar fordeler seg med jevn dekning i alle fylker.

Svarene er korrigert for konserntilhørighet og andre dobbeltføringer før analyser av datagrunnlaget.

Som i fjorårets undersøkelse har vi bedt bedriftene grovt anslå andelen av omsetningen som kan relateres til petroleumsindustrien inkludert leverandører til denne industrien. I analysene har vi i år satt en grense på 30 prosent som på denne måtene definerer vår «oljeklynge».

Om lag en tredel av innkomne svar tilhører dermed analysens «oljeklynge». Disse bedriftene er i gjennomsnitt større enn de øvrige, de dekker om lag 33 prosent av omsetningen, 23 prosent av eksporten og 52 prosent av sysselsettingen blant respondentene.

VEDLEGG 1 Spørreskjema

Norsk Industris konjunkturrapport 2015

Vi presenterer vår årlige Konjunkturrapport 3. februar 2015. Det er viktig for oss å kunne presentere et korrekt og nyansert bilde av situasjonen i norsk industri.

Gjennomslaget hos politikere og media er betydelig. Rapporten oppfattes som representativ for konkurranseutsatt industri i Norge.

Et stort antall svar fra Norsk Industris medlemsbedrifter gjør dette mulig.

Vi ber dere derfor fullføre dette korte spørreskjemaet innen fredag 9. januar 2015.

Alle tall og synspunkter behandles strengt fortrolig.

Med vennlig hilsen
Stein Lier-Hansen
Adm. dir.

Bedriftens navn:

Kontaktperson:

Jeg rapporterer for:

- (1) Konsern
(2) Bedrift i / norsk del av konsern
(3) Bedrift

Omsetning og eksport fra bedrifter i Norge 2014 og 2015

Anslag omsetning 2014,

evt. sum siste fire offentliggjorte

kvartaler:

Herav **eksport fra Norge**

2014

Forventet endring i**omsetning 2015:** _____**Forventet endring i eksport**

fra Norge 2015: _____

Antall sysselsatte *i Norge* (ca-tall):

	per. desember 2014	anslag ultimo 2015
Egne ansatte	_____	_____
Innleide	_____	_____

Hvordan opplever dere arbeidsmarkedet?

	God tilgjengelighet	2	3	4	Meget stramt
Sivilingeniører	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Ingeniører	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Operatører	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Andre med univ./høgskole	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Øvrige yrkesgrupper	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐

Norske kroner har svekket seg betydelig siden sommeren 2013 og spesielt høsten 2014.Kan dere si noe om effekter dere har av utviklingen *så langt?*

Du har angitt en omsetning på X millioner for 2014.

Kan du anslå andel til petroleumsindustrien inkl. leverandører til petroleumsindustrien?

Siden sommeren 2014 har oljeprisen falt ca 50 prosent og usikkerheten rundt utviklingen fremover har økt betydelig.

Oljeinvesteringene ventes å falle 15 prosent, også drift, vedlikehold og modifikasjonsutgifter ventes å falle betydelig.

Har bedriften tilpasset seg situasjonen - flere kryss mulig

- (1) Tok grep første halvdel 2014
- (2) Tok grep andre halvdel 2014
- (3) Vil beslutte grep i 2015
- (4) Avventer situasjonen
- (5) Nei

Kan dere kort si noe om hva slike grep innebærer?

Du har angitt en eksport på X millioner kroner i 2014.

Hvilke land/markeder prioriterer dere i eksportsatsingen 2015-2016?

Har bedriften planer om større investeringer de neste to årene?

- (1) Ja
- (2) Nei

Hva er viktigste forutsetninger for at dette skal realiseres?

Regjeringen har satt ned en produktivitetskommisjon som har som hovedoppgave å fremme konkrete forslag som kan styrke produktivitet og vekstevne i norsk økonomi, både i konkurranseutsatt, skjermet og offentlig sektor.

Kan dere si noe om hvordan dere jobber med produktivetsforbedringer - stikkordsmessig?

Og hva er det viktig at myndighetene konsentrerer seg om i denne sammenhengen?

Hva er de viktigste strategiske grepene dere som toppledere må ta for at bedriften skal overleve/videreutvikle seg med fortsatt forankring i Norge?

Norsk Industri ønsker innspill på rammebetingelser vi bør prioritere i 2015-2016. Hva er viktigst for din(e) bedrift(er):

Takk for ditt bidrag. Svarene blir behandlet strengt konfidensielt.

Rapporten lanseres 3. februar 2015 kl. 1100. Pressekonferansen overføres på Norsk Industris hjemmesider.

Mvh

Norsk Industri

VEDLEGG 2 Bedrifter som har svart på undersøkelsen:

A

07 Moss AS
07 Express AS
Aanno AS
Aas Mek. Verksted AS
ABB AS
Abys Aqua AS
Advantec AS
Aero Gulf Norway AS
Aibel AS
Akastor ASA
Aker Egersund AS
Aker Solutions MMO AS
Aksena AS
Akzo Nobel Coatings AS
Akzo Nobel Pulp and
Performance Chemicals
Norway AS
Alcoa Norway ANS
Aller Trykk AS
Allinvent AS
Allnex Norway KS
Alsvåg Plater
Alta Skiferbrudd SA
Aluminiumsbearbeiding AS
Alupro-N AS
Alustar AS
Amiantit Norway AS
Andersen Mek. Verksted AS
Andritz Hydro AS
Apply Leirvik AS
Apply Sorco Driftspersonell AS
Aqua Gen AS
AquaCulture Engineering AS
AquaStructures AS
Arctic Drilling AS
ARKA AS
ASCO Norge AS
Askim Mek. Verksted AS
Aven Holmestrand

B

Baca Plasindustri AS
Bamek AS
Barents Naturgass AS
Bartec Technor AS
BASF AS
Beha-Hedo Industrier AS
Benteler Aluminium Castings
AS
Bergen Group Shared Services
AS
Bergert AS
Bilfinger Industrial Services
IM AS
BIM Norway AS
Blowtech GT AS
Bong Norge AS
Borgestad Fabrikker
Borregaard ASA
Braillo Norway AS
Bredero Shaw Norway AS
Brunstad AS

Brunvoll AS
Brødr. Sunde AS Sundolitt
Brønnøy Kalk AS
BSH Husholdningsapparater AS
Bussbygg AS

C

Cambi Group AS
Cameron Sense AS
Carboline Norge AS
Celsa Steel Service AS
Chemring Nobel AS
Christiania Spigervergk AS
Comitas Kommunikasjon AS

D

Dale-Gudbrands Trykkeri AS
Daletec AS
Demas AS
Draka Norsk Kabel AS
Duun Industrier as
Dynea AS

E

Ecoxy AS
EFD Induction
Egenes Brannteknikk AS
Eisai AB NUF
EKH Grafisk AS
Ekornes AS, J.E.
Ekornes ASA
Elart Metall AS
Elektrogienvinning Norge AS
Elkem AS Bjølvefossen
Elkem AS Thamshavn
Elkem Carbon AS
Eloksal AS
Elv Jarlo AS
EMAS AMC AS
Engbakken Transport AS
Eramet Norway
Ernex AS
ESAB AS
Euroskilt AS
Evensen Industriovner AS

F

Feiring Legemidler AS
Fesil Rana Metall AS
Fiberprodukt AS
Fimamec AS
Fjellstrand AS
Fjordfiesta Furniture AS
FMC BioPolymer AS
FMC Kongberg Metering AS
Fora Form AS
Fosby Stillas AS
Franzefoss Gjenvinning AS
Franzefoss Miljøkalk AS
Franzefoss Minerals AS
Franzefoss Pukk AS
Frekhaug Stål AS
Fresvik Produkt AS

Frislid Konfeksjon AS
Frontica Business Solutions AS
Frydenbø Sabb Motor AS
Frydenbø Schottel Nordic AS
Frydenbø Økssjørd Slipp og
Mek AS
Furnes Jernstøperi AS

G

Gardermoen Fuelling
Services AS
Gaupen Henger AS
GE Energy (Norway) AS
GE Healthcare AS
Gjerstad Products AS
GKN Aerospace Norway AS
Glamox AS BU Produksjon
Glasitt AS
Glencore Manganese Norway
AS
Glencore Nikkelverk
Glomma Papp AS
Glomsrød Mek. Verksted AS
GMC Maritime AS
Goltens Oslo AS
Grafisk Spiralisering AS
Grande Fabrikker AS
Graveniid AS
Gulbrandsen Stansefabrikk AS,
Karl M.
Gunnarshau Trykkeri AS
Gunnebo Anja Industrier AS

H

HAKI AS
Haldorsen AS
Halvorsen Offshore AS
Halvorsen Power System
Bømlo AS
Hamjern AS
Hammerfest Industriservice AS
Handicare AS
Hansens Trykkeri AS
Harsco Metals Norway AS
Haukås Vimek AS
Helgeland Offshore AS
Hellik Teigen AS
Helnor AS
Herøya Industripark AS
Hippe AS, Gunnar
Holtan Tekniske AS
Honeywell AS
Hoyden Møbel as
HK-Maskin AS
Hunton Fiber AS
Huntonit AS
Hurtig Trykk AS
Huseby AS
Høiax AS

I

IKM Gruppen AS
IKM Haaland AS

IKM Ocean Design
IKM Kran og Løfeteknikk AS
Industriplast Holding AS
Industrierverktøy AS
Industrivisualisering AS
Ineos Bamble AS
INEOS Norge AS, PVC
Porsgrunn
Instrunor AS
Iso-Prosess AS
Isovator AS

J

Jackon Holding AS
Jansson & Bjelke AS
JHS Engineering AS
Jiffy International AS
Johannes Østensjø & Co. AS
Johnson Metall AS
Jotun AS
Julius Ørenberg Bokbindere AS
Jøtul AS

K

Karlsen & Sønn AS
Kjølovaco AS
Kleven Maritime AS
Kleven Maritime Contracting
AS
Kleven Verft AS
Komatsu KVX LLC
Konecranes AS
Konfeksjonsindustri AS
Kongsberg Automotive AS
Kongsberg Defence &
Aerospace AS
Kongsberg Esco MultiPurpose
Valves AS
Kongsberg Gruppen ASA
Kristiansands Skrufabrikk &
Mek Verksted AS
Kristiansund mekaniske AS
Krüger Kaldnes AS
Krystal AS
Kunsts Eff AS, Einar
Kverneland Group Business
Partner AS
Kværner AS
Kværner Jacket Technology AS
Kværner Stord AS
Kværner Verdal AS
Kåre Holthe & Sonner AS

L

Langlo AS
Langset AS, Brødrene
Lid Jarnindustri AS
Lie Overflate Teknikk AS
Lilleborg AS
Linjebygg Offshore AS
Lium Møbelverksted AS, Ole
Los Marine AS

LUND Offshore Kompressor AS, K.
Lundeby & Co Bokbinderi AS
Luster Mekaniske Industri AS
Lytx Biopharma AS

M

MacGregor Pusnes AS
Mandal Stillastutele AS
Manpower Framnæs Installasjon AS
Maritim Sveiseservice AS
Maritime Partner AS
Matre Maskin AS
MB Hydraulikk AS
Merkur Grafisk AS
Metalco Oppland AS
Metso Minerals Norway AS
Minera Skifer AS
Miras Solutions AS
Mittet AS
MM Karton FollaCell AS
Mo Fjernvarme AS
Mo Industripark AS
Moen Marin Service AS
Mohr Flatøy AS
Moi AS
Momek Group
Monark AS
Moss Varmeteknikk AS
MRC Solberg & Andersen AS
Multifag AS
Munck Cranes AS
Mustad & Søn AS, O.
Mustad Wire AS, O.
Myklebust Verft AS
Møre Trafo AS
Mørenot Karlsund AS

N

Nammo Raufoss AS
Natvik Prenteverk AS
Nexans Norway AS
NLI Larvik AS
NLI Odda AS
Noble Installation AS
Nor Tekstil AS
Noratel AS
Norautron AS
Norcem AS
Norcon AS
Nord Consult AS
Nordic Comfort Products AS
Nordox AS
Noryards BMV AS
Noretyl AS AS
Norfolier Greentec AS
NorFrakalk as
Norgesplaster AS
Nor-Ka AS
Normeka AS
Norosol AS
Norse Metal Elverum AS
Norsilva AS
Norsk Elektromotor AS
Norsk Gjenvinning Metall AS
Norsk Hydro ASA

Norsk Spesialolje AS
Norsk Stålpres AS
Norske Backer AS
Norsk Shell AS
Norske Skog Saugbrugs AS
Norske Skog Skogn AS
Norske Skogindustrier ASA
Norward AS
Norwegian Coating Technology AS
Norwegian Test & Inspection AS
Norwegian Welding Control AS
Nova-Print Stavanger AS
Nussir ASA
Nymo AS

O

Odda Mekaniske Verksted AS
Omya Hustadmarmor AS
Orica Norway AS
Origo Solutions AS
OSO Hotwater AS
Ottesen AS

P

Palfinger Norge AS
Perpetuum AS
Perpetuum Circuli AS
Peterson Packaging AS Display
Peterson Packaging AS
Papirfabrikk Ranheim
Pfzer AS
Pharmaq AS
Pilar Bergen Stillas AS
Pipelife Norge AS
Polyform AS
Portside AS
Preplast Industrier AS
Primo Norge AS
PRO - opplæringskontoret
Promens Aalesund AS
PumpeTeknikk Nord AS

R

Ragn-Sells AS
Rainpower AS
Rainpower Services AS
Rana Gruber AS
Rapp Bomek AS
Rapp Hydema AS
Raufoss Offshore AS
Raufoss Water & Gas AS
Refa Group AS
Rein Design AS
Resitec AS
Restech Norway AS
Ricco Vero AS
RobotNorge AS
Rolls-Royce Marine AS Deck Machinery & Steering Gear
Rolls-Royce Marine AS
Rolls-Royce Services AS
Rosenberg WorleyParsons AS
Rundtom Møbelfabrikk AS
Ruukki Construction Norge AS
Roros Produkter AS

S

SafeRoad AS
Saint-Gobain Ceramic Materials AS
Sanofi Pasteur MSD AB NUF
Satema AS
Scana Mar-EI AS
Scana Steel Stavanger AS
Scandinavian Business Seating AS
Scanmar AS
Scanox AS
Schindler Stahl Heiser AS
Selbu Husflid AS
Serigstad Agri AS
Servitech AS
Servogear AS
Sias AS
Sibelco Nordic AS
Siemens AS
Siemens AS Oil and Gas
Siemens AS Power Electronic Centre
Simarud Electronic AS
Simek AS
Simpro AS
Skala Fabrikk AS
Skarpenord Corrosion.AS
Slettvoll Møbler AS
SMV Hydraulic AS
Snøgg AS
Solhjell AS
Solid Equipment AS
Solund Verft AS
Sotra Gruppen AS
Spectra offset
Sperre Industri AS
Stantek AS
Stena Recycling AS
Stenqvist AS
Stillastjenester AS
Store Norske Spitsbergen Grubekompani AS
Storvask AS
Strukturplast AS
STS Fagstillas AS
STS Gruppen AS, Isolering
STS Gruppen AS, Stillas
Stål og Fasademontasje AS
Sub Sea Services AS
Sun-Chris Ortopediske AS
Survitec Norway AS
Swix Sport AS
Sykkylven Stål AS
Synkron Media AS
Sæthre Stenidnstri AS

T

Takeda Nycomed AS
Targovax AS
Tarkett AS
TDW Offshore Services AS
Technical Support as
Timm Marine AS
Tinn Belysning AS
Tizir Titanium & Iron AS
TKS Mekaniske AS

Tommen Gram Folie AS
Tommen Gram Holding AS
Tranberg AS
Tratec Norcon
Tratec Peder Halvorsen AS
Treklyngen Holding AS
Triplex AS
Trondheim Vask- og Renseri AS
Trosterud Mek. Verksted AS
Trølandsfos AS
TS-Production Partner AS
TTC Norge AS
Turoteknikk Nord AS
Tyri AS

U

Ulefos Jernværk AS
Ulstein International AS
Ulstein Verft AS
Umicore Norway AS
Umoe Mandal AS
Unger Fabrikker AS

V

VAD AS
Vadset Tre AS
Vard Group AS
Velle Utvikling AS
Verdalskalk AS
Verform AS
VerkstedPartner AS
Vestre AS
Vetlesen Stillas AS
Vizueli AS
Voith Hydro AS

W

Washington Mills AS
Water Mist Engineering AS
Wepack AS
Wera AS
West Industri Service AS
Westnofa Industrier AS
Westrum as
Wiig AS, Sivilingeniør E.J.
Windsor Door AS
Wonderland AS
Wood Group Mustang Norway AS
Wärttilä Moss AS
Wärttilä Norway AS
Wärttilä Oil & Gas Systems AS
Wärttilä Ship Design Norway AS

Y, Z, Ø

Yara Norge AS
Yara Praxair AS
Zoom Grafisk AS
Øglend System AS
Østbø AS
Østlandske Lettmetall AS
Øyehaug AS, Brødr.

NORSK INDUSTRI®

Næringslivets Hus, Middelthuns gate 27
Postboks 7072 Majorstuen, 0306 Oslo
Tlf. 23 08 88 00

post@norskindustri.no
norskindustri.no
twitter.com/NorskIndustri

*Norsk Industri er den største landsforeningen
i Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO).*